

ERDOĞAN ÇINAR

BAHÇE BİZİM GÜL BİZDEDİR

ESKİ ÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E ALEVİLİK



RÖPORTAJ: ALİ KARUL

KALKEDON

**BAHÇE BİZİM
GÜL BİZDEDİR**

ESKİ ÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E ALEVİLİK

BAHÇE BİZİM GÜL BİZDEDİR

Eski Çağ'dan Cumhuriyet'e Alevilik

Erdoğan Çınar

Söyleşi: Ali Karul

Kalkedon Yayınları: 88

Adonis Kitaplığı: 16

Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıtıran

Kapak Tasarım: Engin Ağır-Sinan Acıoğlu

Kalkedon Yayınları

Hocapaşa Mah, Kargılı Sok, Celal Orman İşhanı,
No 1/ Kat 3, Daire 32 Sirkeci-İstanbul

Telefon ve Fax: 0212 512 43 56

Web: www.kalkedonyayinlari.com

e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 17 Topkapı/İstanbul.
Tel: 0 212 613 10 77

Birinci Basım Mayıs 2009 (1000)

Tüm hakları saklıdır.

© Kalkedon 2009

© Erdoğan Çınar 2009

ISBN: 978-605-5679-11-8

BAHÇE BİZİM GÜL BİZDEDİR

ESKİ ÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E ALEVİLİK

ERDOĞAN ÇINAR

SÖYLEŞİ: ALİ KARUL

KALKEDON

Erdoğan Çınar: 1957 yılında Sivas'ın İmranlı ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini 1976 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde tamamladı. 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. 1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halen İstanbul'da serbest mimar olarak çalışmaktadır. Yazarın "Aleviliğin Gizli Tarihi", "Aleviliğin Kayıp Bin Yılı" ve "Kayıp Bir Alevi Efsanesi" "Aleviliğin Kökleri" adında yayınevimizden yayımlanmış dört kitabı daha vardır.

E-Posta: erdcinar@ttmail.com

Ali Karul: 30 Ocak 1969'da İstanbul Kurtuluş'ta doğdu. Ailesi Malatya'nın Arguvan kazasındandır.

E-Posta: alikalul@mymail.com

Web: www.alevivizyon.com

*Eşrefoğlu al haberi
Bahçe bizim, gül bizdedir
Biz Şah-ı Merdan kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir*

*Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki ol dört ırmak
Akar coşkun, sel bizdedir*

*Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
Zahit bizden kaçıp gezer
Arı bizim, bal bizdedir*

*Kimi sufi, kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duacı
Resul-i Ekrem'in tacı
Aba, hırka, şal bizdedir*

*Biz erenler gerçeğiyiz
Bir dergâhın çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edep, erkân, yol bizdedir*

*Kuldur Hasan Dedem kuldur
Manayı söyleyen dildir
Elif Hakk'a doğru yoldur
Cim ararsan, dal bizdedir*

ÖNSÖZ

Maraş, Sivas ve Çorum katliamları, Madımak yangını ve Gazi Mahallesi olaylarının yarattığı toplumsal travmanın yanı sıra, hemen, hemen her Alevinin çevresinde, mahallesinde Alevi olduğu için maruz kaldığı ruhunda çöküntü yaratmış birkaç talihsiz olay mutlaka vardır. İçinde buldukları çevrelerde hep sakıncalı sayılan, kendilerinin dışında kalanların büyük çoğunluğu tarafından devamlı hedefte tutulan Aleviler'in Cumhuriyet Türkiye'sinde kendi kimlikleri içinde özgürce yaşayabildiklerini öne sürebilmek hayli güçtür.

Aleviler Cumhuriyetin hep şüphe ile baktığı, resmen tanımlayıp, varlığını kabul etmekten itina ile kaçındığı yasaklı bir topluluk olmaktan asla kurtulamadılar. Onlar, uzak geçmişlerinde olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de sürekli mezalim ve dışlanma tehdidi altında yaşadılar.

Aleviler, kendilerine yönelmiş, -zaman zaman soykırım boyutuna ulaşan- tehlikeleri olabildiğince savuşturmak ve sosyal yaşamın içinde yer tutabilmek için sürekli gizlenmek, içinde buldukları çevrelerde kendilerini olduklarından çok farklı tanıtmak zorunda kaldılar. Bu çaresizliğin onlara dayattığı son bir sığınma noktası, bir bakıma kendi

kimliğini inkar pahasına girilmiş toplumsal uzlaşma arayışıydı.

Kimliklerinden vazgeçerek varolmaya ve sosyal hayatın içinde yer almaya çalışan Aleviler, Aleviliği eriterek ortadan kaldırmak için fırsat kollayan çevrelere farkında olmadan büyük bir fırsat yaratmış oldular. Aleviliği asimile etmek üzere programlanmış sinsî misyonlar etrafa korku salarak yarattıkları bu atmosfere ait söylemleri delil kabul ederek, büyük bir iştahla, Aleviliği topyekün imha hareketine giriştiler.

Kısa zamanda bu toprakların en köklü uygarlığının üzeri kalın ve karanlık bir sis tabakası ile kapatıldı. Bu büyük insanlık mirası yok olmanın eşiğine geldi. Aleviliğin açık ve anlaşılır bir tanımı yapılamaz hale geldi, Alevî tarihi ve Alevî yoluna ilişkin birbirleri ile çelişen kaynaqsız ve mesnetsiz hurafeler resmi tarih tezi olarak itibar görmeye başladılar. Alevilik bir yalan denizinin ortasında yapayalnız ve çaresiz kaldı.

İşte tam da bu ortamda 2004 yılının sonlarına doğru, bir diriliş, bir silkiniş olarak tanımlanabilecek bir Alevilik çalışması kitapçı raflarında yerini aldı. İyice soluklaşmış izleri takip eden bir araştırmacı, alışılmadık bir Alevilik tarifi yapıyor, okuyucusunu Aleviliğin köklerine doğru giden, uzun ve zahmetli bir yolculuğa davet ediyordu.

Erdoğan Çınar Aleviliğin korku belası giydiği iğreti elbiseyi Aleviliğin üzerinden cesaretle çıkaran ilk isimdir. O ard arda yazdığı dört kitapla Alevî tarihinin yıkılmış köprülerini ve tarumar edilmiş yollarını sabır ile onardı, Bizlere, Aleviliğe, onun soylu geçmişine ve asıl köklerine doğru giden yolda, rehberlik etti. Alevilik kendi mecrasına ve kendi bilincine, onun çabaları ile kavuştu. Onun tanımladığı Aleviliğin yeni çehresi, bu asıl suret ile tanışan her Alevî için büyük bir övünç kaynağı oldu.

Alevî meydanı 'kör' meydanı değil 'gör' meydanıdır. Bu meydan-da, 'gözlüye gizli yoktur'. Erdoğan Çınar karanlık bir gecede, 'demirin üzerindeki karınca izi'ni gördü ve bizlere de görmemiz için aracılık etti.

Erdoğan Çınar ile birlikte Alevî yazınında hurafeler devri kapandı. Onun ile birlikte Alevî deyişlerinin ve Alevî efsanelerinin içine 'hem kimseler tarafından bilmesin, hem de kaybolmasın' üslubu için-

de özenle saklanmış Alevi gerçekleri birer, birer gün yüzüne çıkmaya başladılar.

Bu günlerde her Alevi evinde onun ortaya koyduğu Alevilik tezleri tartışılıyor. Onun yeniden tanımladığı gerçek Alevilik anlayışı geniş Alevi kitlelerinin beynine ve ruhuna çoktan yerleşti.

Aleviler, bin yıllık ayrılığın ardından gelen bu büyük buluşmayı Erdoğan Çınar'a borçludurlar.

Onun son anda yaptığı yerinde müdahaleler ile, Aleviliği ortadan kaldırmak göreviyle ortalığa dökülmüş Hinzır Paşalar, hunhar emellerine ulaşmadan suçüstü yakalandılar. Duyduğumuz feryatlar, suç mahallinden geliyor. Yarım kalmış Alevi cinayetinin faileri başladıkları işi tamamlayamamış ve ağabeylerinden bekledikleri 'aferin'i alamamış olmanın hırsı ve ezikliği içinde can havliyle bağıyorlar.

Erdoğan Çınar ile Alevi erkanını, Alevi gizem okulunu, Aleviliğin uzak geçmişini, dününü ve bugününü konuştuk. Onunla yaptığım bu uzun sohbet sırasında gördüm ki; Onun yaptığı çalışmalar sadece Alevi tarihini aydınlatmıyor. Erdoğan Çınar Alevi gerçeği üzerinden hareketle bu toprakların, Anadolu'muzun hiç yazılmamış tarihini gün yüzüne çıkarıyor.

Bu söyleşinin içinde duygu, akıl ve cesaret ile söylenmiş pek çok yeni söz var. Bu sözleri ilk duyan olmak benim için heyecan vericiydi. Duyduklarımı aktarabilmenin onurunu yaşıyorum, heyecanımı okuyucu ile paylaşabilmenin mutluluğu içindeyim.

Başta Engin Ağır olmak üzere bu uzun söyleşinin kitaplaşmasına katkı sunan tüm dostlara teşekkür ediyorum. Hizmetleri Gerçekler katında kabul olsun.

Ali Karul

Mayıs 2009-İstanbul

BAHÇE BİZİM GÜL BİZDEDİR

- Sayın Çınar, benim sizi tanımam 'Aleviliğin Gizli Tarihi' adlı kitabınızla oldu. Dört yıl kadar önceydi. Ben kitabınızı memnuniyet ile bezenmiş bir şaşkınlıkla karşılamıştım

Kitap çok sarsıcıydı. Çok ses getirdi, yayınlandığı günden bu yana gündemden hiç düşmedi. Çok okundu. Bir klasik oldu. Aleviler'in ve Aleviliği anlamak isteyenlerin ilk uzandığı ilk başucu kitabı haline geldi.

Bu kitap büyük bir tartışma başlattı. O günlerde başlayan bu tartışma hızını ve debisini giderek artırdı. Buradan başlayalım isterseniz. Bu serüven nasıl başladı ve Alevi dünyasında başlattığınız bu büyük tartışmanın sizdeki yansımaları nasıl oldu?

Ben ilk kitabın yayınlandığı güne kadar, yayın hayatında ve Alevi dünyasında bilinen biri değildim. Aleviliği düşünüyordum ve araştırıyordum ama bunu sıradan bir Alevi olarak kendimi bilgilendirmek adına yapıyordum. Kitap yazmayı hiç ama hiç düşünmemiştim. Her şey birdenbire oldu. Ansızın büyümlü bir dünyanın içinde, büyük bir ummanın ortasında buldum kendimi.

'Aleviliğin Gizli Tarihi'nin o güne kadar yazılanlardan ve söylenenlerden çok farklı olduğu ortadaydı. Ben bu kitabın Alevi dünyasında yeni bir başlangıç için altyapı oluşturacağını düşünüyordum. Öyle de oldu.

Kitap medyada yer bulmadı ama kulaktan kulağa çok hızlı yayıldı. Okuyan ya arkadaşına tavsiye etti ya da alıp hediye etti. İnanmayacaksınız ama bu kitaptan yüzlerce alıp tüm tanıdığı dostlarına dağıtanlar oldu

Okurlardan binlerce e-posta aldım. Beklemediğim bir övgü ve sevgi selinin altında kaldım. Önce bu yoğun ilgiyi üzerime almaya korktum, utandım, mahcup oldum. Sonra onca iltifatın ve yüceltilmenin muhatabının ben olmadığımı anladım ve rahatladım.

- Muhatap kimdi peki?

Öylesine ilgiyi, sevgiyi, yüceltilmeyi, onuru, hangi insan hak ede-

bilir ki? Okurların kaleminden dökülen tüm iyi sözlerin sahibi Aleviliğin kendisiydi.

Bana yazan okurlarım beni duygulandıran ve onurlandıran cümleleri sıraladıktan sonra ağız birliği etmişçesine birbirine yakın cümlelerle hep aynı düşünceyi dile getirdiler. İfade ettikleri şeydu: *'Biz de senin yazdıklarını hissediyorduk ama ifade edemiyorduk. Sen bizim duygularımıza tercüman oldun'*

Aleviler o kitapla ilk defa Alevi olmanın tadı ile yüzleştiler. Ve kendilerine çok tanıdık gelen bu lezzete övgüler dizdiler.

- Karşı çıkan, öfkelenen, ne bileyim küfür eden falan olmadı mı hiç?

Bana gelen e-postaların içinde bu saydığımız şeylerin hiçbiri yoktu. Kitapta takıldıkları, anlamadıkları yerleri soranlar oldu. Tanışmak, sohbet etmek isteyenler de oldu. Elindeki eski yazmaları ya da anasından atasından duyduğu ve benim çalışmalarına katkı sağlayabileceğini düşündüğü anektodları bana aktaranlar da oldu. Olumsuz tepki hiç almadım.

Bu söylediklerim bana gelen e-postaların içerisinde olanlar. İnternet ortamında durum daha farklı. Sanal sayfalarda ağır saldırılara uğradığım çok oldu.

- Ben sizin Alevilik üzerine öne sürdüğünüz tezlerin Alevi dünyasında gündün güne artan bir ilgi ile geniş kitlelerce kabul edildiğini en yakından bilenlerden biriyim. Benim çevremde tanıdığım başlangıçta sizin tezlerinize karşı amansız bir muhalefet içindeyken şimdilerde tezlerinizin samimi savunucusu olan çok sayıda Alevi arkadaşım var. Ayrıca kitaplarımıza gösterilen talebi de yakın takip ediyorum. Bu kısa girişten sonra dilerseniz söyleşimize başlayalım

Başlayalım

- Alevilik üzerine söylemleri ile toplumda çalkantılar yaratmış, fırtınalar koparmış biri olarak Aleviliği nasıl tanımlıyorsunuz? Nedir Alevilik, bir din mi; mezhep mi? Kültür birikimi mi? Felsefe mi?

Aleviliği çok çeşitli biçimlerde tanımlayan var. Herkes kendi durduğu yerden, kendisi için en uygun ama gerçekler ile örtüşmeyen tanımlamalar getiriyor Aleviliğe. Sizin de sıraladığımız gibi dindir diyen de var, mezheptir diyen de var. Kültür birikimi diyen de var. Sadece bir yaşam felsefesi olduğunu söyleyen de.

ALEVİ İNCE YOLU

- Sizce hangi Alevilik tanımı daha doğru?

Hiçbiri doğru değil. Aleviliğe yeni bir tanım aramak yeni bir ad koymaya çalışmak beyhude bir iştir. Aleviliğin adı bellidir, tanımı da binlerce yıl öncesinden Alevi mürşitleri tarafından yapılmıştır zaten.

Alevilik bir 'yol'dur.

Aleviler'in dillerinden düşürmedikleri iki özdeyiş vardır. Birincisi; '*Gönül kalsın, yol kalmasın*', diğeri; '*Yol cümleden uludur*'. Gördüğünüz gibi, bu özdeyişlerde Alevilik kısaca 'yol' olarak adlandırılmıştır.

Alevi ozanların nefeslerinde de Alevilik bir 'yol' olarak ifade edilir.

Aşık Hüdai,

*'Sorma be birader mezhebimizi
Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır'*

diyor.

Seyrani'nin dizelerinde de aynı ifade var;

*'Yolcu ateşte yanmak ile yol yanmaz
Erenlerin dokuduğu çul yanmaz'*

- O halde 'yol' kavramını açalım biraz. '*Alevi yolu'nun tanımı nedir?*

Alevi yolu Alevi toplum yaşamının bütün alanlarına müdahale

eden, kendi bireylerinin sosyal yaşamlarını sevgi ve barış temeli üzerinde biçimlendiren geniş tabanlı bir sosyal örgütlenmedir. Alevilik 'ikrarına sadık canlar'ın oluşturduğu bir 'yeminli yurttaşlar topluluğu'dur.

Alevi yolu aynı zamanda ulaşılmaz derinliklerinde kadim sırlar saklayan ve bu sırları, kendi kurumsal yapısı içinde yetiştirdiği 'İnsan-ı Kamil'ler aracılığı ile sonraki kuşaklara aktaran bir gizem okuludur. Bir sırlar öğretisidir. Erenler bu öğretiyi 'Alevi ince yolu' olarak adlandıırırlar.

YEMİNLİ YURTTAŞLAR TOPLULUĞU

- Şimdiye kadar duyduklarımdan farklı ama bana çok tanıdık gelen bir Alevilik tanımlaması yaptınız. Bu tanımlamanızın daha geniş bir açıklanmaya ihtiyacı var.

Sırlar öğretisi olarak Alevilik benim çok ilgimi çekti ama sırayı bozmak istemiyorum. Yeminli yurttaşlar topluluğundan başlayalım. Yeminli yurttaşlar topluluğu derken ne kast ediyorsunuz?

Alevi olunmaz, Alevi doğudur diye bilinir ama tam tersidir. Kimse doğarken Alevi olarak doğmaz. Alevi yolu henüz doğmuş bir beğinin seçme hakkını daha doğarken elinden almaz. Kimseyi kendi rızasının dışında biçimlendirmeye kalkmaz. Kimsenin inancına doğumla birlikte ipotek koymaz.

Bir kişinin Alevi olabilmesi için önce kendi kararlarını verebilecek olgunluğa gelmesi gerekir. Kendi kararlarını kendi verebilecek yaşa gelen kişi önce bir yol kardeşi, yani musahip seçer. Yol kardeşleri eşleri ile birlikte bir rehber eşliğinde düzenlenen 'ikrar cemi' adı verilen bir yemin töreninde yemin edip ikrar verdikten sonra Alevi yoluna kabul edilirler. Alevi sosyal hayatının bir parçası olurlar.

Alevi yolunun sosyal amacı, topluluk üyesi 'can'ların tüm yaşam alanlarını sevgiyi ve barışı esas alarak düzenlemektir. Yemin vererek topluluk içine katılan herkes sevgi toplumu içinde yaşamamanın asgari gereklerini yerine getirmek zorundadırlar. Erdemli olmak, huzura ve toplumsal barışa zarar verebilecek davranışlardan uzak durmak

toplumun tüm fertleri için o topluluk içinde varlıklarını sürdürebilmenin olmazsa olmaz şartıdır.

Alevi toplumunda ruhban sınıfın dışında kalan fertlere 'talip' adı verilir. Düzenlenen 'yemin töreni, yani ikrar cemi ile topluluğun kurallarına ve disiplinlerine uymaya söz verip, topluluğun geniş bahçesine alınan talipler kendi köylerinde, kasabalarında yaşarlar, topluluğun Ayin-i Cem adını verdiğimiz rutin ibadet törenlerine katılırlar, sürekli olarak müşidin, pirin, dedenin kutsal gücünün denetiminde bulunurlar.

Bu açıdan bakıldığında Alevilik ruhani bir gücün kutsal otoritesine bağlanmış sevgi ve barış içinde yaşamayı taahhüt etmiş yeminli yurttaşlar topluluğu olarak nitelenebilir.

ÜÇ MÜHÜR

- Taliplerin ikrar ceminde uymaya söz verdikleri Alevi kuralları, Alevi disiplinleri nelerdir?

Alevi Piri -dedesi- yola girmek ve yaşamının kalan bölümünü sevgi ve barış toplumunun esaslarına riayet ederek yaşama arzusunu beyan eden, Alevi terminolojisi içinde talipler olarak adlandırılan isteklilerin üzerine, bu yemin töreninde 'üç mühür' koyar. Ve şunları söyler:

- Canlarım, geldiniz bu rıza şehrine girmeye talip oldunuz. Bu eşikten geçtiniz Biz de Hakk'ın velayeti ile üzerinize üç mühür koyduk, nefsinize üç yasak getirdik.

Koyduğumuz birinci mühür dudaklarınız üzerinedir. Madem ki bu kapıdan girdiniz bundan böyle bu kapının ardındaki sırlarımızı yabancıya deyici olmayacaksınız. Yalan ve kötü söz söylemeyeceksiniz. Dedikodu yapmayacaksınız. İftiradan, yargıdan ve isnattan uzak olacaksınız. Hakkınız olmayan bir nesneyi asla dudaklarınızın arasından geçirmeyeceksiniz..

İkinci Mührümüz eliniz üzerine konmuştur. Bundan böyle, bundan önce de olduğu gibi çalmayacaksınız ve öldürmeyeceksiniz. Başkasının

malına ve canına el uzatmayacaksınız. Haksız yere hiçbir canlıya zarar vermeyecek, sebepsiz yere bir çiçeği dahi koparmayacaksınız.

Canların kişinin tohumu tutkularını yönetir. Bu sebeple üçüncü mühür beliniz üzeredir. Eşinize sadık olacaksınız. Aynı anda birden fazla eşle evlenmeyeceksiniz. Yuva yıkmayacaksınız, yıktığınız yuvanın kadını ve erkeği ile evlenmeyeceksiniz.

Sözün muhtasarı odur ki; Bundan böyle her koşulda ve her ahvalde, dilinize, elinize ve belinize sahip olacaksınız.

- Çok etkileyici bir tören bu. Dedenin koyduğu kurallar bu kadar mıdır?

Kurallar bu kadardır. Yola giriş erkânını tamamlayan dede taliplerine öğütler verir. Siz sormadan ben bu öğütlerden hemen aklıma gelenlerden bir demet yapayım.

'Canlarım; diye başlar dede öğüdüne ve devam eder. İkrarınıza sadık olun, muhkem durun, yemininize yalancı çıkmayın, kötü şehrinde de olsanız her ceza üzerinize de olsa sabır edin. Uğradığınız kötülükler sizi incitici yapmasın. Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Yol kılıcı gelir, zulmü keser bir gün.

Cümle âleme aynı nazarla bakın. Kendiniz için ne düşünürseniz, dışarı için de onu düşünün. İncinseniz de incitmeyin.

Görmediğinizi demeyin. Gördüğünüzü eteğinizle örtün. Kişinin ayıbını gönlünüzle kapatırsanız Hakk katında daha da makbul olursunuz. İnsan ayıbını yayanın yüzü karadır.

Gittiğiniz yolda durduğunuz darda sizi taşılayacaklar olacaktır. Taş yağmurlarının altında yemininize sığınun. Zor günlerinizde kötülerin, inkârcıların hücumuna karşı gerçekleri kalkan edin. Başınıza ne hal gelirse gelsin, nefsinize ağır gelecek bir şeyi taşra için uygun görmeyin...

Elinizle koymadığınızı almayın.

Sözünüzü geçmeyen yerde söylemeyin.

Büyüğe hürmet, küçüğe izzet eyleyin. Bilin ki, taş başka, yaş başkadır. Çocuklar taş ufağı gibi hep aynı kalmazlar. Zamanı gelir bileği bükülmez yiğit olurlar. Bakmaya kıyamazsın ceylan gözlü ana olurlar. Bu yolda en küçüğümüz en büyüğümüzdür. Siz siz olun, küçüklere ihtimamı elden bırakmayın.

Hatırdan gönülden geçici olmayın. Eş ile dost ile iyi geçinin.

Döktüğünüz varsa doldurun.

Ağlattığınız varsa güldürün.

Yıktığınız varsa kaldırın' diye devam eder gider.

Dede sonunda 'Gerçekler sizi gittiğiniz yoldan, durduğunuz dardan verdiğiniz ikrardan ayrı komasın. Gerçeğe hü' der ve sözünü bitirir.

- Talipler pirin huzurunda verdikleri sözleri tutmazlarsa ya da tutamazlarsa ne olur? Alevi erkânı içinde taliplerin verdikleri sözleri tüm yaşamları boyunca tutmaları nasıl sağlanır?

Hemen belirteyim ki; Alevi erkânında topluluğun tüm fertlerinin önünde ve mürşit huzurunda üç mührün sınırlarını ihlâl etmemek üzere söz verenler, topluluğun önceden belirlenmiş kurallarına uymak üzere toplumun diğer fertleri ile kefilli ve çok şahitli, bir sözlü anlaşma yapmış olurlar.

Sözleşme kefillidir, çünkü bu toplum sözleşmesinde müsahipler birbirlerinin kefilli olmayı kabul etmişlerdir. Sözleşme aynı zamanda çok şahitlidir, çünkü bu akit topluluğun tüm tanıklığında gerçekleştirilmiştir.

DÜŞKÜN - MÜŞKÜL

- Peki bunlara uyulmazsa ne olur?

İkrar verip yemin ettiği halde, topluluk ile yaptıkları sevgi ve barışa dayalı sözleşmeye uymayanlar, toplumun huzurunu ve barışını sağlayan bu üç mühürden herhangi birini fekkedenler yani mühürlerden herhangi birini kıranlar için iki tür ceza öngörülmüştür.

- Düşkün

- Müşköl

Cana kıymak, çalmak, birden fazla evlenmek ve benzeri ağır suçlar, 'düşkünlük' sebebidir. Yalan söylemek, kavga etmek gibi hafif suçlar, 'müşkül hal' sayılır. Müşköl olanlar, Alevi yol kurallarına uygun olarak verilen cezayı yerine getirdikten ve bozdukları toplumsal barışı yeniden tesis ettikten sonra bağışlanırlar.

Düşkün olan kimselerin Alevi sosyal hayatına verdikleri zararlar onarılamaz ve kabul edilemez boyutlardadır. Bu nedenle Alevi erkânında düşkün ilan edilen kimseler '*yolu, yolumuzdan, malı malımızdan, davarı davarımızdan ayrı olsun*' denilerek, Alevi toplumunun dışına itilir.

Alevi terminolojisi içinde bu durumu özetleyen bir özdeyiş de vardır. Erenler, '*Müşkül hallolur, düşkün hallolmaz*' derler.

- Müsahiplerin birbirlerine kefaleti nasıl olur?

Biraz önce de değindiğim gibi Alevi erkânı içinde, yol kardeşleri birbirlerinin kefilisi ve denetleyicisidirler. Bu sebepten talibin işlediği suçtan musahibi de sorumlu tutulur. Suçu işleyene verilen ceza, suçu işleyenin yol kardeşine ve eşlere de uygulanır. Bu nedenle tüm talipler yol kardeşlerini karşılıklı olarak yaşam boyu denetlerler, gerektiğinde birbirlerini uyararak doğru yoldan ayrılmalarının önüne geçerler. Bu iyi dizayn edilmiş dört kişilik bir oto kontrol sistemidir.

- Hangi suçlar düşkünlük sebebidir, hangileri müşküllük kapsamı içinde değerlendirilirler?

Yalan söylemek, kavga etmek nispeten hafif fiiller müşkül halden sayılır. Alevi yolunda Hakk'ın en görünür, en müstesna hali ile insanda misafir olduğuna inanılır. Alevi deyişi ile; '*İnsan Hakk'ta, Hakk insandadır*'. Cana kıymak Hakk'a kıymaktır bu nedenle hiç affedilmez. Düşkünlük sebebidir. Alevi sosyal hayatında, aynı anda, iki evli olmak da düşkünlük sebebidir.

SIRLAR ÖĞRETİSİ

- Benim asıl merak ettiğim konu, Alevilik içindeki sırlar öğretisi.

Alevi yolu, Alevi toplumunun sosyal yaşamını düzenlemekle yetinmez. Alevi erkânının asıl misyonu ve varlık sebebi, insanlığın uzun geçmişinde biriktirdiği kim bilir belki de başka bir kaynaktan insanlığa aktarılmış olan kadim bilgileri yani insanlığın gizli sırlarını semboller içine gizleyerek, iyi yetiştirilmiş, yetkin, donanımlı ve erdemli bireyler aracılığı ile sonraki kuşaklara aktarılmasını temin etmektir.

- **Sır diye tabir ettiğiniz, bu bilgiler neden herkese açık değil?**

Alevi yolu, Alevi erkânı içinde, bilgi ancak yetkin olana, hak etikçe ve hak ettiği kadar aktarılır ki değeri bilinebilsin. Kolay ulaşılan ve ehil olmayan elde toplanan bilginin değerini bulamayacağı, amacından uzaklaşacağı, ya heba olup gideceği ya da zalimin elinde kötüye hizmet edeceği düşünülür.

- **Bu sırları taşıyanlar kimlerdir? Daha da önemlisi bu sırlar nelerdir?**

Alevi toplumu içinde gizli sırlar kuşaktan kuşağa olgun insanlar tarafından aktarılır. Alevi toplumunda '*olgun insan*' bir başka deyişle '*insan-ı kâmil*', olmak, bireylerin önüne ulaştırılması gereken üstün hedef olarak konulmuştur.

Olgun insan olmak, Alevi insanı için yaşamın ütopyasıdır. Alevilikte cehennem korkusu ya da cennet özlemi yoktur. Alevi insanı için üstün amaç yaşarken erdemli olabilmektir.

Alevi yaşamında olgun insan olma süreci, talibin tüm hayatını kaplayan uzun ve zahmetli bir yolculuktur.

Alevi erkânı mensuplarının ömürlerini adayarak, gerektiğinde canlarını vererek koruma altına aldıkları ve büyük bir gizlilik içinde sonraki kuşaklara aktardıkları bilgiler, sıradan basit bilgiler ve batıl dogmalar değil, evrenin ve yeryüzünün uzak geçmişi ve insanlığın, bu gezegen üzerindeki serüveni ile ilgili çok önemli ve kaybolmaları durumunda bir daha ulaşılmaları mümkün olmayan sırlardır.

- **Alevi gizem okulunun kurumsal yapısı hakkında da konuşalım mı biraz?**

Konuşalım tabii. Değil mi ki başladık dilimizin döndüğü her şeyi konuşalım.

Alevi gizem okulu dört sınıflı ve kırk dereceli bir kardeşlik örgütlenmesidir. Alevi terminolojisi içinde bu okul '*Dört Kapı Kırk Makam*' adı ile tanımlanır.

- '*Dört kapı, kırk makam*' deyimini çok defa duydum ancak bu tanımlamanın bir gizem okulunu işaret ettiğini fark etmemiştim.

Son yıllarda Alevi değerlerini ifade eden tüm tanımların içleri boşaltıldı. Şimdilerde özlü Alevi sözleri içi boş tekerlemeler olarak dillerde dolaşıyorlar. Ne söyleyen söylediği sözün anlamını biliyor, ne de dinleyen duyduğunu anlıyor.

Konumuza geri dönersek; Alevi sosyal yaşamını düzenleyen ve Aleviler'in yemin ederek yani ikrar vererek adımlarını attıkları ilk kapı 'şariat kapısı'dır. Az önce bu kapıdan uzun uzun konuştuk. Şariat kapısında gizem ve sır yoktur. Bu kapı kurallar ve disiplinler kapısıdır. Zaten şariat sözcüğü de kural ve disiplin demektir. Alevi terminolojisi içindeki şariat İslam şeriatı değildir. Aleviliğin şeriatı 'diline, eline, beline sahip olma hali' dir

İnsan-ı kâmil olmaya giden yol diğer üç kapıdan geçer. Bu kapılar sırası ile;

- *Tarikat kapısı*
- *Marifet kapısı*
- *Hakikat kapısıdır*

Bu kapılar sır kapılarıdır. Aleviliğin gizem okulu bu üç kapıdadır. Tarikat kapısı küçük sırlar kapısıdır, Marifet kapısı büyük sırlar, Hakikat kapısı da ulu sırlar yada sırr-ı hakikatlar kapısıdır. Eskiler bu sırlara sırası ile

- *İlm-el Yakın*
- *Ayn-el Yakın*
- *Hakk-el Yakın*

adlarını vermişlerdir.

GÖĞE HAYDİ DÖN DEDİ

- Alevi sırlar okulunda öğrencilere, taliplere neler öğretilir. Yani bu okulun müfredat programında neler var? Bu okulun yazılı bir müfredatı var mı?

Alevilik kendisini sözlü gelenek üzerinden sürdürerek bugüne taşımıştır. Aleviliğin kendisini dizelere ve notalara yaslaması, binlerce yıl sürmüş baskıların ve yasakların ortaya çıkardığı doğal bir sonuçtur.

Alevi gizem okulunda hak edenlere sırası geldikçe aktarılan bilgilerin ana hatlarını Alevi ozanlarının nefeslerinde bir başka deyimle Alevi sözlü geleneğinde buluyoruz. İsterseniz bu bilgileri Alevi ozanlarının dizeleri eşliğinde çok kısa özetleyeyim.

- Lütfen

Alevilikte inanılır ki; Varoluşun kaynağı bir ulu nurdur, ışıktır. Alemde bulunan her nesne varlığını kendi heybetini taşıyamayan ve bu nedenle yayılıp dağılan ulu bir nurdan-ışıkta almıştır. Bu ulu nur Alevi terminolojisi içinde 'Kudret' olarak da adlandırılır.

Büyük Alevi ozanı Yunus Emre bu büyük başlangıcı şu dizelerle anlatıyor:

*Hakk bir gevher yarattı kendinin kudretinden
Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden.*

Yunus Emre'nin dizelerinde Alevi inanisında büyük başlangıçtan sonra gelen safhalar da anlaşılır bir dille anlatılmıştır.

Büyük ışık kütesinden kopuş gürültülü bir patlama ile başlamış ve neticesinde yerler gökler meydana gelmiştir.

*Yedi gök yaratıldı ışık ile yapıldı
Toprağa nazar kıldı, aksırıp duru geldim.*

Yunus Emre, parlak ışığın gürültüyle genişlemesi sonucu başlayan evrenin oluşum evrelerini bir başka nefesinde şu dizelerle tarif ediyor.

*Gevherden buğ(u) çıkardı buğudan gök yarattı
Gökyüzünün ziyneti çok yıldızlar eyledi*

*Göge haydi dön dedi ay-gün yürüsün dedi
Suyu havada kodu üstünde yer eyledi*

Dikkat ederseniz Yunus'un dizelerinde büyük patlama, big-bang da var. Gökyüzü ve gökyüzündeki cisimlerin dönüyor olması da anlatım bulmuş onun dizelerinde.

Bilim çevreleri tarafından evreni doğuran mucize olarak nitelenen, günümüzden 12-15 milyar yıl önce meydana geldiği öne sürülen büyük patlama; maddeyi anında yok eden olağanüstü yoğunluktaki bir ışığın genişleyerek yayılması olarak tarif ediliyor. Bu tanımın Yunus Emre'nin dizelerindeki anlatım ile bire bir örtüşmesi şaşkınlık vericidir.

Büyük ışık kaynağından dağılıp yayılan kudret ya da ruh ya da enerji milyarlarca yıl sürmüş bir yolculuktan sonra, bir yıldızdan, bir yıldıza geçerek güneşe gelmiş ve güneşten yeryüzüne inmiştir. İnsanın temeli, *Nur-u Kadim*'den kopup güneşte toplanan bu kudrettir.

Burada size Hatayi'den bir dördlük okuyayım.

*Bir kandilden bir kandile atıldım
Turab oldum yeryüzüne saçıldım
Bir zaman hak idim hak ile kaldım
Gönlüme od düştü yandım da geldim*

Bu dizelerin açıklaması şu;

*Bir güneşten bir güneşe atıldım
Toz oldum yeryüzüne saçıldım
Bir zaman gerçek idim gerçekle birlikte kaldım
İçime ateş düştü yandım da geldim*

- Bu anlatımlarımız bazı çevrelerde sanki siz Aleviliğin 'güneş tapınmacılığı' olduğunu öne sürüyormuşsunuz gibi bir izlenim yarattı mı?

Hayır yaratmadı, yaratması da mümkün değil. Alevi yolunda, Alevi inanışında güneş yaratılışın bilinebilen, görülebilen, seçilebilen yüzüdür. Güneş yaratan değil yaratılışa aracı olandır. Güneş yalnızca *Nur-u Kadim*'den kopan kudreti yeryüzüne aktarandır. Alevilikte inanılır ki; yeryüzünde tüm canlar, güneşten inmişler, nurdan hasıl ol-

muşlardır, asılları ışıktır-nurdur.

Alevi sözlü geleneği içinde bu bilgi çok çeşitli biçimlerde ifade edilmiştir.

*Hakk-ı Tala nura tecelli kıldı
O nurdan payımı aldım da geldim.*

Bu nefesin Türkçesi şu;

Ulu gerçeklik ışığı görünür kıldı. O ışıktan payımı aldım da geldim.

Bu bilgi en açık biçimde Aşık Senem'in dizelerinde çıkar karşımıza;

*Aramaynan Hakk bulunmaz
Çıkıp meydanda salınmaz
Bakmaynan göze görünmez
Aslın nurdadır sevdiğim*

İnsanın aslının ışık olduğu pek çok Alevi nefesinde işlenmiştir. Ben size birkaç örnek vereyim

*Ta ezelden kandildeki nurdayım
Binde bir can eremedi bu sırra*

Bu dizeler Dermani'nin. Bu iki dize Seyit Feyzullah'a ait.

*Kandilde balkıyan dostun nurudur
Akıl ermez ona Hakk'ın sırrıdır*

Bu dizeler de Sıdkı Baba'nın iki ayrı nefesinden;

*Kudret kandilinde bir ışık iken
Ta ol zaman âşık oldum nura ben*

*Ziyasından halk eyledi toprağı
Vücut buldu bu eşyanın menbaı*

Bu bilginin özü şudur; Nur'dan koparak evrenin dört kuvvetinin denetiminde, kosmosta vücut bulmuş yaşam formlarının içinde en mükemmel olanı insandır. İnsan, olağanüstü maceralarla süslü varoluş sürecinin sonunda yeryüzünde açmış nadide bir çiçektir. Güneş bu çiçeğin vücut bulmasında aracılık edendir.

Alevi erenleri; Yaradan yani *Nur-u Kadim* ya da *Zat-ı Mutlak* en görünür ve en müstesna hali ile insanda gizlidir derler.

VARLIĞIN BİRLİĞİ

- Sanırım Aleviler '*İnsan Hakk'ta, Hakk insanda*' derken bunu kast ediyorlar. Dört kuvvetin denetiminde dediniz. Bunu biraz açar mısınız?

Evet '*İnsan Hakk'ta Hakk insanda*' özdeyişi anlattıklarımın özeti-
dir. Tam olarak ifade etmek istediğim buydu.

Cümlemleri tamamlayayım dört kuvvet meselesine geleceğim.

- Pekâla

Alevilikte inanılır ki; insanın canı sonsuz kudretin bir parçası, bir anlamda da kendisidir, asla kaybolmaz. İnsanın teni ölür, canı, ruhu ölmez. Asıl olan candır. Can, kaynağını başlangıcı ve sonu olmayan ilahi kudretten aldığı ve onun bir parçası olduğu için doğal olarak ölümsüzdür. Yoktan var olmamıştır bu nedenle vardan da yok olmaz.

Bu inanış en güzel ifadesini yine Yunus Emre'nin dizelerinde bulmuştur. İki örnek vereyim;

Ölürse ten ölür

Canlar ölesi değil

...

Ko ölmek endişesin

Işık ölmez bakidir

Ölmek senin nen ola

Çünkü canın ilahidir.

- **Aleviler ölümsüzlüğe inanıyorlar diyorsunuz ama adına ölüm dediğimiz bir gerçek var.**

Evet ölüm bir gerçek, hem de çok soğuk bir gerçek.

Alevilikte insanın vücut bulmuş bir enerji olduğuna inanılır. Bu vücut bulmuş enerjiye Alevi terminolojisi içinde 'can' adı verilir. Ve inanılır ki; can geldiği kudret kaynağına geri dönünceye kadar kesintisiz bir devinim içinde bin bir değişik formda kendisine yeni yaşam alanları bulur ve yeniden doğuş döngüsü içinde, sürekli bir bedenden diğer bir bedene transfer olur. Alevi terminolojisinde bu; '*bin bir donda baş göstermek*' özdeyişi ile özetlenmiştir

Bu biçimden biçime geçişlerin nihayetinde, '*her şey aslına rücu edecektir*' ilahi yasası işleyecek ve evrende bulunan tüm varlıklar ve yaşam biçimleri gibi insan da geldiği asıl kaynağa dönerek kendisini sonlandıracaktır.

- **Şu can alıcı soruyu sormanın yeri geldi sanırım. Alevilikte tanrı inancı var mıdır?**

Aleviler varlığın birliğine inanırlar. Eskiler bunu '*vahdet-i vücut*' ya da '*vahdet-i mevcut*' olarak adlandırıyorlardı. Varlığın birliği inancına göre; evrende bulunan her şey parçalara ayrılmış tek bir bütündür. Yaratan, bu bütünün tamamı, yaratılanlar da bu bütünün parçalarıdır. Yaratan, yaratılmış olan varlıkların uyum içinde birliğidir. O ulu nurdan -ışıkta- koparak alemlere yayılmış, evreni oluşturmuş her nesne o yüce varlığın parçası, aynı zamanda kendisidir.

Bir başka deyişle; yaratılmışların içinde büyük ve küçük yoktur. Yaratan, yaratılmış olanın içinde tüm nitelikleri ile, zaten vardır. İnsan da tüm diğer yaşam biçimleri gibi kosmosun içinde kosmosun tüm niteliklerini içinde barındıran bir mikro kosmostur. Kısaca söylemek gerekirse; en büyük, en küçükte gizlidir.

Alevi inanisinde yaratan yaratılmışların dışında her şeyi denetleyen, yargılayan, ödüllendiren ve cezalandıran bir üstün irade değildir. Varlık birdir ve varlığın esası sevgidir. Varlığı yaratan ve yaratılanlar olarak ikiye bölmek ve bir parçayı diğer parçaların tamamına üstün tutmak ve amir saymak, yaratılışın esasını, onu ayakta tutan sebebi, hikmeti anlamamaktır. Bu varlıkta ikilik gütmektir ki, bu da o ulu

hikmete karşı gelmektir.

Ben size Yunus'tan iki örnek vereyim. Bakın ne diyor koca ozan.

*İkiliği terk et, birlik makamını tut
Canlar canın bulasın iş bu dirlik içinde
Oruç, namaz, zekât, hac, suç ve cinayettir
Fakir bundan uzaktır, gerçeğe erenler içinde*

Evrende dirlik, varlıkta birlik ile mümkündür. Yunus bunu ne güzel ifade etmiş.

Bakın şu dizelere, birlik makamına gelmeyenler, yaratılışı yaratan ve yaratılan olarak ikiye bölenler, -yani semavi dinlerin tanımladığı tanrıya inananlar- nasıl ağır bir töhmet altında bırakılıyorlar.

*Nice yıldan beri bu nimeti yer
İkilikten geçip te demedi bir*

Bir örnek daha vereyim;

*Bunların birliğe ikrarı yoktur
Bunlarda her ne olsa güzeli yoktur.*

Varlığın birliği inancı Aleviliğin temelidir. Bunda karar kılmayanlar, Alevi yolu içinde inkârcı ve düşkün sayılırlar. Kendilerine Alevi toplumu arasında asla yer bulamazlar.

- Varlığın birliğine inanmak Alevi olmanın ilk şartıdır diyebilir miyiz?

Elbette diyebiliriz. Varlıkta birliğe ikrar olmadan Alevi olunmaz.

- Unutmadan dört kuvveti de konuşalım mı?

Konuşalım. Dört kuvvet kültü de varlığın birliği inancı gibi Alevi yolunun temel taşlarından biridir. Alevi inancına göre insanın varoluş macerası, onun asıl kaynağından, nurdan kopması ile başlamış-

tır. Ancak ışığın patlayıp genişlemesi ile ortaya çıkan evrende, evrenin ritmine, sonsuz döngüsüne ve insanın ortaya çıkış serüvenine, bir çocuğun ana rahmine düşmesinden bir gezegenin doğumuna kadar her şeyi kontrol eden dört kuvvet eşlik eder. Alevilikte evrenin dört kuvveti olmaması halinde ortalığı sonsuz bir kaos ortamının kaplayacağı inancı hakimdir.

Alevi yolunda insan ruhunun asıl kaynağı olan o ulu nurdan ayrılıp, tekrar ona dönünceye kadar geçirdiği o çok uzun maceraya “devriye” adı verilir.

İnsan, babanın beline ve ananın rahmine gelmeden evvel, önce cansızlar ya da hareketsizler, sonra bitkiler ve hayvanlar âleminden geçer. İnsan, cansızlar, bitkiler ve hayvanlar âleminden önce dört kuvvetin içindedir. İnsanın dört kuvvetten önceki hali ise biraz önce de anlattığımız gibi nurdur, ışıktır.

Yeryüzünde yaşamın sebebi ve kaynağı, güneşten gelen enerjidir. Ancak, evrenin dört büyük kuvveti olmasa, dünyada yaşam yine olmazdı. Bu dört temel kuvvet bizi yeryüzünde tutar, maddede molekül kolezyonunu sağlar, yıldızların merkezlerindeki termonükleer tepkimeleri ve evrenin genişlemesini yönetirler.

Alevi sosyal yaşamında ve günlük anlatımlarda -sıradan akıllarda kolay yer edebilmesini temin için- toprak, hava, su ve ateş simgeleriyle ifade edilen bu dört fiziksel gücün var olduğu ve kâinattaki tüm gelişmeleri ve oluşumları kontrol ettiği, bugün bilim çevreleri tarafından da ittifakla kabul ediliyor. Günümüz astrofizikçileri, kâinatın varlığının ancak elektromanyetik güç, düşük nükleer güç, yüksek nükleer güç ve yerçekimi olarak adlandırdıkları bu dört gücün dengeli beraberliği ile mümkün olabildiğini söylüyorlar.

Semavi dinlerdeki dört büyük melek inancının -Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail- Alevi erkânındaki dört kuvvetin değişik bir uyarlaması olduğunu düşünüyorum. Ayrıca Hıristiyan inancındaki haç Hıristiyanlıktan binlerce yıl öncesinden beri Anadolu’da kullanılmakta olan ve dört kuvveti temsil ettiği için Eski Çağ halkları tarafından kutsal sayılmış kadim bir semboldür.

DEVRIYE

- Alevi sözlü geleneği içinde 'devriye' de var mı?

Olmaz olur mu 'dört kuvvet' ve 'devriye' hem Alevi sözlü geleneği içinde hem de Alevi ritüelleri içinde kendilerine geniş yer bulmuştur. Alevi sözlü geleneği içinde yetişmiş tüm âşık-ı sadıklar mutlaka bir 'devriye' söylemişlerdir. Ben burada çok sevdiğim daha önce de kitaplarıma aldığım Gufrani'den bir devriye okuyayım.

*Katre idim ummanlara karıştım,
Kaç bulandım, kaç duruldum kim bilir?
Devre edip âlemleri dolaştım,
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir?*

*Bulut olup ağdığımı bilirim,
Boran ile yağdığımı bilirim,
Alt(ı) anadan doğduğumu bilirim
Kaç ebeden kaç soruldum kim bilir?*

*Kaç kez gani oldum, kaç kere fakir,
Kaç kez altın oldum, kaç kere bakır,
Bilmem ki kaç katip ismimi okur?
Kaç defterde kaç dürüldüm kim bilir?*

*Bazı nebat oldum toprakta sürdüm,
Bilmem kaç atanın sulbünde durdum,
Kaç defa Cennet-i alaya girdim?
Cehenneme kaç sürüldüm kim bilir?*

*Kaç kez alet oldum elde bakıldım,
Semadan kaç kere indim, çekildim,
Balçık olup kerpiç kerpiç döküldüm,
Kaç bozuldum, kaç kuruldu kim bilir?*

*Dünyayı dolaştım hep kara batac
Görmedim bir karar bilmedim durak
Üstümü kaç örttü bu kara toprak
Kaç serildim kaç dirildim kim bilir?*

*Gufrani'yim tarikatım boş değil,
İyi bil ki kara bağrım taş değil,
Felek ile hiç hatırım hoş değil,
Kaç barıştım, kaç darıldım kim bilir?*

GÖKYÜZÜNDE AY, GÜN DÖNER YA BEN NİCE DÖNMEYİYİM

- Dört kuvvet ve devriye Alevi ritüelleri içinde kendilerine nasıl yer bulmuşlar?

Alevi ibadetinin yapıldığı cem evleri evrenin dört kuvvetini temsil eden dört direk üzerine kurulur. Dört direğin üstü dokuz katlı göğün stilize edildiği bir örtü ile kapatılır.

Alevi mabetlerinin fiziki yapılanması Alevi simge dilinin bir parçasıdır. Bu yapılanma ile, varlığın bir ışığın yayılması ile ortaya çıktığı, evrenin, onu taşıyan ve çökmekten alıkoyan dört kuvvetin denetiminde ayakta durduğu anlatılır.

Ancak evreni dengede tutan asıl büyük güç evrende bulunan her nesnenin sürekli dönüyor olmasıdır. Yaratılışın bütün evrelerinin sırası ile ve sembollerle, simge dili anlatıldığı Ayin-i Cem'in en temel ritüellerinden biri de coşkun bir müzik eşliğinde yapılan bir dandır. Bu kutsal dansın temel figürü dansçıların bir yandan kendi eksenleri etrafında dönerken bir yandan da bir daire üzerinde yaptıkları dönüşlerdir. Alevi Ayin-i Cem'inde bu dans ile bir hücre içinde çekirdeğin etrafında dönen elektronlardan, hem kendi ekseni hem de güneş çevresinde dönen gezegenlere, kendi çevrelerinde ve başka gök adalarının çevresinde dönen gök adalarına kadar, yaratılışın her evresinde ve en küçükten en büyüğe yaratılmış olan her nesne-
de var olan temel döngü, stilize edilmektedir.

Koreografisi gezegenlerin, yıldızların, yıldız kümelerinin ve gök adalarının kendi eksenleri etrafında ve daha büyük sistemler çevresindeki dönüşleri üzerine kurulmuş olan bu kozmik dansın ismi 'semah'tır. Biliyorsunuz semah kelime olarak gökyüzü, uzay anlamındadır. Semah dönen dansçılara da gezegen anlamında 'pervane' adı verilmiştir ki bu isimlendirme ile semahın kozmostaki döngünün temsili anlatımı olduğu daha açık biçimde ortaya çıkar.

Bu temsili anlatım, sözlü gelenek içinde, Alevi nefeslerinde de anlaşılır bir biçimde ifade edilmiştir. Aşık Hüdai'den bir dörtlüğü örnek olarak vereyim.

*Aşk odu yürekte yanar
Beni gören mecnun sanar
Gökyüzünde ay, gün döner
Ya ben nice dönmeyeyim*

Evren ancak evrende bulunan her şeyin dönmesi ile dengede durur. Semah ile Kozmos'un ruhu Ayin-i Cem içine taşınır. Semah evrenin dengesinin, gök adalarından gözle görülemeyen en küçük hücrelere kadar tüm varlıkların sürekli dönüşleri ile sağlandığının Ayin-i Cem içinde simge dili ile ifadesidir. Semah, evrende dengeyi sağlayan unsurun, en küçüğünden en büyüğüne kadar evrende bulunan her nesnenin dönüşü ile sağlandığının müzik eşliğinde ve sahne düzeni içinde ortaya konmasıdır.

Evrendeki sonsuz dönüşleri tasvir eden semahın, evrendeki tüm olayları kontrol eden, evrenin dört kuvvetini temsil eden dört direğin arasında icra edilmesi ile kadim ve evrensel bir bilgi görsel bir şölen içinde ve kutsal bir gösteri ile katılımcılara aktarılmış olur.

HERMES YA DA TURNA KUŞU

- Sizde Aleviliğin Hermetizm ve Hermes ile bir bağlantısı var mı? Sadece Aleviliğin değil tüm batini öğretilerin Hermes'le bağlantısı mutlaka vardır.

Hermes eski dünyada, ulaşılmaz bilgeliğinden ötürü kimi zaman peygamberlik, kimi zaman da tanrı mertebesine yükseltilmiş, insanlı-

ğın belleğinde silinemeyecek izler bırakmış efsanevi bir kimliktir. Ezo-terik öğretiye göre; tüm zamanların en ulu bilgesi Hermes, günümüzden 16.000 yıl önce kayıp kıta Atlantis'ten, Mısır'a göç ederek burada Nil Deltası'na yerleşmiştir. Eski Mısır'da astronomi, mimari, geometri, tıp ve teoloji konularında tüm bilgilerin Hermes'e indirildiğine inanılırdı. O, terzilerin piri ve elbiseyi ilk dikendi. Hermes yazının efendisiydi. Kutsal sembol yazısı hieroglifi de ilk o bulmuştu.

Hermes, Eski Mısır'da tapınaklarda ve piramitlerin gizli odalarında turna kuşu suretinde bir yazıcı olarak tasvir edildi. Mısır'ın ünlü '*Ölümler Kitabı*'nda Hermes '*ilahi sözün efendisi ve ilahi surların sahibi*' olarak tanımlandı.

'*İlahi söz*' Yaradan'ın sözüdür. Alevi terminolojisi içinde bu tanımlama '*Hakk'ın Nidası*' ya da, '*Şah'ın Avazı*' deyimleri ile ifade edilir.

'*İlahi söz*'ün efendisi, Nil deryasının ulu bilgesi, Turna Kuşu sureti ile tasvir edilen Hermes'in öğretisinin Anadolu'da Alevi sözlü geleneği içinde saygın bir yeri vardır. Hemen her yetişkin Alevi insanının ezberlediği, Pir Sultan Abdal'a atfedilmiş ünlü Alevi nefesi şöyledir.

*Hazreti Şah'ın avazı,
Turna derler bir kuştadır.
Asası Nil Deryasında,
Hırkası bir derviştedir.*

Alevi deyişleri ve Alevi ritüelleri içinde çok sık rastlanılan Turna kuşu, Hermes'in simge dili ile anlatımıdır. Okuduğum bu dörtlük içindeki asa yer belirtir, kişinin asasının bulunduğu yer mekânının olduğu yerdir. Alevi erkânında bir kişinin hırkasını giymek demek, onun yolunda olmak, onun düşünce ve inancını paylaşmak demektir. Yukarıdaki simge dili ile söylenmiş dizelerde, ilahi kelâmın Hermes tarafından seslendirildiği, Hermes'in yurdunun Nil Deltası'nda olduğu, ancak onun düşüncelerinin Anadolu'da bir derviş tarafından temsil edildiği ifade edilmektedir.

Alevi ibadetinde, Alevi Ayin-i Cem törenlerinde '*ilahi söz*'ün yer-yüzüne taşınmasına dedenin-zakirin '*bağlama*'sı aracılık eder. Alevi

ibadetinin ayrılmaz parçası olan ve Aleviler arasında 'telli ayet' olarak da isimlendirilen bağlama 'İlahi söz'e ses verendir, yere indirendir. Bu yüzden Aleviler 'İlahi Söz'ü dile getiren bağlamanın sesinin 'Turna Kuşu'nun yani Hermes'in sesi olduğuna inanırlar.

Turna kuşu simgesi, Aleviler'in Hermes'e karşı beslediği saygının ve binlerce yıldan bu yana, ona karşı sadakat ile sürdürdükleri bağlılığın ifadesi olarak her zaman Alevi ibadetinin ve Alevi günlük yaşamının içinde olmuştur. Alevi ibadetinin esası ve bütünü olarak nitelenebileceğimiz Alevi Ayin-i Cem'ini görsel bir şölene döndüren, evrendeki en büyüktü en küçüğe tüm nesnelere sonsuz döngüsünü stilize eden Alevi semahların en çok bilineni Hermes'in ismi ile anılır. Turnalar semahı, adını ondan almıştır.

Turnalar semahının dizelerini beraberce hatırlayalım;

*Sazım sana yad düzen mi kurdular
Tellerini haddeden mi süzdüler
Yad el değıp perdelerin bozdular
Sarı turnam sinen parelendi mi?*

*Sana kelam söyler davudi diller
Şu senin sevdana maildir eller
Göğsüne takayım alışkın teller
Sarı turnam sinen parelendi mi*

*Beş perdeden çalınıyor bağlama
Esip figat ilen sinem dağlama
Bulam ustasını canan ağılama
Sarı turnam sinen yaralandı mı?*

Bu semahın dizelerinde, turna kuşu ve bağlama birbirleriyle öylesine iç içe geçmişlerdir ki, birbirlerinin içinde öylesine erimişler, kaybolmuşlardır ki, Alevi deyişlerinde, bu üç sözcük adeta aynı öznenin farklı seslerle söylenişleri haline gelmiştir. Alevi dedesi sazi eline aldığında 'ilahi söz, turna kuşu ve bağlama' aynı kelimenin içinde bir vücut olurlar.

Ulu mürşit Hermes'le aralarındaki gönül bağı, Alevi inancının üzeri zarif bir gizemle örtülmüş asli tutkularından biridir.

Hermes, Alevi erkânı içinde her zaman var oldu. Onun Alevi inancı içindeki sembollerle korunmuş varlığını ancak bu sırta vakıf olanlar, 'gözlüler' anladılar. Simge dilinden bilmeyenler onu bir uçar kuş sandılar.

HZ. ALİ VE ALEVİLİK

- Anlattıklarınızda Aleviliğin İslamiyet'in değil bir mezhebi İslamiyet'le ilişkili dahi olmadığı sonucunu çıkarıyorum. Söylenildiği gibi Alevilik İslamiyet'in özü değil mi?

Aleviliğin İslam'ın özü olduğu yolundaki söylemleri çok tekrar edildikleri için doğru olarak kabul edemeyiz. Yalanlar çok tekrar edilmekle doğru olmazlar. Doğrular da inkâr edilmekle ortadan kalkmazlar.

Alevi esnafları Alevilik İslam'ın özüdür yalanını her gün her yerde tekrarlıyorlar. Onların hedefi kör kalabalıklar.

Alevilik ortada

- Ayin-i Cem
- On iki hizmetli
- Kırklar meclisi
- Varlığın birliği
- Semah
- Nefes, bağlama
- Dört kapı kırk makam
- Alevi ocak sistemi ve dedelik kurumu
- Dem alma
- Musahiplik
- Düşkünlük

Bu listeyi daha da uzatabiliriz. Bunların hangisi İslam'da var. Aleviliğin temel taşları İslam'da olmadığı gibi, İslam'da olan da Alevilikte yoktur.

- Peki ya Hz. Ali? O Alevi Yolu'nun kurucusu değil mi?

Hz. Ali'nin tüm yaşamı boyunca verdiği hutbeleri, emirleri, mektupları, hikmet ve vecizeleri yani Nec'ül Belaga ve kendi yazdığı divanı ortada. Hz. Ali'nin eserlerinde yukarıda zikredilenlerden hangisinin iğne ucu kadar izi var?

Hz. Ali'nin yazdıklarında ve söylediklerinde Aleviliğin izi bile yok da, ondan sonra gelen on bir imamın eserlerinde var mı?

Onlarda da yok.

Hz. Ali başta olmak üzere, on iki imamın dudaklarından, Alevilikle ilgili olabilecek en küçük bir söz bile dökülmemişse, yazdıklarında da zerre kadar Alevilik yoksa ve İslamiyet'in bu ünlü şahsiyetleri yaşamlarını da birer Alevi gibi sürdürmemişlerse, onları nasıl Alevi yolunun kurucu müritleri olarak kabul edeceğiz. Bu sağlıklı akıllara asla sığmayacak kabulü hangi akademik ve bilimsel verilere dayandıracacağız.

Bu temelsiz iddia başlangıçta saklanma, gizlenme amacı ile Aleviler tarafından ortaya atıldı Aynı iddia bugün Aleviliğin asimilasyonunda görevli güruh tarafından kanıt olarak ortaya konulmaya çalışılıyor. Mantık ve izan süzgecinden geçirilmemiş, paralel kanıtları bulunmayan hurafelere itibar etme devri kapanalı çok oldu.

ACEM ABARTMA SANATI

- Aleviler'in dillerinden düşürmedikleri, Hz. Hüseyin'in Kerbela direnişi var. Aleviler mazlumun zalime direnişi olarak nitelendikleri Kerbela vakasını o kadar içselleştirmişler ki Aleviliği Kerbela'dan ayrı düşünmek adeta imkânsız gibi. Aleviler Muharrem ayında on iki imamın matem oruçlarını boşuna mı tutuyorlar?

Muharrem ayında tutulan on iki günlük bu oruç bir matem orucu değil bir şükran orucudur. Kadim uygarlıklarda, yeryüzünün çok uzak bir geçmişte uzun bir süre karanlık ve kıtlık içinde kaldığına, karanlık günlerin sonunda ışığın karanlığa galip geldiğine ve yeryüzünün yeniden aydınlandığına ve tekrar bolluk günlerinin başladığına inanılırdı. Bu oruç dünyanın karanlıktan, kıtlıktan kurtuluşunun anı-

sına tutulur. Ön Asya halkları on bin yıldan bu yana insanlığın karanlıkta aç susuz kaldıkları günleri bedenleri üzerinde on iki günlük bir kısıtlama uygulayarak hatırlarlar. Ardından kıtlık günlerinin nihayetinde torbaların dibinde kalan son zahireleri ile yapılan son yemeği sembolik olarak yeniden yaparlar. Bu yemeğin adı aşuredir. Bu bir şükran yemeğidir. Bu orucun ve şükran yemeğinin, Ön Asya'da on bin yıllık bir geçmişi vardır.

Bu orucun ortaya çıkışının, Kerbela vakasından sonra olduğu ve on iki imamların yası için tutulduğu söyleniyor. Bu ne yaman bir tutarsızlıktır. Hz. Hüseyin üçüncü imamdır. Onun ölümü ile birlikte ondan sonra gelecek olan dokuz imamın da yası neden tutulmaya başlansın ki? Daha doğmamış kişilerin imam olacakları ve tirajik sonları iki yüz yıl öncesinden nasıl biliniyordu?

Hız. Hüseyin Mekke'de evinde otururken katledilmedi. Kufe'ye doğru giderken yolda Yezit'in askerleri tarafından çevrildi. Hz. Hüseyin'in amacı Kufe'de asker toplayıp, Yezit'i tahtından aşağı indirmektir. Yezit elini çabuk tutmasaydı, muhtemelen Hz. Hüseyin'in uğradığı sona kendisi uğrayacaktı. Bu açık bir iktidar kavgasıdır. Demem o ki; Kerbela'da mazlumun zalime boyun eğmemesi diye adlandırabileceğimiz bir olay yaşanmadı. Bu Acem abartı sanatının en seçkin örneğidir.

Aleviler'in çektikleri onca acı var. Malya ovasında yitirdiklerimizin, Ortaklar'da, Bozburun'da boyunları vurulan Bedrettin yiğitlerinin, Edirne'de diri diri ateşe atılan Hurufiler'in, Yavuz Selim'in katline kurban gitmiş on binlerin... Şahkulu, Nur Halife, Kalender Çelebi ve Seyit Rıza'mın yasları orta yerde dururken, daha dün gibi yakın bir tarihte işlenmiş Sivas, Çorum, Maraş ve Gazi mahallesi cinayetlerinin faileri aramızda dolaşırlarken, Aleviler'in başkalarının acıları için ağlamasına bir anlam veremiyorum.

Kendi ölümlerinin ardından ağlamak Aleviler'in akıllarına bile gelmiyor. Bir toplum bu kadar mı kendisine yabancılaşır?

Aleviler'in zaten sevinçli bir tek günleri yok, hiç olmazsa acılarına sahip olsunlar.

Bunca elemenden, kederden sonra eğer Aleviler'in gözlerinde dökülecek bir damla gözyaşı kaldıysa bu gözyaşını kendileri için döksünler.

BEKTÂŞ-I VELİ VE MÜLKÜN İHYASI

- Aleviliğin Anadolu'da Büyük Babai İsyanı sonrasında ortaya çıktığı ve Alevi yolunun kurucusunun bir başka deyişle 'serçeşme'sinin de Hacı Bektâş-i Veli olduğu yönünde yaygın bir inanış var. Sizin bu görüşe katılmadığınızı biliyorum. Bu yaygın inanın neresine ve neden muhalefet ediyorsunuz?

Bu sıkça tekrarlandığı için uzun yıllar boyunca sorgulanmadan doğru olarak kabul edilmiş yaygın bir yanıştır. Bu Aleviliği kendi köklerinden koparıp bir ucundan Asya'nın steplerine öbür ucundan Arap çöllerine bağlamak üzere dizayn edilmiş, acemi kurgusu bir tarih tezidir.

Sizin de ifade ettiğiniz gibi, bu görüşe göre;

- 1240 yılında ortaya çıkan, tarihte Büyük Babai İsyanı olarak anılan Alevi hareketi Aleviliğin tarihsel altyapısını ve başlangıcını oluşturmuştur.

- Bu isyana katılan ve isyan sonrasında Aleviler'in maruz kaldığı korkunç katliamdan kurtularak, Karacahöyük'e yerleşen Hacı Bektâş-i Veli, Aleviliğin ve Bektâşiliğin kurucusu, Alevi tabiri ile 'serçeşme'sidir.

Peki Hacı Bektâş-i Veli kimdir? diye soracak olursanız bu uydurma tarih tezini ortaya atanların cevabı hazırdır.

- Hacı Bektâş-i Veli, -diğer tüm Alevi mürşitleri gibi- Türkistanlı Hoca Ahmet Yesevi'nin mürididir. Onun dergâhında yetişip ondan el aldıktan sonra Anadolu'ya gelmiştir. Alevilik ve Bektâşilik özünü Türkistan çıkışlı ve Hoca Ahmet Yesevi kaynaklıdır.

Hemen ifade edeyim ki; Büyük Babai Hareketi, Aleviliğin önemli dönüm noktalarından biridir. Ancak Büyük Babai Hareketi, Alevilik başlangıcı olmadığı gibi, Hacı Bektâş-i Veli de yolun kurucusu değildir. Hacı Bektâş-i Veli'yi yolun kurucusu, Babai Hareketi'ni de Aleviliğin başlangıcı olarak kabul etmek, Aleviliğin on üçüncü yüzyıldan önceki varlığını, binlerce yıllık köklü geçmişini inkâr etmektir. Alevilik üzerine yapılandırılmaya çalışılan uydurma tarih tezinin amacı da budur. Aleviler'e 'İşte sizin tarihiniz' diye dayatılan bu senaryo ile Aleviliğin on bin yıllık geçmişi karanlığa gömülerek gözlerden kaçırılmak istenmektedir.

Hacı Bektâş-i Veli'yi Alevi yolunun başlangıcı, suyun başı olarak sunan yapay tarih tezi, bir yandan Alevi erkânınının 1240 yılından önceki tarihini karartmayı hedeflemekte, öte yandan Hacı Bektâş ve onunla birlikte Alevi inancını asıl yatağından, kendi yurdundan, geçmişinden ve soylu geleneğinden kopararak aklın kabul etmeyeceği bağlantılarla Türkistan'daki bir Nakşibendî dergâhına, Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlamaktadır. Bu söylemin ne akademik ne de tarihsel temeli vardır.

Hacı Bektâş-i Veli, yaygın olarak iddia edildiği gibi ne Veli'si Hoca Ahmet Yesevi'den ne de Yesevi'nin halifesi olduğu iddia edilen Lokman Parende'den 'el' aldı. Hoca Ahmet Yesevi ile hiç tanışmadı. Hoca Ahmet Yesevi'nin çağdaşı bile değildi. Hacı Bektâş-i Veli doğduğunda Hoca Ahmet Yesevi'nin ölümünün üzerinden kırk yılla yakın bir zaman geçmişti.

Öne sürülen bir diğer iddia da Hacı Bektâş'ın, Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Parende'den el almış olduğudur. Bu da koca bir yalan çünkü Parende'nin ölümü Hacı Bektâş-i Veli'nin çocukluk yıllarına rastlıyor. Yedi-sekiz yaşlarında bir çocuğun bir Veli'den feyiz alması ve ona bağlanması düşünülemez. Ayrıca Lokman Parende'nin Hacı Bektâş'ın mürşidi olduğuna dair hiçbir kanıt olmadığı gibi, bu zatın Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi olduğuna dair de bir kanıt yoktur.

- Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı, kurucusu olduğu öne sürülen Hacı Bektâş-i Veli'den ve 1240 yılında ortaya çıkan Büyük Babai Hareketi'nden önce de var mıydı?

Elbette vardı. Size kısaca anlatayım: Karacahöyük Dergâhı, 1240 yılında yaşanan ve büyük bir bozgunla sonuçlanan Büyük Babai Hareketi'nin noktalandığı savaş alanına yani Malya Ovası'na kuş uçuşu 30 km. mesafededir. Hacı Bektâş-i Veli bozgunundan nasılsa canını kurtarabilmiş pek çok derviş gibi savaş sonrasında bu dergâha sığındı. Hacı Bektâş-i Veli yorgun ve çaresiz sığındığı bu dergâhın kurucusu değildi.

Hacı Bektâş-i Veli Karacahöyük Dergâhı'nın kapısını çaldığında, dergâhın yönetimi 'Anadolu Bacıları'nın ve 'Kadın Ana' adı ile ma-

ruf, dergâhın '*Pir Bacısı*'sının elindeydi.

Zaten Aleviliğin en güvenilir kaynağı olan Alevi sözlü geleneği içinde de Hacı Bektâş-i Veli bu dergâhın kurucusu olarak değil, ihya edeni olarak anılır. Sözlü gelenek içindeki bu bilgi doğrudur.

Size Sıtkı Baba'dan bir örnek vereyim.

Hamdülillah gören çeker mi yası
Pirim Bektaş Veli mülkün ihyası
Nur-i Cemalettin hasların hası
Pervane olyarin kulu turnalar

Hacı Bektâş-i Veli'nin Büyük Babai bozgunundan sonra sığındığı Sulucakaracahöyük'teki bu kadim dergâhla ilgili elimizdeki en eski yazılı kayıt birinci yüzyılda yaşamış Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon'un gezi notlarıdır.

Strabon gezi notlarında Ouenesa'daki, Morimene'da büyük bir dergâhın varlığından söz eder. Strabon bu dergâhın yılda yüz 'talon'luk bir gelir sağlayan verimli ve kutsal bir arazisi bulunduğunu ve bu dergâhta sürekli üç bin dervişin barındığını not etmektedir.

Strabon'un Ouenasa olarak Helen diline uyarladığı bu yerin adı, Hıristiyanlık öncesi kayıtlarda Vanesa olarak geçer. Vanesa, Luvi kökenli bir kelimedir ve Luvi dilinde '*Ana Kraliçe*' anlamına gelir.

Luvi adı taşıyan ve kökleri Luviler'e kadar uzanan bu dergâh Eski Çağ'da Luviler'in '*Kadın Ana*'sı '*Ma*'ya adanmıştı.

Burada asıl ilginç olan; büyük bozgun sonrasında, başta Hacı Bektâş-i Veli olmak üzere 'Malya Mağlupları'nın yaralarını saran Eski Çağ'ın '*Kadın Ana*'sına adanmış, bu dergâhın on üçüncü yüzyılda bile hâlâ bir '*Kadın Ana*' tarafından yönetiliyor olmasıdır. Bunu kuru bir tesadüf saymak mümkün değildir.

- **Bunu tesadüfle açıklamak elbette mümkün değil. Böyle bir bağlantıdan haberdar olmak ve bunun izini sürmek Aleviler için heyecan verici olmalıdır.**

Diğer Alevileri bilmem ama ben bu türden bulgularla karşılaştığımda çok heyecanlanıyorum. Ancak beni bu soluk izlerin ardına dü-

şüren tutkunun temelinde bir heyecan arayışı yok. Beni soluk izlerin ardından yollara düşüren kendi geçmişimi kucaklaşmaya duyduğum büyük özlemimdir.

GÖZLÜYE GİZLİ YOKTUR

- Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın uzak geçmişi ile ilgili elde başka veriler var mı?

Aleviler'in çok sevdikleri bir özdeyiş vardır. '*Gözlüye gizli yoktur*' derler. Gören bir çift göz, dergâhın üzerinde şöyle bir gezinse, Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nda Eski Çağ'dan başlayan ve bugüne kadar uzanan tüm tarihi tabakalaşmaları ve dergâhın uzak geçmişinin izlerini kolayca fark edecektir.

Bugün müze olarak kullanılan Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın '*Pir evi*'nde cam bir teşhir dolabı içinde sergilenen dergâh mührü bu dergâhın kaybolmuş eski bir Alevi uygarlığına kadar uzanan aidiyet bağını ortaya koyar. '*Pir evi*'nin girişinde sağda ve solda sıralanmış on iki velinin mezarları üzerindeki kalın kireç tabakaları ile örtülmüş semboller Hristiyanlık öncesi dönemlere aittirler.

Hasluck'a göre dergâh içinde Hristiyanlık öncesi dönemde yaşamış bir velinin türbesi bulunmaktadır.

- Anlaşılan o ki; Hacı Bektâş-i Veli bu dergâhın ve Alevi Yolu'nun kurucusu değil. Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı Hacı Bektâş-i Veli'den binlerce yıl öncesinde vardı. 'Serçeşme' meselesine gelelim. Bu köklü dergâh Aleviliğin 'serçeşme'si midir? En azından yapma dediğiniz tarih tezinin bu bölümü doğru mu?

O da yalan bu da yalan demek hoşuma gitmiyor, kendimi negativist hissediyorum ama yapma tarih tezinin hiçbir tarafı doğru değil.

Tekrar Strabon'un gezi notlarına dönecek olursak; Strabon'un metninde birinci yüzyılda Anadolu'da çok sayıda dergâh bulunduğunu, bu dergâhlarda, bir yeminle -ikrar ile- kendilerini bu dergâhlara adanmış sayıları binlerle ifade edilen dervişlerin yaşadığı yazıyor. Strabon bu dergâhlar arasında hiyerarşik bir bağ olduğunu da kaydet-

mektedir. Strabon'un tespitlerine göre hiyerarşi sıralamasında bugün Hacı Bektâş-i Veli'nin adı ile anılan Karacahöyük Dergâhı 'ikinci derecede önemli' bir dergâhtır.

KADIN ANA'NIN EVİ

- Strabon'un Karacahöyük Dergâhı'nın 'ikinci derecede önemli' olduğunu kaydetmesi bu dergâhın 'serçeşme' olmadığını açıklığa kavuşturması bakımından önemli. Yine de asıl sorunun cevabı ortada yok. Aleviliğin serçeşmesi sayılabilecek, Karacahöyük Dergâhı'nın da bağlı bulunduğu bir 'büyük dergâh' var mıydı? Varsa bu 'büyük dergâh' neredeydi?

Elbette vardı. Çünkü tüm Alevi ocakları arasında hiyerarşik bir yapılanma bugün olduğu gibi dün de vardı. Biliyorsunuz Alevi ocak sistemi içinde rehber ocakları, pir ocaklarına, pir ocakları da mürşit ocaklarına bağlıdırlar.

Karacahöyük Dergâhı'nın bağlı olduğu mürşit ocağını bulmak için yola düştüğümüzde, artık kaybolmaya yüz tutmuş silik bağlantılar bizi Eskişehir'e Battal Gazi Dergâhı'na götürüyor.

Ünlü gezgin Charles Texier bin sekiz yüzlü yıllarda kaleme aldığı 'Asia Minor-Küçük Asya' adlı üç ciltlik kapsamlı eserinde Battal Gazi Dergâhı'nın bulunduğu Seyitgazi ilçesinin Eski Çağ'da 'Prymnesie' adı ile tanındığını ve bu kentin 'Tanrılar Anası' ile meşhur olduğunu yazıyor.

Texier bu şehirde bulunan, kendisinin 'pagan tapınağı' olarak tanımladığı 'Kadın Ana' mabedinin Bizans işgalinde, Hıristiyan kilisesi kisvesine büründüğünü ve büyük Alevi mürşidi ve komutanı Battal Gazi'nin kabrinin bu mabette bulunduğunu şu cümlelerle ifade ediyor: "Bu putperest tapınağın yerini, Bizanslılar'ın bir kilisesiyle manastırları almıştır. İşte Battal Gazi'nin türbesi bugün bu binadır ve sekizinci yüzyıldan beri dikkatle korunmuştur."

Texier'in tespitlerinden anlıyoruz ki; Battal Gazi Dergâhı uzak geçmişinde bir 'Kadın Ana' mabediymi.

Biraz önce de ifade etmiştim, Hacı Bektâş-i Veli'de 1240 yılında

Sulucakaracahöyük'teki dergâha sığındığında bu dergâh bir '*Kadın Ana*' yönetimindeydi ve bu mabet '*Kadın Ana*'ya adanmış dergâhların tüm özelliklerini halen koruyordu.

- **Gerek Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın gerekse de Battal Gazi Dergâhı'nın uzak geçmişte '*Kadın Ana*' dergâhları olduğu konusu tamam. Peki Battal Gazi Dergâhı'nın '*Büyük Dergâh*' olduğunu ve Karacahöyük'teki dergâhın bu dergâha bağlı olduğu kanısına nasıl ulaştınız?**

Bugün bir köşeye itilmiş, olabildiğince gözlerden uzak tutulmaya çalışılıyor olsa da; şu bilinen bir gerçektir ki; Battal Gazi Dergâhı binlerce yıl boyunca Anadolu'da ve Balkanlar'da tüm Alevi topluluklarının en üstün ve en saygın dergâhı olmuştur. Kalenderiler, Vefailer, Melamiler, Hurufiler, Işıklar, Babailer, Bektaşiler, Bedrettiniler ve büyüklü küçüklü tüm Alevi zümreleri yılda bir kere toplanarak ifa ettikleri ve 'hacc-ı ekber' dedikleri büyük ayinlerini hep bu dergâhta gerçekleştirirdi.

Büyük Babai bozgunundan sonra Karacahöyük Dergâhı'na sığınan Hacı Bektâş-i Veli bu dergâhta kaldığı süre içinde her yıl düzenli olarak 'Prymnesie'deki Battal Gazi Dergâhı'nda yapılan '*Büyük Ayin-i Cem*'e -eskiler buna hacc-ı ekber adını vermişlerdi- katıldı. Hacı Bektâş-i Veli'nin düzenli olarak her yıl Battal Gazi Dergâhı'nı ziyaret etmesi bu dergâhın pirlерinin Battal Gazi Dergâhı'nı üst ocak, mürşit ocağı olarak kabullenmesindedir.

Şimdi uygulamadan kalkmış ve unutulmuş olan bu büyük Alevi buluşması Strabon'un Karacahöyük Dergâhı'nın ikinci derece önemli bir dergâh olduğu yönündeki tespitini doğruladığı gibi Battal Gazi Dergâhı'nın Büyük Dergâh olduğu yönündeki kanaatimizi de doğrulamaktadır.

SUYUN BAŞI (BÜYÜK MA-BETH)

- **Battal Gazi Dergâhı'nın Büyük Dergâh olduğu Alevi çevreleri içinde zaten biliniyordu diyorsunuz. Hacı Bektâş-i Veli Dergâ-**

hı'nı 'ikinci derecede önemli' saymanız halihazır kabullerle çok örtüşmüyor. Aleviler'in genel kanısı Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın Aleviliğin 'serçeşme'si olduğu yönünde değil mi?

Bu sorunuzun cevabı, Hacı Bektâş-i Veli Velâyetnamesi'nde şimdiye kadar araştırmacıların pek dikkatini çekmemiş bir bölümde gizlidir.

'Hacı Bektâş-i Veli Velâyetnamesi'nde masalsı bir anlatımla, Hacı Bektâş-i Veli'nin Eskişehir'in Seyitgazi ilçesindeki Battal Gazi'nin kabrini ziyareti nakledilir. Velâyetname'ye göre Hacı Bektâş-i Veli Battal Gazi'yi ziyaretinde "esselamü aleyküm suyun başı" diye selamlar. O anda Battal Gazi'nin kutlu mezarından "aleyküm selam ilim şehrim" diye cevap gelir.

Bu mistik selamlaşma iki Alevi mürşidi arasında geçmiş olsa da bu iki önemli dergâhın aralarındaki hiyerarşi konusunda da bizlere önemli bir ipucu verir. 'Serçeşme' yada 'Suyun başı' neresidir sorusunun yanıtı Velâyetname'nin bu masalsı anlatımında saklıdır.

Elimizde bir başka Velâyetname daha var. Hacı Bektâş Veli'nin çağdaşı, yol arkadaşı ve hünkârın sağlığında dergâhın önemli dervişlerinden biri olan Kolu Açık Hacım Sultan'ın kendi adı ile anılan Velâyetnamesi'nde Hacım Sultan, her yıl belli aylarda Hacı Bektâş-i Veli ile birlikte Battal Gazi Tekkesi'ne gittikleri ve 'Büyük Ayin-i Cem-i' orada yürüttükleri anlatılır.

Bu da benim Battal Gazi Dergâhı'nın 'Büyük Dergâh' olduğu yönündeki tespitimi doğrulamaktadır.

- Konuyu dağıtmak istemiyorum ama, üzerinde çok spekülasyon yapıldığı için sormadan da geçmek istemiyorum. Hacı Bektâş-i Veli'de ve Kolu Açık Sultan'da olduğu gibi, kimi Alevi mürşitlerinin adlarının önünde hacı sıfatının bulunması nedendir.

Bir inancın mensupları o inancın en kutsal mekânına yaptıkları ziyaret ile orada inancın gereği olan edimlerini yerine getirdikleri zaman 'hacı' sıfatını kazanırlar. Hacı Bektâş-i Veli ya da Kolu Açık Hacım Sultan'ın isimlerinin içinde hacı sıfatının bulunması Battal Gazi Dergâhı'na yaptıkları ziyaretler ve orada yürütülen 'hacc-ı ekber'e katılmış olmaları sebebiyledir.

- **Battal Gazi Dergâhı için Aleviler'in 'kabe'si diyebilir miyiz?**
Bence bunu böyle ifade etmekte bir mahsur yoktur.

DEDELİK ERKÂNI

- Siz bir anda Alevi dergâhlarının ya da ocaklarının geçmişi-
ni üç-dört bin yıl gerilere taşıdınız. Kanıtlarınızı da ortaya ko-
yuyorsunuz. Ama Alevi dedeleri Alevi ocaklarının başlangıcını ve
kendi soylarını çoğu zaman İmam Musai Kazım'a zaman zaman
da İmam Zeynel Abidin'e bağlıyorlar. Alevi kitleler üzerinde son
derece inandırıcı olan Alevi dedeleri yalan mı söylüyorlar yoksa
yanlış mı biliyorlar?

Alevi erkânında 'dede'lik yapmanın -yol diliyle ifade edersek-
'cem-cemaat' görmenin ya da 'görgü-sorgu' yürütmenin- iki şartı
vardır:

Ocak soylu olmak ya da bir ocaktan el almış olmak ve dört ka-
pının sırlarına vakıf olmak.

Alevi yolundaki 1950'li yıllarda köyden kente göçlerle başlayan
büyük çöküşün en büyük nedeni ocak sisteminin dağılması ile bir-
likte ortalığı dolduran 'dede' olma vasfı taşımayan ocak soylularının
erkân kurallarını çiğneyerek 'dedelik' yapmalarıydı.

Onlar geldikleri ocakların saygınlığının ve inanırlığının üzerine ba-
sarak Aleviliğin üzerini kalın ve kara bir perde ile örttüler.

İçini açtığınız zaman tutarsız olmaları bir yana adeta komik olan
zırvalar onların eli ile şehirlere yayıldı.

Bu cahil takımının söylemlerine göre;

Anadolu'da bulunan Alevi ocaklarının tamamı seyit gurupları, ya-
ni Arap soylular tarafından kurulmuşlardır. Bu ocakların kurucula-
rının da ezici çoğunluğu Musai Kazım'ın (745-799) torunlarıydılar.

Bunu biraz açarsak onların söylediği şuydu; Pir Sultan Abdal, Bat-
tal Gazi, Baba İlyas, Yunus Emre, Kızıldeli Sultan, Hacı Bektâş-i
Veli, Abdal Musa, Güvenç Abdal, Kaygusuz Abdal, Baba Tekeli,
Nur Halife, Hubyar Sultan, Cemal Abdal, Kalender Çelebi ve diğer
Alevi mürşitler imamların soyundan gelen Arap asilzadeleriydiler.

OCAK SOYLULAR

- Tam olarak bunu mu demek istiyorlar? Onlara göre Pir Sultan Abdal ya da Yunus Emre Arap soylu mudur?

Söylediklerinden bu sonuç çıkıyor.

Bakın, Anadolu'da ve Balkanlar'da iki yüz elliden fazla Alevi ocağı var. Bu ocak soylularının nüfusu elde net bir veri olmamasına rağmen milyonları buluyor olmalıdır. Musa-i Kazım'ın Irak, Suriye İran ve Arabistan'da ne kadar akrabası var bilmiyorum ama oralar-dakilerin toplam sayılarının Türkiye'de biz Musa-i Kazım'm akrabası-yız diyenlerin sayılarının yüzde birini bile bulacağını tahmin etmi-yorum

Aklıma gelen şu sorulara mantıklı bir cevap da bulamıyorum:

Birincisi; Araplar Anadolu'da bu kadar çok sayıda akrabalarının bulunduğu ve bu akrabalarının yüzyıllar boyunca Anadolu'ya ışık saçtıklarının neden farkında bile değiller?

İkincisi; Musa-i Kazım'm elli dört yıl sürmüş yaşamı boyunca Anadolu'ya hiç uğramadığı biliniyor. O halde onun Anadolu'daki bu geniş akraba topluluğu nasıl ortaya çıktı?.

- Ben de Anadolu'da ve Balkanlar'da bu kadar geniş bir Arap etnik topluluğunun var olduğunu bilmiyordum. Bunlar Anado-lu'ya nasıl gelmişler? Alevi dedeleri bunu nasıl izah ediyorlar?

Hiçbir izahları yok. Konu bu noktaya gelince susmayı tercih ediyorlar. Benim aklıma iki ihtimal geliyor.

Birinci ihtimal;

Onuncu yüzyıldan başlayarak Arap yarımadasından Anadolu'ya büyük bir Arap göçü yaşandı. Göç edenlerin büyük çoğunluğu Musa-i Kazım'm torunlarıydılar. Bunlar Anadolu'ya yerleştikten sonra kendi dilleri Arapça'yı bir kenara bırakarak bağlama çalıp, Türkçe nefesler söyleyip, Kürtçe sohbetler etmeye başladılar. Ortaya Alevilik çıktı(!)

- Tarihte böyle bir göçün kaydı niye yok?

Herhalde tarih yazıcılarının dalgınlığına geldi, bu büyük göçü yazmayı unuttular(!)

- İkinci ihtimal nedir?

İkinci ihtimal de şu;

Onuncu ve on birinci yüzyıllarda Asya üzerinden Anadolu'ya doğru yola çıkan Türkler'in arasından çok sayıda Türk kadını göç yolları üzerinde Musa-i Kazım'ın akrabaları ile kısa süreli evlilikler yaptılar. Kucaklarında -ya da karınlarında- bu evlilikten olan çocuklarla Anadolu'ya geldiler. Anadolu'da Aleviliğin temellerini atan işte bu çocuklardır(!)

AK KÂĞIT ÜSTÜNDE KARA YALANLAR

- Peki ama sayın Çınar on yıllardan bu yana Alevi yazarlar, Alevi aydınlar da Alevi ocaklarının etnik kökenini on iki imamlara bağlamadılar mı?

Bağladılar tabii, bugün de bağlamaya devam ediyorlar.

Kırk-elli yıl önce ortaya çıkan, kendisine 'dede' süsü vermiş cahil takımı okuma yazma bilmediğinden hurafelerini kâğıda aktaramamışlardı. Şimdi kendisine Alevi aydını diyen başka bir grup çıktı ortaya. Bunlar telaşla ve iştahla bu hurafeleri kâğıtlara aktarıyorlar.

Bugün geldiğimiz noktada hâlâ bu mantıksız izansız ve temelsiz zırvalar 'ak kâğıt' üzerinden 'yarım aydınlar' eli ile yeniden ısıtılıp Aleviler'in sofrasına konuluyor.

Kirletilen kâğıtlar da, bulandırılan taze zihinler de kimsenin umurunda değil.

Kimse esas üstünde düşünmesin istiyorlar. Gerçeklerin üstü hiç açılmasın istiyorlar.

EHLİ MA-BETH'DEN EHLİ BEYT'E

- Yani Alevi ocaklarının 'Ehli Beyt'e bağlılığı bir masal mı?

Öyle denemez. Ortada doğru adlandırmaya, yanlış bir anlam giydirilmesi var.

- **Sanırım bu cümleyi biraz açmanız gerekecek.**

Açacağım elbet. Şimdi Eski Çağ'a ve biraz önce andığımız 'Kadın Ana'ya geri dönelim.

Anadolu'da Alevi ocaklarının tarihi Hitit-Luvi çağında 'Kadın Ana'ya (Ma) adanmış dergâh devletlerle başladı.

Bu dergâh devletlerde kutsal ayinlerin yapıldığı yere "Kadın Ana'nın evi" denilirdi (Ma-beth)

Luvi dilinde,

Ma: Kadın ana,

Beth: Ev, demektir. Bu sözcük, -Mabeth- zaman içinde 'Mabet'e dönüşmüştür.

Eski Çağ'da 'Ma-beth'lerde yaşayan ve tüm yaşamlarını 'Ma-beth'lere adanmış ruhanilerin, 'Mabeth'le olan aidiyet bağını vurgulayan bir isimle adlandırılmış olmaları yadsınamaz bir ihtimaldir.

Alevi ocaklarının köklerini Arap çöllerine taşımakta mahir olan yarım aydınların sırtlarını dayadıkları, 'Ehli beyt' sözcüğünün 'ev ehli'ya da 'ev halkından olan' anlamına geldiği herkesçe bilinir. Ancak o çok tekrarlandığı için herkesçe doğru olarak kabul edilen çok yaygın ve çok yanlış bilginin aksine bu tanımlama içindeki 'ev' Hz. Ali'nin evi değildir.

- **Kimin evidir?**

Burada bir gizli anlam vardır. Burada kast edilen ev 'Kadın Ana'nın evi'dir. Yani 'Mabeth'tir.

Bu bir sırdır. 'Alevi ince yolu' içinde taşıyabilecek olana aktarılan 'sırr-ı hakikatler'den yalnızca bir tanesidir.

Bana öyle geliyor ki; Alevi terminolojisi içinde bundan böyle; 'Ehli beyt' sözcüğü yerine 'Ehli Mabeth' ya da kısaca 'Ehli Beth' sözcüğünü kullanmanın zamanı gelmiştir.

Bu açıklama ile şu yarım aydınların çok sevdikleri oyuncaklardan biri daha ellerinden gitmiş oldu.

- **Bir de 'Ehli Beyt' mensubu olmakla eş anlamda kullanılan**

‘Evlad-ı Resûl’ tanımlaması var. Bu nitelemenin de ‘sır edilmiş’ bir açıklaması var mı?

Elbette var. Alevilik bir gizem okuludur ve bu okulda her söyleyişe çoğu kez birden fazla anlam yüklenmiştir.

Biliyorsunuz Baba İlyas, Büyük Babai Hareketi’nin ruhani lideri idi. Malya bozgunundan sonra Baba İlyas’ın halifelerinden hayatta kalanlar, Anadolu’nun kuş uçmaz, kervan geçmez yüksekliklerine, en ücra köşelerine ya da şehirlerin gizliliklerine çekildiler. Kısa bir suskunluk ve yaralarını sarma döneminden sonra, ortaya çıkarak kendi adlarıyla anılan Alevi ocaklarını kurdular.

Yeni ocak kurucuları halk arasında ‘Baba Resûl’ olarak da bilinen ‘Baba İlyas’tan el almışlardı. Baba Resûl’un halifeleriydiler. Bu nedenle Alevi toplulukları arasında büyük kabul ve itibar gördüler.

On üçüncü yüzyılda Orta Anadolu’da yeniden yeşeren Alevi ocaklarının ruhani önderleri olan dedeler kendilerini Baba İlyas’a atfen “Evlad-ı Resûl” olarak tanımladılar. Halk da onları bu vasıflarından dolayı bağrına bastı.

Resûl, gönderilen adam, peygamber demektir. Alevi ocakzade dedeler, on altıncı yüzyıldan başlayarak kendilerini bunaltan yoğun Osmanlı baskısı karşısında, korunabilmek, dokunulmazlık ve saygınlıklarını devam ettirebilmek için dışarıya karşı bir aldatmaca içine girdiler. ‘Evlad-ı Resûl’ olmak onlara bir gizlenme, saklanma fırsatı yarattı. Onlar ‘Evlad-ı Resûl’ olduklarını yani peygamber soyundan geldiklerini, Hz. Muhammed’in torunları olduklarını ifade etmeye başladılar. ‘Evlad-ı Resûl’ nitelemesi içindeki Baba Resûl, Hz. Muhammed ile yer değiştirdi.

Alevi ocakzade dedeler bununla da kalmadılar, bu iddialarında inandırıcı olabilmek için kendi soylarını Hz. Muhammed’e, on iki imamlara bağlayan uydurma soy ağaçları da hazırlattılar.

Üç-beş kuşak sonra bu ocaklardan bazıları kendi yalanlarına kendileri inanır hale geldiler.

Bugünün Alevi dedeleri sır edilmiş bu gerçek bilgiden yoksun bir halde yaşayıp gidiyorlar. Alevi dedeleri ‘redd-i miras’ etmişler. Israrla Arap soylu olduklarını öne sürüyorlar. Bizler ‘Seyit’iz diyorlar. Seyit olmayı da Hz. Muhammed’in -uzak da olsa- akrabası olmak-

la eş anlamlı sayıyorlar.

Halbuki Seyit sözcüğü batı dillerindeki "saint" kelimesinin Türkçe söylenişinden başka bir şey değildir.

Saint aziz demektir.

Alevi ocakları Anadolu'nun en köklü aileleridir. Onların soyları Eski Çağ'ın Ma-beth'lerine dayanır. Onlar Ma evlerinin ardıllarıdır. Onların uzak ataları Eski Çağ'm azizleridir.

MİLLETE MA / ALUVİLER

- Siz biraz önce şimdiye kadar hiç duyulmamış bir şey söylediniz. Ehli Beyt tanımlamasının köklerini bilinenden çok farklı bir kaynağa taşıdınız. Sizin tezleriniz Alevi dünyasında her zaman şaşkınlık yaratmıştır. Bu da üzerinde çok tartışılacak bir konu. Biraz da bu konudan, 'Kadın Ana'dan yani 'Ma'dan konuşalım mı?

Hayhay konuşalım.

- Ehli beyt soyundan olmayı dört-beş bin yıl öncesinin Luvi dergâh devletleri ile 'Ma' ile ilişkilendirdiniz. Bizlere aktarabileceğiniz, bu iddianızı destekleyecek başka veriler var mı elinizde?

Elbette var. Çok belirsiz ve çok soluk olsalar da, dikkatli bir takiple Aleviliğin tarihteki izlerini sürdürdüğümüzde, bu izler bizi Eski Çağ'ın Luvi dünyasına, Luviler'in 'Kadın Ana'sına 'Ma'ya götürür.

Bu noktada bir konuya açıklık getirmek istiyorum. Ben 'Luviler' derken, bir etnik kökenden söz etmiyorum. Kanım o ki Luviler içlerinde birden fazla etnisite barındırıyorlardı. Onları birbirine bağlayan sürdükleri 'yol'du.

Luvi sözcüğünün, Luvi ve Hitit dillerinde 'ışık insanı' demek olduğunu pek çok defa yazdım, söyledim. Bu kelimenin kökü olan 'lu' ya da 'luw' sözcüğü de Luvi dilinde 'ışık, pırlıltı' anlamına gelmektedir. Bu sözcük pek çok dilde ışık, ışıldamak, aydınlanmak anlamlarına gelen kelimelere başlangıç oluşturdu.

Likya dili: Lu(w) (ışık), Hitit dili: Lukk (aydınlanmak), Latince:

Lux (ışık), Ermenice: Luys (ışık), İngilizce: Light (ışık), Fransızca: Luire (ışıldamak), Almanca: Licht (ışık)

Dil bilimciler, Eski Çağ'da, Luvi dilinde başında 'a' olan sözcüklerin, bu 'a' ihmal edilerek söylenmesinin çok yaygın bir kullanım olduğunu ifade ediyorlar. Bilge Umar, "*Türkiye'deki Tarihsel Adlar*" adlı çalışmasında; "*Ben, sözcüğün Luvi dilinde yalnız lu biçiminde değil alulallu biçiminde de kullanıldığı kanısındayım*" diyor.

Buradan hareketle 'Luvi' sözcüğünü başındaki 'A'yı ihmal etmeden yazacak olursak karşımıza '*İşık İnsanı*' karşılığı olarak çok tanıdık bir kelime çıkar '*Aluvi*'.

On altıncı yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı ülkesinde Alevi sözcüğünün kullanılmadığını ve bugünün Aleviler'inin Osmanlı fermanlarında '*İşık taifesi*' adı ile tanımlanmış olduklarını da dilbilimcilerin bu tespitlerinin üzerine eklersek Alevi tarihinin kopmuş halkalarından birini daha yerine koymuş oluruz.

Bir adım daha ileri gidelim.

Luvi sözcüğü bu gizemli halka komşuları tarafından verilmiş bir isimdi. Bilge Umar "*Bu halkın kendisine Luw insanı, Luw halkı dediğinin hiçbir belirtisini bilmiyoruz*" demektedir. Işık insanları kendilerini bir başka isimle tanımlıyorlardı, kendilerine '*Amada*' ya da kelime başındaki 'A' yı ihmal ederek kısaca '*Mada*' diyorlardı. '*Mada*' sözcüğü Luvi dilinde '*Ma'nın Halkı*' anlamına geliyordu.

Şimdi Eski Çağ'dan günümüz Anadolu'suna gelelim. Erzincan'a Tunceli'ye gidelim, Alevi coğrafyasının merkezine inelim, oturalım yaşlılarla konuşalım, nerelisiniz diye soralım. Cevap '*Mamekili*'yiz olacaktır. Hangi dili konuştukları sorusuna; '*Zone Ma*' karşılığını vereceklerdir. Hangi millettensiniz sorusuna yanıtları ise '*Millete Ma*'dır.

Bu bölgenin halkı yaşadıkları bölgeyi binlerce yıldan bu yana '*Mameki*' adı ile tanımlıyor. Kendilerine '*Millete Ma*', konuştukları dile de '*Zone Ma*' diyorlar. Yani '*Ma ülkesi*', '*Ma halkı*' ve '*Ma dili*' '*Ma*' bu insanların dilinde adeta bir 'besmele'ye dönüşmüş. Onsuz tek cümle etmiyorlar. '*Kadın Ana*'larıyla kendilerini o kadar özdeşleştirmişler ki '*biz*' yerine '*ma*' diyorlar.

Dahası da var; Luvi dilinde Kadın Ana anlamına gelen '*Ma*' söz-

cüğü Anadolu'da pek çok tarihsel dergâh-devlet, yerleşim yeri, hisar, dağ, nehir ve benzeri isim içerisinde karşımıza çıkıyor. Anadolu'da 'Ma/Kadın Ana'ya atfedilmiş, 'dergâh-devletler'in merkezlerine şöyle bir bakın hepsinin yıkıntılarının bir Alevi ocağının tam altında olduğunu göreceksiniz.

Birkaç örnek vereyim: Komania (Çanakkale), Komana (Tokat-Kazova), Komana (Adana-Tufanbeyli), Komama (Antalya-Burdur arasında Kızılkaya), Vanesa (Hacıbektaş), Kommagene (Adıyaman)

Bu saydığım 'Ma/Kadın Ana' adına vakfedilmiş bu misyon yerleşimlere verilen isimler, 'Kadın Ana'ya bağlılık ya da aidiyet anlamları taşıyan Luvi kökenli sözcüklerdir. Luvi dilinde, Komana ve Komania; Kutsal Ana'nın ülkesi, Komama; Kutsal Ana'nın halkı, Vanesa; Ana Kraliçe, Kommagene: Kutsal Ma ülkesi anlamlarına gelmektedir.

'Ma' Alevi terminolojisinin en eski ve en kutsal sözcüğüdür. Anadolu'nun en köklü halkına isim olmuş bu gizemli sözcüğün izleri üzerinden zamanda geriye doğru yapılacak yolculuk bizleri Aleviliğin gerçek köklerine götürecektir. Çünkü 'Ma' Aleviliğin diğer adıdır. Aleviler 'Ma'nın çocuklarıdır.

ALEVİ KADIN ÖRGÜTLENMESİ

ALEVİ BACILARI

- Bugünkü Alevi yaşayışı içinde 'Ma' ne kadar var?

Gören gözler için çok var. Görmesini bilmeyenler için hiç yok.

Luviler'in 'Ma/Kadın Ana'sı, İslamiyet'in Anadolu'da egemen din olması ile birlikte zorunlu olarak İslami bir hüviyete büründü. İsim değiştirdi.

'Ma Ana', 'Fatma Ana' oldu. Fatma Ana, Hz. Muhammed'in kızı ve İslamın dördüncü halifesi Hz. Ali'nin eşinin adıdır. Aleviler burada da hep yaptıkları hileyi yaptılar. Sevdiklerini bir İslam öznesinin altına saklayarak koruma altına aldılar. Böylece Anadolu'nun on bin yıllık 'Kadın Ana'sı yedinci yüzyılda Arap yarımadasında yaşamış mütevazı bir şahsiyetin adı ile anılır oldu.

Luviler'in '*Kadın Ana*'sı, Fatma Ana kisvesi altında doğurganlığın, çoğalmanın, uğurun, bolluğun ve bereketin sembolü olarak Anadolu'da hâlâ yaşıyor.

Anadolu'da evlerin içinde veya avlusunda yer alan ve üzerinde yemek pişirilen ocağın duvarları sıvanırken ya da boyanırken, ocağın ön yüzüne -ocaktan alınan is karası ile- el işareti basılır. Bereket ve bolluk getirsin diye basılan bu el; '*Fatma Ana'nın eli*'dir. Büyük göğüslü, geniş yuvarlak kalçalı, vücut yapıları doğurmaya ve emzirmeye elverişli kadınların '*Fatma Ana'muzın soyundan*' olduklarına inanılır. Anadolu'da süte yoğurt mayası katarken, turşu kurarken, hamur yoğururken kadınlar, '*el benim değil Fatma Ana'nın*' diyerek işe koyulurlar. Ebe ilk doğumunu yapmakta olan taze gelinin sırtını sıvazlarken aynı cümleyi tekrarlar; '*El benim değil Fatma Ana'nın*'. Doğum sırasında ebenin, bir kabın içindeki suya attığı ele benzeyen bir bitki köküne '*Fatma Ana'nın eli*' adı verilir. Suyun içindeki bitki kökü şişip açıldıkça doğum yapan kadının döl yolunun da açılacağına ve doğumun daha kolay olacağına inanılır.

Anadolu'nun her köşesinde '*Kadın Ana'nın eli*' vardır. Ne diyelim '*Ma*'nın bereketli eli hep üzerimizde olsun.

- '*Fatma Ana*', ya da '*Ma Ana*' Alevi günlük yaşamının dışında Alevi ibadetinin içinde de var mı?

Var tabii. Alevi ocaklarının pek çoğunda Ayin-i Cem'in başlangıç hizmeti ve en önemli ritüeli olan '*delil uyarma*' yani ışığın yakılması '*Kadın Ana*'yı temsilen bir kadın hizmetli tarafından yerine getirilir.

Bir de Alevi erkânında sadece kadınların tuttukları bir günlük oruç vardır. *Kadın Ana* adına onu anmak ve onurlandırmak için Muharrem ayında on iki günlük şükran orucundan önce Alevi kadınları bir günlük oruç daha tutarlar. Bu oruç ile Alevi kadınları kendilerine tükenmez bir saygınlık kazandıran Anadolu'nun on bin yıllık '*Kadın Ana*'sını hem anmış hem de ona karşı saygılarını sunmuş olurlar.

- '*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*' adlı eserinde Âşık Paşazade, Orta Çağ'da Anadolu'da dört zümrenin varlığından bah-

sediyor. Bu zümrelerden bir tanesi de ‘*Bacıyan-ı Rum*’ bir başka deyişle ‘*Anadolu Bacuları*’dır. Siz de biraz önce Hacı Bektaş-i Veli Dergâhı’nın bir ‘*Kadın Ana*’ dergâhı olduğunu ifade ettiniz. Alevi sözlü geleneği içinde Abdal Musa’nın bu dergâhta ‘*Kadın Ana*’ ya da ‘*Kadıncık Ana*’ dan el aldığı ifade edilir. Âşık Paşazade de bu bilgileri doğruluyor. Sorum şu; geçmişte Alevi erkânı içinde ‘*Kadın Ana*’ etrafında kümelenmiş bir ‘*Alevi Bacular*’ örgütlenmesinin varlığından söz edebilir miyiz?

Kuşkusuz edebiliriz. Âşık Paşazade bahsettiğiniz ‘*Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*’ adlı eserinde Orta Çağ’da, Anadolu’da ‘*Bacıyan-ı Rum*’ ismini verdiği, üyeleri kadınlar olan bir sosyal sınıfın varlığından bizi haberdar etti. Hatta dediğiniz gibi Âşık Paşazade aynı eserinde Malya bozgunundan sonra dergâha sığınan Hacı Bektaş’ın Kadın Ana tarafından ağırlandığını da anlatır. Aşık Paşazade’ye göre Abdal Musa da bu dergâhta Kadın Ana’dan el almıştır. Ancak gerektiğinde savaşılabilen bu kadın örgütlenmesi hakkında Âşık Paşazade’nin eserinde yeteri kadar bilgi yoktur.

Bu bilgi eksikliğini fırsat bilen ve her şeyi Türk-İslam sentezinin dar kalıplarının içine sığdırmada pek mahir olan araştırmacılarımız, Alevi kadınlarına mahsus bu sosyal örgütlenmeyi, Türkmen kadınlardan oluşan tasavvufi bir zümre olarak tanımladılar ve bu topluluğun Anadolu’nun İslamlaşma ve Türkleşme sürecine katkı sağlamış öncü misyonerler olduğu tezinde birleştiler.

Sanki bu coğrafyanın öncesi yokmuş gibi davrandılar. Öyle anlatılar ki sanki bu topraklarda her şey İslamiyet’le ve Türkler’in gelişi ile başlamış.

Yunan mitolojisinde, üç bin üç yüz yıl önce Truva önlerinde Truvalılar’ın yanında Yunanlılar’a karşı savaşan Anadolu’lu bir kadınlar ordusu vardır.

- Truva önlerinde savaşan bu kadınlar kimdi?

Kadın örgütlenmesi olmadan kadınlar ordusu olabilir mi? Kadınlara has örgütlenmenin tarihi bu topraklar kadar eskidir.

Bakin ben şimdi size İslamiyet’in Arap yarımadasında ortaya çıkışından üç yüz yıl, Orta Asya çıkışlı göçler Anadolu’ya ulaşmadan ye-

di yüz yıl önce, 340 yılında, Anadolu'da toplanan Hıristiyan Ekümenik Çankırı Konsili'nde kabul edilmiş kanunlardan ikisini okuyayım.

Çankırı Konsili kanun no:17

“Eğer herhangi bir kadın derviş hayatı yaşama bahanesi ile Tanrı'nın ona, bağımlılığını ve itaatini hatırlatmak için verdiği uzun saçlarını bu bağımlılık düzenini bozmak için keserse ona lanet olsun.”

Çankırı Konsili kanun no:13

“Eğer bir kadın derviş hayatı yaşama bahanesi ile görünüşünü değiştirir, geleneksel kadın giysilerini giymek yerine erkek kıyafetine bürünürse ona lanet olsun.”

Bu satırlar, Ekümenik Gangra (Çankırı) Hıristiyan Konsili'nin bugüne ulaşmış yazılı tutanakları, Türk-İslam sentezcileri tarafından geçmişleri karartılarak kolonizatör İslam dervişleri olarak sunulan Alevi Bacılar örgütlenmesinin bu topraklarda her şeyden ve herkeslerden önce var olduklarını tartışmasız bir biçimde ortaya koyuyor.

Çankırı Hıristiyan Konsili kayıtlarının lanetlerle donatılmış satırları kısa saçları ve derviş kılıkları içinde dergâhlarda komün yaşamı süren Anadolu kadınlarının geçmişlerini aydınlatıyor. Bizler de geçmişimizi, bize edilmiş bu küfürlerin arasından seçip çıkarabiliyoruz ancak.

Ben bunları okurken üzölmek ve sevinmek arasında kalıyorum. Şaşıyorum.

1240 yılında, büyük Malya bozgunundan sonra Hacı Bektâş-i Veli, yorgun, yaralı ve acılı, Karacahöyük'teki 'Kadın Ana Dergâhu'na sığındığında kadim Alevi kadın örgütlülüğü hâlâ ayaktaydı. 'Kadın Ana' geleneğinin koruyuculuğunu üstlenmiş olan dergâhın Pir Bacısı, Kadın Ana ve onun müritleri Alevi Bacılar on üçüncü yüzyıl ortalarında kendi dergâhlarında belki eski çağların görkeminden uzak ama, gurur dolu münzevi bir yaşam sürüyorlardı.

Karacahöyük'teki bacılar, Malya bozgunundan sonra Hacı Bektaş başta olmak üzere kıyımdan kurtulabilmiş; bozkırın ortasında yalnız ve umutsuz kalmış pek çok mürşide ve dervişe analık yaptılar. Derviş sabrının bile tükendiği yerde, kadın metaneti ile direnmeyi bildiler.

Aynı kadınlar üç yıl sonra 1243 yılında on bin kişilik bir ordu

ile Kayseri surlarının önünde, işgalci ve talancı Moğollar'ın karşısına çıktılar. Tıpkı Truva önlerinde barbar Yunanlılar'la çarpıştıkları gibi bu defa Asya'dan gelen yağmacılarla kahramanca çarpıştılar.

- **Başka bir konuya geçmeden önce şunu sormak istiyorum: İslamiyet içinde kendisini 'Fatma Ana' öznesi altında saklayan 'Ma Ana' kültürünün Hıristiyanlık içindeki serüveni nasıl oldu?**

Biliyorsunuz İznik Konsili 325 yılında toplandı ve bu Konsil'de Hıristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edildi. Bu tarihten sonra da İmparatorluk sınırları içinde tüm diğer inanışlar yasaklandı. İznik Konsili'nin bu kararı ile birlikte Ön Asya'da misyonerlik faaliyetlerini devletin de desteğini arkasına alarak arttıran Hıristiyan Kilisesi'nin yayılcılığının önündeki en büyük engel belki de 'Ma Ana'nın karşı konulamaz ağırlığı oldu. Anadolu halkı ile 'Ma Ana' imgesi o kadar iç içe idi ki, 'Ma Ana' halk arasında o kadar saygındı ve o kadar vazgeçilmezdi ki, Hıristiyan Kilisesi kendi varlığını ve kendi inanç sistemini halka kabul ettirebilmek için 'Ma Ana'yı reddetmek yerine onu içselleştirmek ve kendisine mâl etmek zorunda kaldı. Hıristiyan Kilisesi'nin o çok abartılı 'Mary Ana' kültürünün kaynağı 'Ma Ana'dır.

BAKİRE DOĞUM / MERYEM ANA

- **Mary Ana mı, Meryem Ana mı?**

Meryem adı İngilizce Mary, Latince Maria ve Helen dilinde Mariam olarak telaffuz edilir. Bütün bu isimler 'Ma' sözcüğünün bu dille uyarlanmış-yuvarlanmış biçimleridir. Ben aslına olan yakınlığını öne çıkarmak için 'Mary Ana' adını kullanıyorum

- **Peki, 'Bakire Mary' söyleminin 'Ma' ile bir bağlantısı var mı?**

Olmaz mı? Eski Çağ'da 'Ma Ana' adına adanmış en önemli dergâh-devletlerinden biri de bugün Tokat il sınırları içinde kalan ve Hitit belgelerinde 'Kazova Kummannisi' olarak anılan dergâh devleti idi. 'Kummanni' sözcüğün Luvi dilindeki karşılığı 'saf, temiz ve lekesiz olan Kutsal Ma'nın ülkesi'dir. Buradan yola çıkarak 'Ma'nın

eski geçmişte Anadolu'da saf, temiz ve lekesiz nitelermeleri ile birlikte anıldığı kanısına ulaşabiliriz.

Görünen o ki; Saf, temiz ve lekesiz 'Ma', erken Hıristiyanlar elinde saf, temiz, lekesiz Mary'ye dönüştü. Hıristiyanlar 'Ma'nın saf, temiz, lekesiz sıfatlarından yola çıkarak 'Bakire Mary'yi dizayn ettiler.

Hıristiyanlık içinde 'Mary' figürünün gereğinden fazla abartılarak öne çıkarılması 'Ma' inancının Hıristiyanlık öncesinde Anadolu'da inanılmaz derecede etkili olmasındandır.

- Hıristiyanlar Meryem Ana'mın bakire iken doğum yaptığına inanıyorlar. Bu inancın kaynağı da yine Hıristiyanlık öncesinde Anadolu'da var mı?

Bu inanın köklerini de yine Eski Çağ'da ve Aleviliğin içinde bulabiliriz. Aleviler 'Kadın Ana'nın bakire iken çocuk doğurduğuna ve Çelebiler neslinin bu doğumla başladığına inanırlar.

Çelebi, Bektaşî tarikatında postta oturan 'pir'e verilen ünvanıdır. Bu ismin kökü 'çalap' sözcüğüdür. Çalap Tanrı demektir. Türkçe'de çok farklı anlamlarda kullanılan, çelebi sözcüğünün bir anlamı da 'Tanrı'dan gelen'dir.

Özetlemek gerekirse Bektaşîler postta oturan pirlere atasının bakire Kadın Ana'dan doğduğuna ve Hakk'tan geldiğine inanırlar.

Bu inanın Hıristiyanlık'taki Bakire Mary ve Tanrı'nın oğlu İsa'dan farklı bir yanı olmadığı çok açık. Burada cevap aranması gereken soru şu; kim kimden esinlendi ya da hangi inanın diğerinin motiflerini kopya etti.

Daha Hıristiyanlık ortada yokken bugün Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı adı ile bilinen Karacahöyük Dergâhı muazzam toprakları ve üç bin yatılı dervişi ile vardı. Bunu Strabon'un gezi notlarından biliyoruz. 'Saf lekesiz ve temiz Ma'nın Hıristiyanlık'tan binlerce yıl önce bu topraklardaki varlığından da haberdarız.

Kimin neyi kimden kopyaladığı çok açık.

- Yani Hıristiyanlık 'Bakire Meryem'den doğan Tanrı'nın oğlu İsa' söylemini Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'ndan alıp, kendisine mâl etti diyorsunuz.

Evet. Erken Hıristiyanlar, 'Bakire Mary'den doğan Tanrı'nın oğlu İsa' hikâyesini, bugün Hacı Bektâş-i Veli'nin adı ile anılan ancak varlığı Hacı Bektâş-i Veli'den binlerce yıl öncesine dayanan Karacahöyük Dergâhı'nın bağlı olduğu gelenekten kopyalayarak kendi inançlarının temel kalıplarından biri haline getirdiler.

Hiçbir inanış birdenbire ortaya çıkmaz. Tüm inanışların bir öncesi vardır. Bu topraklarda Hıristiyanlığın öncesi Aleviliktir. Hıristiyanlık Aleviliğin baskın motiflerinin deforme edilerek yeniden dizayn edilmesinden başka bir şey değildir. Bütünüyle sentetik bir yapıdır.

- Kabul edersiniz ki bu çok iddialı bir söylem. Yalnızca 'Bakire Meryem ve Tanrının oğlu İsa' söyleminin Karacahöyük Dergâhı çıkışlı olduğunu ispat etmenizi Hıristiyanlığın bütünü ile Alevilikten alınma sentetik bir yapı olduğunun kanıtı sayamayız değil mi?

Tek bu olsaydı elbette sayamazdık, ama elimizdeki tek delil bu değil ki. İsterseniz ben size bu konuyu biraz daha genişçe 325 yılında toplanan Birinci Ekümenik Hıristiyan Konsili'nden başlayarak anlatayım.

- Okuyucularımız da bilmek isteyeceklerdir. Lütfen.

I. Konstantin, MS. 323 yılında Roma İmparatorluk tahtına çıktığında mutlak iktidarının önünü kapatan iki büyük güç odağı ile karşı karşıya kaldı. Başkent Roma çok çeşitli siyasi baskı gruplarının yoğun faaliyetlerini sahneye koydukları bir yerdi. Bu şehir Konstantin'in imparatorluğun tek egemeni olabilmesinin önündeki ilk engeldi. Konstantin yönünü doğuya çevirerek, faaliyetlerini Roma şehrinde kümelenmiş siyasi baskı guruplarının etki alanından uzağa, Boğaziçi kıyılarına, İstanbul'a taşıyarak bu engeli kolayca aştı.

Konstantin'in mutlak egemenlik arayışının önünde bir engel daha vardı ki bu engel hem kolayca aşılabilecek türden bir mania değildi hem de Konstantin başkenti İstanbul'a naklederken bu engele yakınlaşmış, hatta bu engelle yüz yüze gelmişti. Bu büyük engel 'Kadın Ana' kültürünün ve Işık inanışının yaşandığı ve yaşatıldığı 'devlet içinde devlet' olan Anadolu dergâh-devletleriydi. Bu dergâh-dev-

letler imparatorluk yönetiminin denetimi ve tasarrufu dışındaydılar ve halk üzerinde mutlak etkiliydiler. Bu kutsal güç odaklarının kendi yasaları, kendi kutsal ve dokunulmaz yönetimleri altında, yüksek gelir getiren, geniş toprakları vardı.

Bütün bunların ötesinde bu devlet içindeki devletlerin yeminli yurttaşları kendi mürşitlerinin buyruklarını, Roma İmparatoru'nun emirlerinden üstün sayıyorlar, kendi mabetlerinden yayılan ruhani güce sorgusuz sualsiz boyun eğiyorlardı. Dergâh-devletlerin kendi yeminli yurttaşları üzerindeki sınırsız egemenlikleri mutlak iktidar arayan Roma İmparatoru'nu korkutacak boyutlardaydı.

Konstantin, kendi siyasi iktidarının ve devletin devamlılığının önünde en büyük tehlike olarak gördüğü, dergâh-devletlerin imparatorluk sınırları içindeki nüfuzlarının ortadan kaldırılmasının yolunun Roma İmparatorluğu'nun bir 'resmi din'e kavuşturulması ve bu resmi dinin imparatorluğun güdümünde olmasından geçeceğine inanıyordu.

325 yılına gelinceye kadar silik ve önemsiz bir dini yapı olan Hıristiyanlık I. Konstantin'in bir din tekeli inşa etme düşüncesi doğrultusunda İznik Konsili'nde yeniden dizayn edildi.

İsa dini, İznik'te resmi din olarak yeniden biçimlendirilirken I. Konstantin dergâh-devletlerin bu yeni dine karşı direneceklerini biliyordu. Bu nedenle İznik Konsili'nde yeni dinin dış görünüşü ve ritüelleri düzenlenirken Alevi/Işık inanişinin baskın formları öne çıkarıldı. Bunda amaç Hıristiyanlığın Anadolu'da karşılaşabileceği olası direnci en alt düzeye indirmektir. I. Konstantin İznik Konsili'nde hamiliğini yaptığı yeni dine halkın kolaylıkla kabul edebileceği, kendilerine yabancı gelmeyecek, eskiyi anımsatan, çekici bir dış görünüş verilmesinde ısrarcı oldu. I. Konstantin'in çabalarıyla 'Yeni İsa Dini' Anadolu Işık inanişinin baskın motifleri ile donatılmış olarak yeniden yaratıldı. Ma'nın Mary olması bu sebeptendir.

- Hıristiyanlık Alevilikten başka neler aldı?

Ne almadı ki? Alevi Ayin-i Cem'in on iki hizmetlisi, İsa'nın on iki havarisine dönüştürüldü. Alevi erkânında evren-dünya-insan birlikteliğinin ifadesi olan üçlü teslis Kutsal Ruh-Meryem-İsa özneleri içinde Hıristiyanlaştı. Alevilikteki 'dara çekilme' Hıristiyan üst mec-

lisine taşındı adı 'kutsal sorgulama' oldu. Bugün bile Anadolu'da hemen her Alevi köyünde kutlanan yumurta bayramı, Hıristiyan ikliminde paskalya oldu. Aleviliğe ait 'Düşkünlük' kurumu Hıristiyanlık tarafından 'Aforoz' adı altında yeniden biçimlendirildi.

Öyle ki, erken Hıristiyanlar başlangıçta reddettikleri ve lanetledikleri kimi Alevi ritüellerini de halkın yeni dine karşı gösterdiği direnç paralel olarak bünyelerine alıp içselleştirmek zorunda kaldılar.

- Örnek verebilir misiniz?

Elbette veririm. Önce size erken Hıristiyanlar'ın bir vaazını okuyayım;

"... Ocak ayının birinci gününde kutlama adını verdikleri bir toplantı için bir araya gelen, ancak akşama kadar içki içtikten sonra ışıkları kapatıp yaşa, cinsiyete ve akrabalık derecesine bakmadan birbirine girip seks alemi yapanlara lanet olsun."

Görüyorsunuz. Burada içine o ünlü 'mum söndü' iftirası da katılarak yılbaşı kutlaması lanetleniyor. Bunu yapan erken Hıristiyanlardır. Bugün yılbaşı kutlamaları Hıristiyanlığın vazgeçilmez ritüeli değil mi?

Yılbaşı kutlaması, bugün bile, azalmış olmakla birlikte hâlâ Sivas, Tunceli, Erzincan, Bingöl ve Muş illerinin kırsal kesiminde yaşatılmakta olan kadim bir Alevi geleneğidir. Bu kutlamanın, adına Dersim dilinde 'Khal Gağan' denir. 'Khal Gağan' Dersim dilinde, eski yılın uğurlanması ve yeni gelen yılın kutlanması anlamına gelir. 'Khal Gağan' kutlamaları Aralık ayının son haftasında, 'Khal Khelk' adı verilen, ak saçlı, aksakallı, gün yüzlü, ipek sakallı bir ihtiyar adamın, köy çocuklarıyla beraber kapı kapı dolaşarak çocuklar için hediye toplaması ile başlar, yeni yılın ilk gününde kurulan bir Ayın-i Cem ile sona erer. Pek çok Hıristiyan kültü gibi Noel Baba da Alevi kökenli bir gelenektir ve kökleri Hıristiyanlık öncesine, Eski Çağ Anadolu'suna uzanır.

BEŞBİN YILLIK BİR DERGÂH: KARACAHÖYÜK

- Tekrar Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'na dönmek istiyorum. Bu dergâhın Hıristiyanlığın ortaya çıkışından önce var olduğundan bahsettiniz. Bu çok önemli. Buradan devam edelim mi?

Tabii. Ünlü Amasyalı gezgin Strabon daha Hıristiyanlığın adı ortalarında yokken Karacahöyük Dergâhı'nın varlığından bahsediyor. Bu dergâhın, üç bin yatılı dervişi tarafından işlenen ve yılda yüz 'talanton'luk gelir sağlayan geniş arazileri olduğunu kaydediyor. Yüz talanton, yaklaşık dokuz bin yüz kilogram altın demektir. Bana öyle geliyor ki Eski Çağ'da Karacahöyük Dergâhı'nın arazileri Kızılırmak Vadisi üzerinde doğu-batı istikametinde 30-35 km kadar bir alanı kaplıyor, kuzeyde Malya Ovası'ndan başlayıp, güneyde Ihlara Vadisi'nin sonunda nihayet buluyordu.

YERALTI ŞEHİRLERİ

- Bu kaniya nasıl vardınız?

Eski Çağ'ın tarım ve/veya hayvancılık üretim teknikleri ile yılda dokuz bin yüz kilogram altın karşılığı gelir sağlamak, ancak bu büyüklükteki bir arazi ile mümkün olabilirdi.

-Nereye gelmek istiyorsunuz?

Gelmek istediğim yer şurası; Avanos ile Hacıbektaş arasındaki Özkonak yeraltı şehri Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'na yürüme mesafesindedir. Bu yeraltı şehri, bu dergâha tehlike anlarında sığınaklık edecek kadar yakındır. Bence bu yeraltı şehri Eski Çağ'da Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın gizli bir bölmesiydi. Sadece Özkonak değil, Ürgüp, Göreme, Derinkuyu ve tümüyle Ihlara Vadisi de Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın yılda yüz 'talanton!' gelir sağlayan, üç bin yatılı dervişe ev sahipliği yapan ekonomik, sosyal ve ruhani yaşa-

mının parçalarıydılar.

Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı çevresi ile bir bütündür. Bu dergâhın tarihini onu içinde bulunduğu çevreden soyutlayarak açıklamaya çalışmamız mümkün değildir. Bugüne kadar hep bu yapılmaya çalışıldı. Bu dergâh Anadolu'nun ortasına gökten zembille inmedi. Öyle zannedildiği gibi on üçüncü yüzyılda Hacı Bektâş-i Veli tarafından da kurulmadı.

- Ürgüp, Göreme, Avanos ve Ihlara Vadisi'ndeki yeraltı şehirleri ve kaya yerleşimleri erken Hıristiyanlar tarafından Romalılar'ın zulümlerinden korunmak, saklanmak için inşa edilmedi mi?

Bence bu büyük bir yalan. Bölgeyi gezenlerin bu yalana kolayca inanmalarını sağlayan şey; kayalar oyularak açılmış mabetlerdeki freskler ve bu fresklerdeki Hıristiyan süslemelerdir. Şimdi gelin beraberce düşünelim. Hıristiyanlık 325 yılında Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edildi. Eğer Roma İmparatorluk idaresi söylenildiği gibi erken Hıristiyanlar'a eziyet ettiyse Hıristiyanlığın bu zahmetli ve meşakkatli yılları 325 yılından önce yaşanmış ve bitmiş olmalıdır. Ürgüp, Göreme, Derinkuyu ve Ihlara Vadisi'nde kaya yerleşimleri içinde karşımıza çıkan fresklerin tamamı dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardan sonrasına aittirler. Bu fresklerin kayalara işlenme tarihi ile Hıristiyanlar'm Roma'nın zulmünden kaçma ve saklanma dönemleri arasında neredeyse sekiz yüz yıl var.

Demem o ki; çok önceden kayalara oyulmuş bu mabetler daha sonraki yüzyıllarda Hıristiyanlar tarafından kendi tarzlarında fresklerle giydirildiler. Bizler de kayalara işlenmiş Hıristiyan tasvirlerine bakarak bu volkanik tüf kayaların erken Hıristiyanlar tarafından oyuldukları zannına kapılıyoruz. Daha doğrusu Hıristiyan kilisesinin bin yıldır söylediği bir yalana üzerinde kafa yorma zahmetine katlanmadan itibar ediyoruz. Hıristiyan Kilisesi kendisini yalanlar üzerine inşa etmiştir. Kilisenin en büyük yalanlarından biri de erken Hıristiyanlar'm zulümden kaçarak Ihlara Vadisi'ne sığındıklarıdır.

- Bu çok önemli bir iddia. Bu bölgeyi erken Hıristiyanlar inşa

etmediler mi? Bu bölgedeki yeraltı şehirleri güvenlik amacı ile inşa edilmediler mi?

Bu bölgedeki yeraltı şehirleri elbette güvenlik amacı ile inşa edildiler. Ama güvenlik ve saklanma arayan unsurlar, yani bu güvenlik şehirlerini inşa edenler Hıristiyanlar değildiler. Bu kaya barınakları ve mabetler, Hıristiyan zulmünden kaçıp, gizlenip kurtulmak amacı ile Karacahöyük Dergâhı etrafında kümelenmiş bu dergâha bağlı topluluklar tarafından inşa edildi.

Bu bölgedeki yapılaşma mağdur Hıristiyanlar eli ile değil aksine zalim Hıristiyanlar tarafından mağdur edilmiş yerli halk eli ile yapıldı.

Bizler bugüne kadar, mazlum postuna girmiş en büyük zalimin anlattığı bu masala inandık.

MUMYA VADİSİ

- Bu söyleminizi destekleyecek başka kanıtlarımız var mı?

Önce şunu söylemem gerek. Kapadokya'da bulunan yeraltı şehirlerinin ve kaya yerleşimlerinin erken Hıristiyanlar tarafından inşa edildiğine dair elimizde Hıristiyan Kilisesi'nin temelsiz iddiasından başka bir delil yok. Eldeki bütün arkeolojik bulgular bu bölgenin Hıristiyanlar tarafından dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren iskân edildiğini gösteriyor.

Öne sürdüğüm bu tezi desteklemek için, delil olarak sunabileceğim mumyalar ve biraz önce bahsettiğim freskler var.

Biliyorsunuz İhlara Vadisi son zamanlarda '*Mumyalar vadisi*' olarak da anılmaya başlandı. Bunun sebebi İhlara Vadisi'nde, üstelik bahsettiğimiz kayaların içine oyulmuş mabetlerde ve yerleşimlerde çok sayıda Eski Çağ'ın ruhban sınıfına ait mumya bulunmuş olması. Bu bölgede bulunan mumyalar dördüncü yüzyıl ile onuncu yüzyıl arasında tarihleniyorlar.

Burada birkaç ayrıntıyı vurgulamak istiyorum:

Hıristiyanlık dördüncü yüzyılın birinci çeyreğinde Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edildi ve bu tarihten sonra imparatorluk sınırları içinde tüm diğer inanışlar yasaklandılar. Bu bölge-

de bulunan en erken mumyanın tahniti ile Roma'da Hıristiyanlığın resmi din olarak kabulü ve diğer dinlerin yasaklanması aynı yüzyılla rastlıyor.

İmparatorluğun resmi dinine mensup olan Hıristiyanlar'ın, devletin dini baskısından kaçarak kayaların içine saklanmaları üstelik burada Hıristiyan geleneklerinin dışına çıkarak ölülerini mumyalamaları uzak bir olasılık değildir. Tam tersine hakim inanış olan ve arkasına devlet desteğini alan Hıristiyanlığın baskısından kaçan muhalif bir dini gurubun bu bölgede kayaların içinde kendisine emniyet aramış olmalarını düşünmek her bakımdan akla daha uygundur.

Ayrıca mumyaların yoğun olarak buldukları yerler kiliselerdir. Yurt dışına kaçırılırken yakalanarak Niğde Müzesi'ne teslim edilmiş halen Niğde Müzesi'nde bulunan beş mumyadan bir tanesi Yılanlı Kilise'den diğer dört tanesi ise Çanlı Kilise'den çıkartılmıştır.

Hıristiyanlıkta tahnit, yani mumyalama geleneği yoktur. Hal böyleyken mumyalama işlemlerinin yapıldığı tarihte, bu mabetlerin sakinlerinin Hıristiyan, bu mabetlerin de Hıristiyan kiliseleri olduklarını nasıl öne sürebiliriz.

Özkonak'ta, Güzelyurt'ta, Gülağaç'ta, Ortaköy'de ve Manastır vadisinde bulunan yeraltı şehirlerinde ikinci ve üçüncü yüzyıldan kalma erken Hıristiyanlar'a ait bulgulara rastlanılmamıştır. Dediğim gibi bu yeraltı şehirlerinin erken Hıristiyanlar tarafından inşa edildiklerine dair arkeolojik bir bulgu yoktur.

Bizleri yanıltan fresklerdir. Bu bölgedeki kayalara oyulmuş mabetlerde Hıristiyan motiflerle donatılmış freskler, bu bölgedeki mumyalama geleneği bütünü ile ortadan kalktıktan sonra ortaya çıkıyor. Mumyaları yapanlar ile freskleri boyayanlar aynı insanlar değillerdi. Bana öyle geliyor ki; mumyaları yapanlar ortadan çekildikten sonra Hıristiyanlar gelip bu sığınakları iskân ettiler ve kendi usullerince giydirdiler

Ihlara Vadisi'ndeki Pürenli Seki Kilisesi'ndeki freskler onuncu yüzyıl başı ile on üçüncü yüzyıl arasında tarihlenmektedirler. Yine Ihlara Vadisi'ndeki zengin tasvirleri ile ünlü Kokar Kilise'deki freskler de dokuzuncu yüzyıl sonu ile on birinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedirler. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Kayaları oyarak şehirler inşa edecek kadar taş işlemeciliğinde ileri tekniklere sahip insanlar eğer gerçekten Kilise'nin iddia ettiği gibi erken Hıristiyanlar olsalardı pek çok Hıristiyan motifini kayalar üzerine kabartma ya da oyma tekniği ile işlemiş olurlardı. Kiliselerde bulunan Hıristiyan tasvirlerinin tamamı boyamadır.

Bu bölge dördüncü yüzyıldan başlayarak Anadolu'da yeşeren Hıristiyanlık karşıtı eylemlerin odağında yer aldı. Doğu Roma'nın ve Hıristiyanlığın bu bölgede egemenliği ancak dokuzuncu yüzyılda Divriği merkezli Hıristiyanlık karşıtı direnişin ortadan kaldırılması ile mümkün olabildi. İhlara Vadisi'nde Derinkuyu ve Göreme'de bulunan Hıristiyan tasvirlerinin tamamı bu tarihten sonrasına aittirler.

- Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın içinde de Eski Çağ'dan kalan mumyalar var mı?

Olmaz olur mu? Pir Evi'nin girişinde sağlı sollu sıralanmış sandukaların altı mumyalıktır. Bu dergâhta bulunan mumyalar gün yüzüne çıkarılmadıklarından, doğal afetlerle toprağın üstüne çıkanlar da acele ile toprağa gömüldüklerinden bunlar hakkında bilgilerimiz sınırlıdır.

Bir başka nokta da; 'Pir evi'nin girişinde sağda ve solda sıralanmış on iki sandukanın üzerinde bulunan ve üzerleri kalın kireç tabakaları ile örtülmüş sembollerin Hıristiyanlık öncesi dönemlere ait olmasıdır.

Hıristiyanlık öncesi Anadolu inanışlarını genel bir tanımlamayla 'pagan' olarak niteleyen A. W. Hascluk 'Bektaşilik Tetkikleri' adlı eserinde Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nda 'Seklan' adında bir 'pagan' velinin türbesinin bulunduğunu kaydeder.

Ben 'Seklan'ın hangi türbenin altında yattığını tespit edemedim. Bu türbe tespit edilip kazıldığında, tahnit edilmiş bir bedenle karşılaşmak kimseyi şaşırtmamalı.

BÜYÜK MABET

- Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nı 'ikinci derecede önemli' olarak nitelediniz. Ancak anlattıklarınızdan ben bu dergâhın 'ikinci de-

recede önemli' statüsü içine dahil edilemeyecek kadar gelişmiş olduğu kanısına vardım.

Neden Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın 'ikinci derecede önemli' olmaktan öte bir mabet olduğu kanısına vardığınızı tahmin edebiliyorum. Dergâhın muazzam gövdesi sizi böyle düşündürmüş olmalı.

İhlara Vadisi, Ürgüp, Göreme, Özkonak, Derinkuyu ve civarda bulunan kaya yerleşimlerinde seksen bin kişinin yaşadığı hesaplanıyor. Gerçekten de bu dergâhın sahip olduğu topraklarla birlikte, şaşkınlık veren bir büyüklüğü vardı

Ancak yine de bu dergâh Eskişehir'deki 'Büyük Mabet'in adeta bir kolonisi idi. Bunun nedenlerini az önce konuştuk.

- Bu iki dergâh çevreleri ile birlikte ele alınıp karşılaştırıldığında bunların sosyal ve fiziki yapılanmaları arasında kolonyal benzerlikler var mıydı?

Her iki dergâhın da 'Kadın Ana'ya adanmasının dışında, bu iki dergâh arasında ilk göze çarpan benzerlik; her iki dergâhta da mummyalama geleneğinin olmasıdır. Seyit Gazi Dergâhı'nda bulunan Battal Gazi Türbesi'nde Battal Gazi'nin ve eşi Elonara'nın sandukalarının bulunduğu yerin altında geniş bir mummyalık vardır.

Seyit Gazi Dergâhı'nın çevresi Anadolu'da tahnit geleneğinin olduğu bir diğer merkezdir. Seyitgazi'de bulunan Eyvan Türbesi'nin ve Seyit Gazi yakınında Afyon Boyalıköy'deki Kureyş Baba ve Melik Gazi türbelerinin alt katları da mummyalıktır.

Battal Gazi Dergâhı gibi, Eyvan Türbe ve Kureyş Baba Türbesi de Aleviler'in kutsal sayıp ziyaret ettikleri yerlerdendirler. Bu arada yeri gelmişken belirteyim, Aleviler'in kutsal sayıp ziyaret ettikleri türbelerde yatan velilerin pek çoğunun bedenleri tahnit edilmiştir. Bunların başında Danişmentli emirlerinin makamları gelir.

- Her iki bölgede de tahnit geleneğinin olması bu iki dergâh arasındaki kuvvetli bağları ortaya koymak için sizce yeterli midir?

Dergâhlar buldukları bölgenin ruhani merkezleridirler. Dergâhları gökten düşmüş yapılar gibi içinde buldukları çevrelerden soyut-

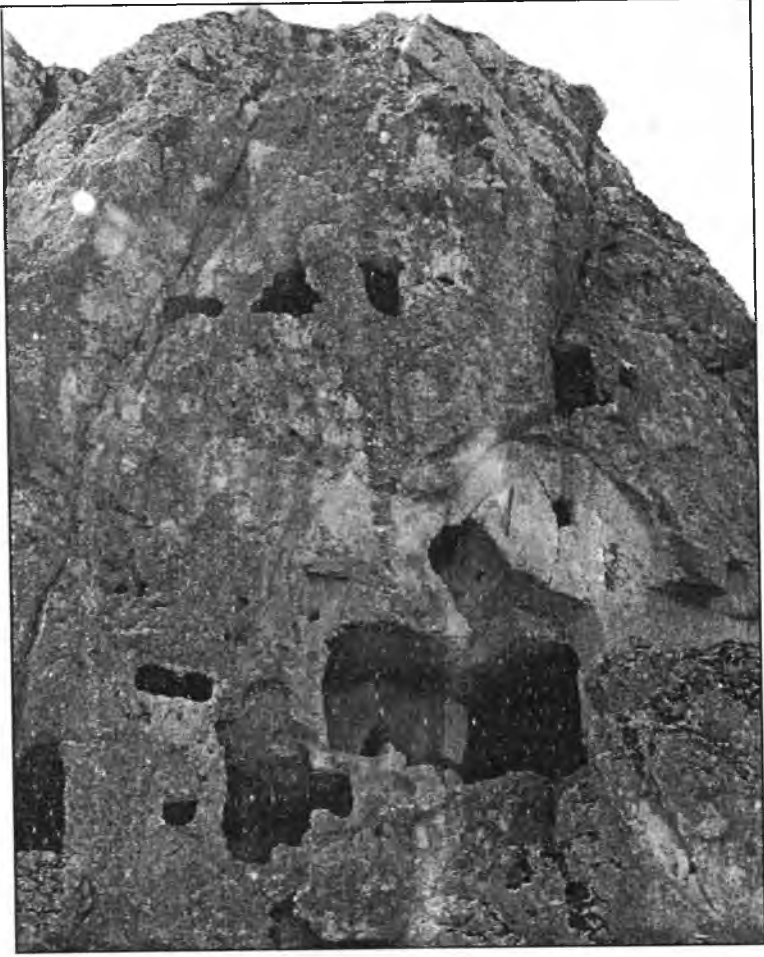
layarak ele alamayız. Şimdi dilerseniz her iki dergâhın çevresindeki fiziki planlamaya bakalım. Şimdi ben size birkaç fotoğraf göstereceğim. Size fotoğraftaki yerlerin neresi olduğunu söylemeyeceğim. Sizin bir tahminde bulunmanızı istiyorum. Burada onlarca fotoğraf var. Sizce bu kareler nereden alınmış.



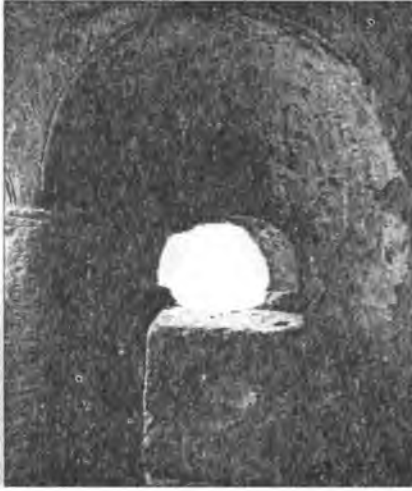
Seyit Gazi Dergâhı Yakın Çevresi: Kaya Yerleşimleri



Seyit Gazi Dergâhı Yakın Çevresi: Kaya Yerleşimleri



Seyit Gazi Dergâhı Yakın Çevresi: Kaya Yerleşimleri



Seyit Gazi Dergâhı Yakın evresi: Kaya Yerleşimleri

KAPADOKYA: KARACAHÖYÜK DERGÂHI'NİN AYRILMAZ PARÇASI

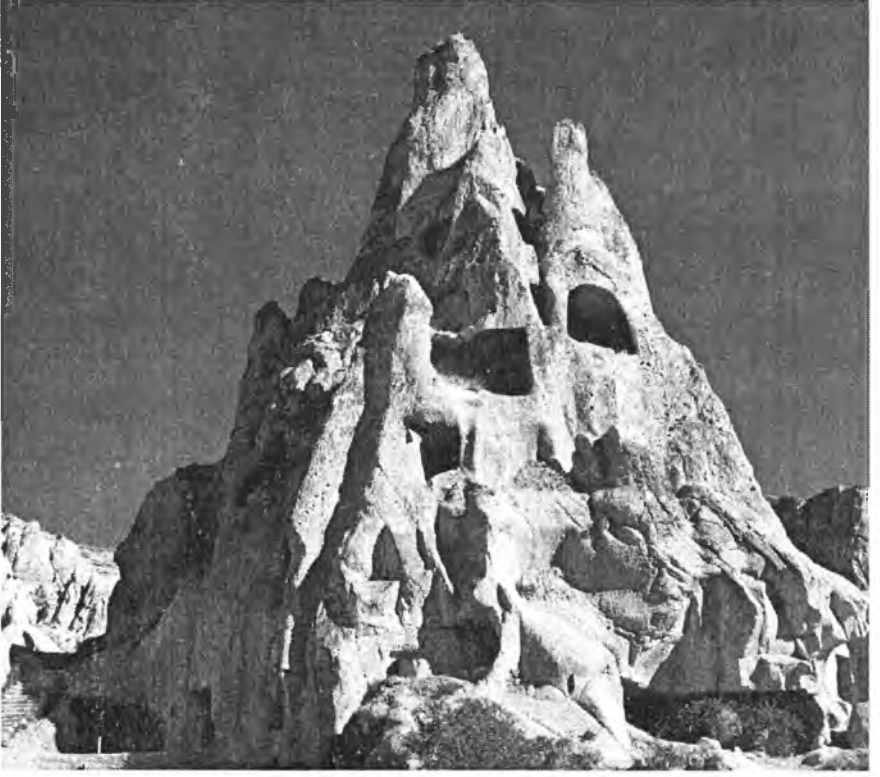
- Tam olarak neresi olduğunu bilmiyorum ama Kapadokya'da Derinkuyu, Göreme civarında ya da Ihlara Vadisi'ndeki kaya yerleşimlerinin fotoğrafları olduklarını tahmin edebilirim.

Bu fotoğraflar Seyit Gazi Dergâhi'nin yakın çevresindeki kaya yerleşimleri.

Yanılan bir tek siz değilsiniz. Bu fotoğrafları gösterdiğim pek çok kimse tereddütsüz bu fotoğrafların Kapadokya'ya ait olduklarını söyledi. Ben şimdi size Hacı Bektâş-i Veli Dergâhi'nin yakın çevresinde bulunan kaya yerleşimlerinin fotoğraflarını göstereyim:



Hacı Bektâş-ı Veli Dergâhi Yakın Çevresi:
Kaya Yerleşimleri



**Hacı Bektâş-ı Veli Dergâhı Yakın Çevresi:
Kaya Yerleşimleri**

Görüyorsunuz bu iki dergâhın yakın çevresinde fiziki yapılanma ayırt edilemeyecek kadar birbirine yakın.

İnsanlar yaşadıkları çevreyi kendi ihtiyaçlarına, günlük gereksinimlerine ve geleneklerine göre dizayn ederler. İnsanların içinde yaşadıkları mekânlar onların yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını ve geleneklerini gözler önüne serer.

Biri Eskişehir-Afyon arasında diğeri Kapadokya'da bulunan, bu iki yerleşim yerinin pek çok ortak özelliği var.

- Her iki yerleşim de 'Ma Ana'ya adanmış kutsal bir mabedin yakın çevresinde konuşlanmışlar.

- Her iki yerleşim yerinin inşasında aynı inşaat tekniği ile ve aynı inşaat aletleri ile -ki bunlar murç ve çekiçten ibaretti- aynı yapı malzemesini yani volkanik tüf kayaları işlenerek birbirine benzer iki fiziki çevre yaratılmış.

- İki yerleşim yerinde de gizlilik ve güvenlik kaygısı var. Bu nedenle yeraltına girişi dışarıdan belli olmayan yeraltı şehirleri inşa edilmiş.

Fiziki çevre sosyal yaşamın aynasıdır. Ben benzer mekânlarda yaşayanların günlük yaşamlarından, inançlarına, tüketim alışkanlıklarından üretim biçimlerine kadar çok geniş bir yelpazede benzerlikler içinde olacaklarına inanıyorum. Bana göre benzer kaya şehirlerde yaşamış Eski Çağ topluluklarının yaşam biçimleri de aynıydı, alışkanlıkları da gelenekleri de. Aynı şekilde ibadet ediyorlardı, toprağı aynı şekilde işliyorlar, aynı biçimde pişiriyorlar, kışlık yiyeceklerini aynı yöntemlerle saklıyorlardı.

Bu insanların korkuları da aynıydı. Bu nedenle toprağın altında kendilerine sığınaklar yaptılar.

- **Kapadokya'da yeraltı şehirlerinin varlığını biliyorum. Benzeri sığınaklar Eskişehir'de de var mı?**

Elbette var. Son yıllarda Eskişehir Han ilçesinde, yeraltına oyula-

rak yapılmış bir yeraltı şehri bulundu. Bu yeraltı sığınağı Kapadokya'da gördüklerimizin bir benzeri, Kapadokya'daki yeraltı şehirleri gibi çok katlı, katları birbirine bağlayan koridorları ve gömü odaları var.

Şimdi müsaade ederseniz yukarıda ifade ettiklerimi kısaca özetleyerek bir tespitte bulunmak istiyorum.

- Buyurun lütfen.

Seyitgazi'deki dergâh binlerce yıl boyunca Anadolu'da ve Balkanlar'da tüm Alevi topluluklarının en üstün ve en saygın dergâhı oldu. Kalenderiler'in, Vefailer'in, Melamiler'in, Hurufiler'in, Işıklar'ın, Babailer'in, Bektaşiler'in, Bedrettiniler'in ve büyüklü küçüklü tüm Alevi zümrelerinin yılda bir kere toplanarak ifa ettikleri ve '*hacc-ı ekber*' adını verdikleri büyük ayinleri hep bu dergâhta gerçekleştirildi.

On dokuzuncu yüzyıl gezgini Charles Texier'in Battal Gazi Dergâhı'nın bulunduğu Seyitgazi ilçesinin Eski Çağ'da '*Prymnesie*' adı ile tanındığını ve bu kentin '*Tanrılar Anası*' ile meşhur olduğunu yazdığını ve Seyitgazi'de bulunan bu mabedi '*pagan tapınağı*' olarak tanımladığı, bu '*Kadın Ana*' mabedinin Bizans işgalinde, Hıristiyan kisvesine büründüğünü az önce de belirttiğim gibi, şu sözlerle ifade etmektedir: "*Bu putperest tapınağın yerini, Bizanslılar'ın bir kilisesiyle manastırları almıştır. İşte Battal Gazi'nin türbesi bugün bu binadır ve sekizinci yüzyıldan beri dikkatle korunmuştur.*"

Benim, Texier'in cümlelerinin aralarından anladığım şudur: Seyitgazi Dergâhı başkent İstanbul'a oldukça yakın olmasına rağmen sekizinci yüzyıla kadar Bizans'a ve Hıristiyan Kilisesi'ne karşı direnişini sürdürmüştür. Seyitgazi Dergâhı sekizinci yüzyılda Hıristiyanlar'ın eline geçmiş ve kiliseye dönüştürülmüştür. Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı ve çevresinin Hıristiyanlar tarafından ele geçirilmesi bu tarihten yüz yıl kadar sonradır.

Gezginlerin notları, arkeolojik bulgular, antropolojik araştırmalar, Alevi toplumsal belleği, bizi aynı kaniya taşıyor. Bu iki dergâh hakim inanışları benimsemiş görünseler de kendi gizliliklerinde benliklerini koruyarak binlerce yıl boyunca ayakta kalmayı başarmışlardır ve bu mabetler birbirleri ile birinci dereceden akrabadırlar.

- **Battal Gazi Dergâhı hakkında bu kadar sohbet ettikten sonra Battal Gazi'nin kendisi üzerinde konuşmazsak olmaz herhalde. Siz Battal Gazi Dergâhı, Battal Gazi'den önce de vardı diyorsunuz?**

Evet Battal Gazi Dergâhı, Battal Gazi'den binlerce yıl öncesinden vardı. Battal Gazi'nin bedeni burada sırlandığı için bu dergâh Aleviler tarafından kutsal sayılmadı. Bu dergâh kutsal olduğu için Battal Gazi'nin bedeni burada sırlandı. Bu dergâh kutsal olduğu için Battal Gazi bu dergâh için sayısız kavgalar verdi ve bu dergâh uğruna savaşırken öldü. Bu dergâhın Battal Gazi'nin adı ile anılması, Battal Gazi'nin halkın dilinde efsane olmasından sonradır.

Aynı durum Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı için de söz konusudur. Bu dergâhın kökleri Hacı Bektâş-i Veli'nin yaşadığı çağdan çok daha eskilere dayanır. Battal Gazi Dergâhı'nda olduğu gibi bu dergâh da Hacı Bektâş-i Veli'den sonra onun adını almıştır. Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın eski adı Vanesa idi. Helen istilası sırasında Quenasa adını aldı. Bizans döneminde Hagios Carembos adı ile anıldı.

Alevi dergâhları ve Alevi ocakları bu toprakların en köklü kurumlarıdır. Bu kadim oluşumların tarihleri insanlığın tarihi kadar eskidir.

Bu kurumlar içinde buldukları coğrafya değişik inançların istilasına uğradığında korunma güdüsü ile farklı kisvelere bürünüp dinlerini değiştirdiler, ancak özlerini hep korudular.

- **Sizin Alevi kamuoyunda büyük sarsıntılar yaratan söylemlerinizden birisi de Battal Gazi'nin tarihsel kimliğine ilişkin öne sürdüğünüz teziniz oldu. Bu konu çok tartışıldı ama ben yine de sormak istiyorum. Halk arasında Battal Gazi adı ile bilinen efsanevi Alevi önderi kimdir?**

Battal Gazi bu topraklarda yetişmiş tüm zamanların en büyük kahramanıdır. Onun ortaya çıkışını hazırlayan olaylar 325 yılında İznik'te toplanan Ekümenik Hıristiyan Konsili'nde Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilip Anadolu'nun kadim inanışlarının yasaklanması ile başladı. İznik Konsili'nin bu kararı ile birlikte Anadolu'daki 'Kadın Ana'ya adanmış mabetlerin do-

kunulmazlıkları ve özerklikleri kendiliğinden ortadan kalkmış oldu. Binlerce yılın inanç barınakları ve Anadolu'da sosyal hayatı düzenleyen, iç barışı ve huzuru sağlayan ruhani yapılar İmparatorluk askerleri tarafından tarumar edildiler.

Hıristiyanlık Anadolu'nun kadim inanç motifleri ile süslenmiş pırlıtlı bir tepsi içinde halka sunulmuş olsa da Anadolu'nun yerli halkı '*Yeni İsa Dini*'ni asla kabul etmedi. Görünüşte benzerlikler olsa da, esasta ayrılık vardı, bu halkın gözünden kaçmadı. Halk binlerce yıldan beri kutsal saydığı değerlerinden ve sadakat ile bağlı kaldığı '*ma-beth*'lerden kopmadı.

Anadolu halkının Hıristiyanlığa karşı direnişi önceleri, aleni, fütursuz hatta biraz da alaycı oldu.

Kendilerini umursamayan, ciddiye almayan ve bıyık altından kendilerine gülen bu insanlara karşı Hıristiyan Kilisesi çok sert tepki verdi.

Hıristiyan Kilisesi kendi yayılmasının ve kurumlaşmasının önünde büyük engel olarak çıkan Anadolu'nun eski inanç merkezlerinin direncini kırmak ve bu merkezlerin halk üzerindeki etkinliklerini ortadan kaldırmak için, ağır şiddete, zorunlu göç ettirmeye ve soykırıma varan insanlık dışı çeşitli tedbirlere başvurdu.

Anadolu'nun kadim halkı devletin gücünü arkasına almış olan Hıristiyanlar'a karşı açık ve pervasız bir biçimde muhalefet etmenin kendilerini çok hızlı bir yok oluşa sürüklediğini çok geçmeden fark ettiler. Varlıklarını korumak için açık muhalefeti terk ederek, yeni bir savunma anlayışı geliştirdiler. Yok olmanın eşiğinde gelen bu insanlar inançlarını terk etmeden yeni oluşan şartlara uygun '*nefs-i müdafaa*' mekanizmaları geliştirdiler.

Halk zulümden kaçış planını iki ayak üzerine kurdu.

Bunun birincisi inkâr etmektir. Madem ki Hıristiyan Kilisesi Anadolu'da Hıristiyan olmayanlara yaşam hakkı vermiyordu. Onlar da takiiye yaptılar, Hıristiyanlanmış gibi göründüler. Daha da ileri giderek dışarıya karşı asıl Hıristiyanlar'ın kendileri olduklarını iddia ettiler.

- Bu bana bugün Aleviler'in; 'Asıl Müslümanlar bizleriz' demelerini anımsattı.

Haklısınız aslında bugünkü manzara da aynı. Bugün nasıl dışarıdan Aleviliğin İslamiyet'in sapkın bir kolu olduğu düşünülüyor ve Aleviler de kendilerinin asıl Müslümanlar olduklarını öne sürüyorlarsa; bin beş yüzyıl önce de benzer şekilde aynı coğrafyada yaşayan insanlar dışarıda sapkın Hıristiyanlar olarak görülüyorlar ancak onlar kendilerini 'asıl Hıristiyanlar bizleriz' diye savunuyorlardı.

Aleviler, başka dinlerin hükümranlık zamanlarında kendilerini hep olduklarından farklı gösterdiler. Bu onların varlıklarını devam ettirebilmek için sığındıkları bir aldatmacaydı. Son bin yılda, İslam coğrafyası içinde, mezalimden, soykırımdan ve katliamlardan olabildiğince kurtulabilmek için olduklarından başka kisvelere bürünen Aleviler'in, önceki bin yılda da aynı korunma gerekçesi ile Hıristiyanlığa karşı takkiye içinde olmuş olmaları son derece anlaşılır bir durumdur.

İslam egemenliği altında yaşamaya mecbur kaldıklarında 'asıl Müslümanlar biziz' demelerine rağmen kendilerine ucuz bahaneler yaratıp, sudan sebeplerle camiye gitmeyenler, oruç tutmayanlar, namaz kılmayanlar, haccı reddedenler, geçmişte aynı coğrafyada Hıristiyan eziyeti ile kuşatıldıklarında 'gerçek Hıristiyanlar bizleriz' deyip, sudan bahanelerle; Kilise'yi, Kilise'nin dogmalarını, kurumlarını, Kilise hiyerarşisini ve ruhban sınıfının otoritesini reddettiler. Hıristiyan azizlerine, kutsal ekmeğe ve ikonlara yapılan kutsal ibadete şiddetle karşı çıktılar. Hz. İsa'nın düpedüz bir insan olduğunu, onun babasının dünyanın yaratıcısı olamayacağını savundular. Asla kiliseye gitmediler, ibadetlerini inatla 'proseuchai' denilen evlerde (dua evi/cem evi) yaptılar.

Aleviler'e yönelik o ünlü ve iğrenç 'mum söndü' iftirası da ilk defa bu dönemde Hıristiyan Kilisesi'nin vaazlarında görülmeye başlandı.

Kilisenin kurumlarını ve hiyerarşisini tanımamak, Hz. İsa'yı ve Hz. Meryem'i küçümsemek, kilise dışında toplanmak, kendilerine kusursuz boyun eğilmesini bekleyen, koşulsuz itaat edilmesini isteyen Kilise ruhban sınıfının tahammül sınırının ötesinde bir durumdu. İşte bu nedenle Ortodoks Kilisesi, kilise dışında yapılan geleneksel ibadetleri, Ayin-i Cem'leri sapkın cinsellik iftirası ile donatarak lanet-

ledi. Ben size o döneme ait bir kilise vaazından bir bölüm okuyayım;

“Kız kardeşleri, kayınvalideleri veya görümceleriyle kirlenmiş olanlara, ziyafet için toplanıp içki içtikten sonra ışıkları kapayan ve akrabalığa, yaşa ve cinsiyete bakmadan âlem yapanlara lanet olsun”.

Bu coğrafyanın insanları ne geçmişlerinde Hıristiyan oldular ne de İslam ikliminde yaşamaya başladıklarında Müslümanlığı seçtiler. Onlar varlıklarına kast eden, bitmez, tükenmez tehlikeleri savuşturmak için bir çeşit güvenlik kalkanı oluşturdular.

Aleviler geçmişlerinde ne kadar Hıristiyan oldularsa bugün de o kadar Müslüman’dırlar.

- Zulümden kaçış planının ikinci ayağı neydi?

Bu insanlar zulümden kaçış planının ikinci ayağında inançlarını sözlü geleneğe yaslayarak ortalıkta yazılı delil bırakmadılar. Kutsal el yazmaları Kilise tarafından yasaklanmıştı. Yazmaları yanlarında bulunduranlar, taşıyanlar sorgusuz sualsiz katlediliyorlardı. Onlar için inançlarını yazılı olmaktan çıkarıp söze dayandırmaları tek çareydi. Öyle de yaptılar.

- Peki bu tedbirler ya da saklanmalar onları Hıristiyan zulmünden kurtarmaya yetti mi?

Yetmedi tabii. Onlar ibadetlerini ezberlerine aldılar, dışarıya karşı da ‘*asıl Hıristiyan biziz*’ diyerek hile yaptılar, ancak görüntü inandırıcı olmadı. Ortodoks Kilisesi onların ‘*güneşe İsa adını vererek*’ Hz. İsa’nın adını anarken aslında ışığı kast ettiklerini ve Hz. İsa’ya saygı gösteriyormuş gibi yapıp aslında ışığa hürmet ettiklerini düşünüyordu.

Bugün de Aleviler Ayin-i Cem’lerinde benzer biçimde Hz. Muhammed’in ya da Hz. Ali’nin adlarını anarlarken cümlelerin gizliliğinde nura-ışığa hürmetlerini sergilerler.

Cemlerde çok sık dönülen Ali nur semahının sözleri şöyledir.

*Ali nurdur, Ali nur
Muhammed nur, Ali nur.*

*Bunca yıldır, bunca yıl
Muhammed nur, Ali nur.*

Onların samimi Hıristiyanlar olmadıkları her hallerinden belliydi. Hıristiyanlar da onlara asla inanmadılar zaten. Dolayısıyla Hıristiyan Kilisesi'nin bu insanlara beslediği husumet hiç bitmedi. Kaçmalar, göçmeler, saklanmalar, katliamlar, eziyetler Anadolu platosundan hiç eksik olmadı. Bir gün geldi bıçak kemiğe dayandı. Ortaya kahramanlar çıktı ve Hüseyin Gazi'nin, Battal Gazi'nin çağı başladı.

KAHRAMANLAR ÇAĞI

- Müsade ederseniz kısaca araya girmek istiyorum. Bir tarih verebilir misiniz. Hüseyin Gazi ile başlayan ve Battal Gazi ile devam eden kahramanlar çağı ne zaman başladı?

Miladi 837 ya da 836 yılı olmalı.

O yıllarda Ortodoks Hıristiyanlar inancından dönmediği ve Hıristiyan olmayı reddettiği için yaşlı bir adamı katlettiler. Bu yaşlı adamın oğlu Carbeas, Bizans İmparatorluğu'nun Antalya, Burdur, Isparta, Afyon ve Eskişehir'i içine alan, Anadolu dairesinde, -o dönemdeki adı ile Anadolu themelikasında- ordu komutanıydı. Carbeas babasının ölüm haberini duyar duymaz, kendisine bağlı beş bin kişilik bir gönüllü ordusu ile birlikte Bizans topraklarından ayrılarak Malatya'da bulunan Arap Emirliği'nin topraklarına geçti. Arap Emiri ile anlaşarak Arguvan'a yerleşti.

Carbeas'tan önce de Bizans'ın kıyıcılığından bunalmış guruplar dağlara çekilmişler, Bizans'a karşı gerilla savaşı veriyorlardı. Ancak bu guruplar dağınık ve düzensizdiler. Bir merkezi üst yönetimden yoksundular.

Carbeas'ın ordusu ile birlikte Arguvan'a yerleştiğini duyan dağlardaki intikam mangaları akın akın Arguvan'a gelerek ona katıldılar.

Sel gibi Arguvan'a akan insanlar sadece dağlardaki intikam mangaları değildi. Anadolu'da eli silah tutan herkes Arguvan'ın yollarına düştü.

Malatya Arap Emirliği de Anadolu'da tutunabilmek için Bizanslılar'a karşı yerli ittifaklar arıyordu. Emir bu silahlı güçlerin Arguvan'a yerleşmelerini ve çoğalmalarını teşvik etti.

Carbeas'ın saflarına katılım tahminlerin çok üzerinde oldu. Carbeas sayıları çoğalan ve Arguvan'a sığmayan askeri kuvvetleri için Arguvan'ın güney batısında, Kuruçay'ın kuzeyinde yeni bir kale ve kalenin etrafında bir şehir inşa etti. Carbeas kurduğu bu şehre Luvi dilinden gelen bir isim verdi: Amara. Amara Luvi dilinde 'Yüce/Büyük Ma' demektir. Carbeas bu yeni şehri ve kaleyi 'Ma/Kadın Ana'ya adadı.

Carbeas Amara'da iki yıl kaldı. Kısa sürede etrafında toplanan kuvvetlerle buralardan kalkarak Bizans içlerine uzanan çok sayıda akınlar düzenledi. Dört yüzyıl boyunca, savunmasız, silahsız ve çaresiz halkı katletmeye alışmış Bizans orduları yerel halktan oluşmuş düzenli kuvvetler karşısında tutunamadılar. Büyük yenilgiler tattılar.

Carbeas Malatya Emiri'ne de çok fazla güvenmiyordu. 845 yılında komuta merkezini, doğal savunma ayrıcalığına sahip, etrafı geçilmez dağlarla çevrili Divriği'ye taşıdı. Burada muhteşem bir kale inşa etti. Carbeas on sekiz yıl boyunca Divriği'de hüküm sürdü. Doğu Roma'nın ve Ortodoks Kilisesi'nin baş düşmanı ve korkulu rüyası oldu. Onun askerleri ile birlikte Anadolu'da at koşturduğu yıllarda Bizans kuvvetleri garnizonlarından dışarı çıkamadılar. Carbeas 863 yılında Ankara Savaşı'nda, bugün Hüseyingazi adı ile anılan tepenin sırtlarında Hakk'a yürüdü. Bedeni aynı yerde toprağa verildi.

Carbeas'ın makamı hâlâ, 863 yılında Hakk'a yürüdüğü yerde, Ankara yakınlarındaki Hüseyin Gazi Tepesi'ndedir. Aleviler Carbeas'a, Hüseyin Gazi adını vererek İslam ikliminde ona 'gâvur muamelesi' yapılmasının önüne geçtiler, bu yolla onu her türlü küfürden korudular. O Aleviler'in en çok sevdiği ve hiç unutamadığı kahramanlardan biridir.

Carbeas'ın Ankara yakınlarındaki makamı yılın her günü akın akın Aleviler tarafından ziyaret edilir. Eylül ayının ilk haftasında yurdun

dört bir yanından gelen büyük kalabalıklar, Hüseyin Gazi Tepesi'nde onun adına düzenlenen büyük şenliğe katılırlar. Hüseyin Gazi adını verdikleri Carbeas'ı semahlar ve deyişlerle yâd ederler.

- **Battal Gazi efsanesinde Battal Gazi'nin, Hüseyin Gazi'nin oğlu olduğu rivayet edilir. Gerçekte de, böyle midir?**

Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin kayınbabası ve amcasıdır. Efsanede bu ikilinin baba-oğul olarak tanımlanmaları bundandır.

CARBEAS - CHRYSOCHEİR HÜSEYİN GAZİ - BATTAL GAZİ

- **Battal Gazi, Carbeas'ın Hakk'a yürümesinden sonra mı ortaya çıktı?**

Öyle oldu. Carbeas'tan sonra Divriği Kalesi'nde ordunun başına Carbeas'ın damadı ve yeğeni Chrysocheir geçti. Chrysocheir, Bizans imparatoru III. Michael'i Samsat önlerinde çok ağır yenilgiye uğrattı. Bizans İmparatorluk ordusu bu yenilgi ile adeta dağıldı. Ardından Chrysocheir, Eskişehir önlerinde bir başka Bizans ordusunu daha yendi. Chrysocheir Divriği'den Ege Denizi'ne kadar bütün Doğu Roma topraklarının tartışmasız egemeni oldu. Anadolu'nun önemli şehirleri Ankara, İzmit, İzmit ve İzmir'i ele geçirdi. İstanbul'da Boğaziçi'ne kadar geldi. Merdivenköy'de, -bugün Şahkulu Alevi Dergâhı'nın bulunduğu Kurbağalıdere Vadisi'nde- kalabalık bir Bizans ordusunu daha perişan etti. Bu savaşta pek çok Bizans soylusunu esir alarak Divriği'ye döndü.

Şahkulu Dergâhı, Merdivenköy Savaşı'nda Hakk'a yürüyen Chrysocheir'in önemli bir komutanının adına yükseltiştir.

Chrysocheir 872 yılında bugünkü Seyitgazi ilçesinde bulunan 'Kadın Ana' mabedinin bulunduğu yerde Bizanslılar tarafından iki ordu arasında pusuya düşürüldü ve dergâhın yanı başında Hakk'a yürüdü. Bedeni bu dergâhta sırlandı.

Anadolu'da, binlerce yıldan bu yana kuşaktan kuşağa ve kulaktan

kulağa aktarılarak bugüne gelen Battal Gazi menakıp ve destanlarında anlatım bulan olaylar, Carbeas ve Chrysocheir dönemi Anadolu'sunda yaşanan tarihi olaylarla, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde örtüşür. Olayların zamanı, tanımı, oluş sırası küçük detaylarda kimi yerlerde farklılıklar gösterse de hemen hemen aynıdır.

Anadolu halkının dilinde Hüseyin Gazi ve Battal Gazi olarak ifade bulan bu kahramanların, dokuzuncu yüzyılda Bizans'a karşı verdikleri amansız mücadeleler, Aleviler'in toplumsal hafızasında özenle saklanmış Battal Gazi destanının özünü teşkil ederler.

Açık bir biçimde ifade etmek gerekirse; Aleviler'in ünlü efsane kahramanı ve ünlü mürşidi, Hüseyin Gazi'nin tarihteki ismi Carbeas, Battal Gazi'nin gerçek adı ise Chrysocheir'dir.

- Gerçek tarihi olaylar ile efsanedeki anlatım arasında detaylardaki küçük farklılıklar nelerdir?

Tarihte yaşanmış gerçek olaylar, masalsi öğelerin katılımı ile destanlaşarak kendilerine halkın toplumsal hafızasında yer edinirken doğal olarak bazı değişikliklere de uğrarlar. Ancak bunlar destanların gerçekliğine ve doğruluğuna gölge düşürecek kadar derin farklılıklar değildir.

Gerçek olaylar ile destan arasındaki en büyük farklılık; kahramanların isimleridir. Bu değişiklik zorunluluğun ve çaresizliğin sonucudur. Eğer Aleviler bu kahramanların adlarını değiştirmeselerdi, onların anılarını İslam coğrafyası içinde bu kadar canlı tutamazlardı. Carbeas ve Chrysocheir, Hüseyin Gazi ve Battal Gazi isimlerinin korunması altında İslam ikliminde '*gâvur muamelesi*' görmekten kurtuldular.

Özne değişikliğinin dışında da gerçek olaylar ile destandaki anlatımlar arasında bazı farklılıklar var.

Gerçekte Malatya Emiri, Carbeas'a Arguvan'ın yönetimini bırakmışken, destanda Hüseyin Gazi Malatya'ya vali olur. Battal Gazi, Boğaziçi kıyılarına kadar gelen ordusunu Boğaz'ın öbür yakasına geçiremeden geri döndü. Halk kendi hayalinde, İstanbul kapılarından geri dönmeyi ona yakıştıramamış olmalı ki destanda Battal Gazi'nin **atının** sırtında Ayasofya'ya girdiği rivayet edilir. Gerçekte Chrysocheir **atının** sırtında ünlü İzmir-Efes Katedrali'ne girmiştir. Bu olay

toplumun ortak hayal gücü ile İstanbul Ayasofya'ya taşınmıştır.

Battal Gazi Destanı'nda bu iki tarihi kahramanın mücadelelerinin zaman zaman birbirine karışması ve neredeyse tek çatı altında toplanmaları gerçek olaylar ile destan arasındaki diğer farklılıklardır.

- Battal Gazi'nin bugünkü Seyitgazi ilçesinde bulunan 'Kadın Ana' Dergâhı'nın olduğu yerde pusuya düşürülmesi bir tesadüf müydü?

Elbette değildi. Buradaki dergâh Carbeas ve Chrysocheir'in öncülük ettikleri toplulukların bağlı oldukları '*büyük maber*'ti.

Hüseyin Gazi'nin ve Battal Gazi'nin aslen Malatyalı oldukları konusunda yaygın bir kanaat vardır. Ben bu yaygın kanaate katılmıyorum. Carbeas yani Hüseyin Gazi Bizans'a karşı başkaldırmadan önce Anadolu dairesinde ordu komutanıydı.

Bugünkü Seyitgazi ile Emirdağ arasında kalan bölge Roma İmparatorluğu döneminde çok önemli bir ruhani merkez olduğu gibi aynı zamanda Anadolu dairesinin önemli askeri garnizonlarından birinin konuşlandığı yerdi.

Dokuzuncu yüzyılda Bizans'a karşı girişilen büyük halk hareketinin ilk başladığı yer Seyitgazi ilçesi, Han ilçesi ve Emirdağ civarıdır. Bu hareketi başlatan Carbeas ve beş bin kişilik çekirdek ordu bu bölgeden ayrılarak Malatya-Arguvan'a daha sonra Divriği'ye yerleşti.

Gerek Hüseyin Gazi, gerek Battal Gazi, Seyitgazi ve civarı ile bağlarını hiç koparmadılar. Biliyorsunuz. Battal Gazi Destanı'na konu olan çatışmaların pek çoğu Amorion Kalesi etrafında geçer. Hüseyin Gazi için de Battal Gazi için de bu kaleyi elde tutmak çok önemliydi, çünkü Seyitgazi'deki dergâhın güvenliği ancak yakınındaki bu kalenin elde tutulabilmesi ile mümkündü.

Seyit Gazi Dergâhı'nın, Battal Gazi Destanı'nda yer alan irili ufaklı pek çok çatışmanın odağında olması bu dergâhın '*Büyük Maber*' olduğunun bir başka önemli kanıtıdır.

PIRİM PİR SULTAN

- Pir Sultan Abdal'ın tarihi kimliğinin şimdiye kadar bilinen-
den çok farklı olduğunu öne sürdünüz ve büyük bir tartışma
başlattınız. Aleviler'i adeta sarsıntıya uğrattınız. Pir Sultan Ab-
dal'ın gerçek kimliğini masaya yatırmadan önce şunu sormak ist-
iyorum; Pir Sultan Abdal adı Aleviler için nasıl bir anlam ifa-
de ediyor?

Pir Sultan Abdal bu topraklarda binlerce yıldan bu yana süregelen
bir mazlum direnişin adıdır. O, Balkanlar'dan Hazar Denizi kıyılarına
kadar olan geniş bir coğrafyada, binlerce yıldan bu yana çaresiz kal-
mış, çıkış bulamamış, yollarda yalnız, ıssızlarda takatsiz kalmış tüm
insanların sığındığı, moral, destek ve güç bulduğu bir semboldür.

Pir Sultan Abdal bu toprakların hiç bitmeyen ve sonu gelmeyecek
sevdasının adıdır.

O, Alevi yoluna önderlik etmiş, ocak kurmuş ulu bir Alevi mürşî-
didir. Pir Sultan Abdal, tüm Alevi ozanlarının asıl ustası ve piridir.

Pir Sultan Abdal, erkâmına, yeminine, dostuna ve davasına sonuna
kadar bağlı kalmış, asla pes etmemiş, hiç yılgnlık göstermemiş bir
yol ulusu, bir yüce Alevi bilgesidir. O bir efsanedir. Onun efsane-
sinin dolaşmadığı yer yoktur. Makedonya'da, Deliorman'da, Ege kı-
yılarında, Akdeniz adalarında, Toroslar'da, Sivas, Malatya, Erzincan,
Maraş ve Kars illerinde, İran'da ve Azerbaycan'da ve daha nice yer-
lerde bin yıldır kuşaktan kuşağa onun hikâyesi anlatılır. Bu coğraf-
yada onun adını duymayan yoktur. Bu ülkenin insanları onu bilge-
liğin, onurlu ve ödünsüz olmanın, inandığı dava için serinden vaz-
geçebilmenin timsali sayarlar. Bu topraklarda, Pir Sultan Abdal'a du-
yulan sevgide ve saygıda hudut yoktur.

- Aleviler'in gönlünde böylesine taht kurmuş Pir Sultan Abdal
kimdir?

Bu sorunuzu cevaplarken, söze Pir Sultan Abdal'ın kim olmadığı
ile başlamak istiyorum.

Şu ana kadar herkesin bildiği, duyduğu odur ki; Pir Sultan Abdal

on altıncı yüzyılda Sivas'ta doğdu ve yaşadığı yüzyılda ortaya çıkan Safevi yanlısı bir Alevi isyanına önderlik etti ve isyanı bastırmak üzere devrin Osmanlı padişahı tarafından İstanbul'dan bölgeye gönderilen Osmanlı Valisi Hızır Paşa tarafından on altıncı yüzyılın sonlarına doğru asıldı. Yine bildiğimiz odur ki; Hızır Paşa Pir Sultan Abdal'ı darağacına göndermeden önce ona yolundan dönmesi, bağlı olduğu 'şah' tan vazgeçmesi koşulu ile canını bağışlamayı teklif etti. Pir Sultan Abdal ödün vermedi, inandığı dava uğruna canından vazgeçerek tereddüt etmeden darağacına doğru yürüdü. Öfkelenen Hızır Paşa da meydanda toplanan kalabalığa onu taşlamalarını emretti, taş atmayanları da öldürmekle tehdit etti. Ona ilk taşı atan en sevdiği müridi oldu. Bu ihanet üzerine Pir Sultan Abdal taş yağmurunun altında şu dizeleri söyledi;

*Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zareler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dostun bir fiskeşi pareler beni*

*Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hakk'tan emr'olmazsa irahmet yağmaz
Şu ellerin taşı hiç bana değmez
Dostun bir fiskeşi yaralar beni*

Her efsane önemle irdelenmesi gereken bir tarih yazınıdır. Efsaneler toplumsal hafızanın bir parçasını, kimi zaman da bütünü oluştururlar. Efsanelerin dili masalsıdır. Efsanelerin anlatımındaki lirik üslup gerçeklerin halkın ortak belleğinde kolayca yer etmesine katkı sağlar. Pir Sultan Abdal efsanesi de masalsı bir anlatımın içine gizlenmiş gerçek bir tarih yazınıdır. Her söylence gibi gerçekten yaşanmış olaylar üzerine inşa edilmiştir.

Efsane bir bakıma, masalsı bir anlatım ile gerçeklerin uyumlu birlikteliğidir. Efsane içinde masalsı anlatımın nerede bittiğini, gerçeğin hangi katmanda başladığını seçebilmek çok zordur. Bu ayırımın yapılabilmesi için ciddi bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Pir Sultan Abdal hakkında şimdiye kadar, kırka yakın kitap ve dört

yüzden fazla makale yayınlandı. Ne üzücüdür ki; bu metinler içinde Pir Sultan Abdal'ı doğru zaman ve gerçek tarafları ile ele alıp inceleyen tek bir çalışmaya rastlanılmaz. Bilinen, çok tekrarlanan kuşku duyulmadan inanılan ve tekrar tekrar yazılan, Pir Sultan Abdal'ın on altıncı yüzyılda Osmanlı ülkesinde yaşadığıdır.

Bu tarih dizininin nasıl yapıldığına akıl erdirebilmek mümkün değildir. Çünkü çok gelişmiş, hemen hemen her detayın kayıt altına alındığı köklü bir arşivleme geleneğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğundan günümüze ulaşan gerek başkent İstanbul'da gerek eyalet merkezlerinde korunmuş taşra sandıklarında kayıtlı yüz elli milyon yazılı belge içinde Pir Sultan Abdal'dan ya da onun önderlik ettiği söylenen Alevi başkaldırısından söz eden herhangi bir belge bugüne kadar ortaya çıkmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun arşiv kayıtlarında imparatorluk tarihi boyunca ortaya çıkan Alevi başkaldırılarına müdahale eden Osmanlı kuvvetlerinin yönetici kadrolarında ya da komuta kademelerinde Hızır Paşa adında bir görevliye de rastlanmıyor.

Sadece Osmanlı arşivleri değil on altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyılda yaşamış ünlü Osmanlı tarihçileri Hoca Sadettin Efendi, Gelibolulu Mustafa, Cenabi, Koçi Bey, İbrahim Peçevi ve diğerleri de Pir Sultan Abdal'dan hiç bahsetmiyorlar. Pir Sultan Abdal'dan bahsetmedikleri gibi efsanenin kötü adamı Hızır Paşa'nın adı da hiçbir yerde yok.

Bin altı yüzlü yılların başında efsanenin yaşandığı coğrafyayı gezen Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı ünlü seyahatnamesinde de Pir Sultan Abdal ya da Hızır Paşa adı geçmiyor.

Bunun yanında Osmanlı arşivlerinde Pir Sultan Abdal, önderlik ettiği söylenen başkaldırının dışındaki tüm isyanların ayrıntılı kayıtları var.

Şeyh Bedrettin isyanı 1419'da oldu, tüm detaylarını Osmanlı arşivlerinde ve Osmanlı tarihçilerinin metinlerinde bulmak mümkün.

Şahkulu Baba başkaldırısı 1511'de, Nur Ali Hanife başkaldırısı 1512'de, Bozoklu Şah Celal başkaldırısı 1518'de, Şah Veli başkaldırısı 1519'da, Baba Zünnün başkaldırısı 1526'da, Zünnünoğlu Halil başkaldırısı 1527'de, Kalender Çelebi başkaldırısı 1527'de meydana geldi ve bunların tamamının Osmanlı'da kaydı var. Bir tek kaydı ol-

mayan Pir Sultan Abdal isyanı.

Daha da eskiye gidelim. 1240 yılında Selçuklu'nun son zamanlarında ortaya çıkan '*Büyük Babai Ayaklanması*' da dönemin tarihçileri tarafından kayda geçirilmiş. Büyük Babai ayaklanması Pir Sultan Abdal'ın önderlik ettiği öne sürülen izine rastlanılamayan olaydan üç yüz elli yıl evvel ortaya çıkmıştır.

Bu son derece açık ve anlaşılır delil yetersizliğine rağmen Pir Sultan Abdal'ı kendi çağından koparıp on altıncı yüzyıla taşıyan bu temelsiz ve desteksiz söylemin sorgulaması bugüne kadar hiç yapılmamıştır. Pir Sultan Abdal Efsanesi'ne ilişkin bu ana kadar metinler üzerinde sürdürülen tartışmalar, üçüncü dereceden kahramanlar, önemsiz olaylar ve gereksiz detaylar üzerinden sürdürülmüştür. Onun hakkında yazanlar, yazdıkları metinlere Osmanlı '*mühümme defterleri*'nden birkaç yaprak eklemeyi hiç ihmal etmediler. Bu onların yazdıklarına akademik bir hava kazandırıp, ortaya çıkan metinlere de zahmetli bir araştırmanın sonucuymuş görüntüsü verdi.

Aleviler'in efsaneleşmiş tarihi, aslından uzaklara, bambaşka bir dünyaya taşıdı. Yazılanlar doğru değildi. Gerçek, yazılanların ve anlatılanların çok dışındaydı.

Kısaca ifade etmem gerekirse; Pir Sultan Abdal olarak bugüne değin bize anlatılan on altıncı yüzyıl portresi tamamen sanaldır. Bildiğimiz Pir Sultan Abdal gerçek Pir Sultan Abdal değildir.

Pir Sultan Abdal on altıncı yüzyılda yaşamış bir Alevi başkaldırısının kayıtlara geçmeyecek kadar önemsiz katılımcısı olsa, sonsuza kadar dilden dile dolaşacak bir destan kahramanı olarak halkın ortak belleğinde vazgeçilmez bir yere sahip olabilir miydi?

Hızır Paşa, Anadolu halkının yüzlerce yıl sürecek başkaldırısına önderlik etmiş unutulmaz bir direnişçiyi ortadan kaldırmış, Osmanlı'yı tehdit eden mutlak bir tehlikeyi savuşturmuş bir Osmanlı kahramanı olmuş olsaydı, Osmanlı kayıtlarında bir yerde adı bu direnişle veya direnişin kahramanı ile birlikte anılmaz mıydı?

- Gerçek Pir Sultan Abdal kimdi, hangi tarihte yaşadı?

Şimdi tekrar dokuzuncu yüzyıla Divriği'ye gidelim. Chrysocher ya da Battal Gazi Merdivenköy'de büyük bir Bizans ordusunu yenmiş

pek çok Bizans asilzadesini esir alarak Divriği'ye dönmüştür. İşte bu savaşın sonunda Bizans İmparatoru savaş esirlerini kurtarmak ve bir barış anlaşması önermek üzere Divriği'ye bir elçi gönderir. Sicilyalı Peter adındaki elçi Divriği'de bir süre kalıp görüşmelerde bulunur, İstanbul'a dönüşünde izlenimlerini bir rapor halinde ilgililere sunar.

Sicilyalı Peter raporunda yedinci yüzyılda yaşamış Battal Gazi ve yandaşlarının büyük saygı besledikleri Silvanus adında bir mürşitten ve bu mürşidin hüznü hikayesinden söz eder. Alevi sözlü geleneği içindeki Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde geçen olaylar ile Silvanus'un öyküsündeki olaylar karşılaştırıldığında; olaylar, olayların oluş sıraları ve sebeplerinin aynı olduğu ve aynı coğrafyada yaşandığı görülür. Biri sözlü diğeri yazılı olan bu iki anlatım içindeki kahramanların tanımları da aynıdır.

Yedinci yüzyıl İstanbulu'nda Bizans'ın imparatorluk makamında oturan IV. Konstantin (668-685) Orta Anadolu'da ortaya çıkan Hıristiyanlık karşıtı bir isyanı bastırmak için geniş yetkilerle donattığı bir görevliyi Sivas'a gönderir. Sivas'a giden imparatorluk görevlisi önce Silvanus'u ikna ederek yolundan döndürmeye çalışır. Silvanus tavrından ve davasından ödün vermez. Bunun üzerine Bizans görevlisi önceden meydana topladığı, aralarında Silvanus'un müritlerinin de bulunduğu kalabalığa Silvanus'u taşlamalarını emreder. Silvanus'un müritleri bir kişi hariç pirlarını taş tutmaktansa ölmeyi tercih ederler. Silvanus'a ilk taşı öğrencisi ve evlatlığı Justus atar.

Silvanus adlı mürşidin izlerine Ortodoks Hıristiyan Kilisesi'nin onu nefretle lanetleyen vaazlarında da rastlıyoruz.

Birbirinin aynı iki olayın dokuz yüzyıl ara ile aynı coğrafyada yaşanmış olma ihtimali yoktur. Alevi sözlü geleneği içinde anlatılan Pir Sultan Abdal Efsanesi ile Sicilyalı Peter'in naklettiği Silvanus'un yaşamı ayrı ayrı olaylar değil, tek bir olayın farklı kaynaklardaki ifadeleridir.

Burada cevap aranması gereken soru şudur: Pir Sultan Abdal Destanı'nın ortaya çıkmasına sebep olan olaylar ne zaman yaşandı? Yedinci yüzyılda mı yoksa günümüz araştırmacı, tarihçilerinin iddia ettikleri gibi on altıncı yüzyıl sonlarında mı? Sicilyalı Peter'in Divriği ziyareti sırasında, geleceğe yolculuk yaparak asırlar sonra Osman-

lı İmparatorluk döneminde yaşanacak olaylara şahitlik edip sonra da bu olayları Bizans tarihinin bir parçası gibi raporuna almış olması gibi aşırı zorlanmış bir hayal gücüne, -buna bilim-kurgu fantezisi de diyebiliriz- teslim olmazsak, tereddütsüz diyebiliriz ki; Pir Sultan Abdal yedinci yüzyılda yaşadı. Onun gerçek adı Silvanus'tu.

ŞAH MESELESİ

- Efsaneyi bu kadar tahrif etmek niye ve neden başka bir zaman dilimi değil de on altıncı yüzyıl?

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidarından bu yana ülkenin tüm insanlarına tek bir geçmiş, tek bir inanç ve tek bir kimlik giydirme telaşı yaşanıyor. Efsaneler bu uğurda çaba sarf edenlerin hakim olmada ve ortadan kaldırmada pek başarı sağlayamadıkları toplumsal arşivlerdirler. Ortadan kaldırılamayan toplumsal belleği tahrif etmek son yüzyılın yaygın uygulamalarından oldu.

Sancılı bir coğrafyanın ve acılı bir halkın kaybolmuş tarihi ortaya çıkmasını istiyorlar. Alevi tarihine giden yolların tamamen kapanmasını, izlerin bütünü ile kaybolmasını istiyorlar. Herkes kendi gömleğini Aleviler'in üzerine giydirmeye çalışıyor. Tahrifatın efsanelere kadar uzanmasının sebebi budur.

Bu olayın neden başka bir zaman dilimine değil de on altıncı yüzyıla taşındığına gelince; efsanede İstanbul'dan gelen vali, darağacının karşısında Pir Sultan Abdal'a döner ve '*Bana içinde Şah'ın adının anılmadığı üç nefes söyle seni affedeyim*' der. Bunun üzerine Pir Sultan Abdal bağlamasını eline alır ve üç nefes söyler. Ne var ki nefeslerin üçü de '*Şah*' üzerinedir. Pir Sultan Abdal çok sevdiği '*Şah*'ından vazgeçmektense ölmeyi tercih eder ve dar ağacını boylar.

Alevi terminolojisinde Şah, '*Hakk*' demektir.

Pir Sultan Abdal yaşadığı çağdan koparılıp, başka bir zamana taşınırken '*Şah*' sözcüğü üzerinden bir kılıf hazırlandı. Pir Sultan Abdal'ın uğruna ölümü göze aldığı '*Şah*'ın bir İran hükümdarı olduğu kesin bir doğru olarak kabul edildi. Bu konu tartışılmaya açık bile değildi.

Tartışma bu Şah'ın hangi İran Şah'ı olduğu üzerine sürdürüldü. Pek çok araştırmacı Pir Sultan Abdal'ın sonu gelmez vefa ile bağlı olduğu Şah'ın İran Safevi Hükümdarı Şah İsmail olduğunu öne sürdü. Kimileri de Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp'ta karar kıldılar. Pir Sultan Abdal'ın Şah tutkusunu kendisine İran Şahı süsü veren 'düzmece bir şaha' bağlayanlar bile oldu.

Şah sevgisini ve Şah inancını dizelerine yansıtmamış hiçbir Alevi âşık-ı sadığı yoktur. Bakın ben size Yunus Emre'den bir nefes okuyayım.

*İşığın ezeli Şahım, yoklukta komuş varı
Bu remzi duyan âşık yokluğu şikâr etsin*

*Gerçek sana kul olan gönlünü sana veren
Kendinde seni bulan kancaru sefer etsin*

*Bu yolda muhkem durduk netsin boynunu vurduk
Sen Şah'a gönül verdik, düşman ne zafer etsin.*

Hiçbir araştırmacının aklına Alevi erkânındaki Şah inancını incelemek gelmedi, kimse Yunus Emre'nin ve diğer Alevi âşıklarının nefeslerine şöyle bir göz gezdirmedi. 'Şah' tutkusu ile yapıp kavrulan Yunus Emre'nin yaşadığı on üçüncü yüzyılda İran, İlhanlılar'ın yönetimindeydi. Ortalıkta ne Safevi devleti vardı ne de kendisine Şah ünvanı verilen Safevi hükümdarları.

Efsanede geçen 'Şah' figürü üzerinde yaratılan bilinçli odak kayması ile Pir Sultan Abdal sıradan bir Safevi propagandacısı haline getirilerek gözden düşürüldü. Pir Sultan Abdal'ın tutkuyla bağlandığı Şah'ın bir İran Safevi Şah'ı olduğu ileri sürüldü. Bu senaryonun güdümünde Pir Sultan Efsanesi kendiliğinden on altıncı yüzyıla taşınmış oldu. Safevi hükümrânlığın saltanat sürdüğü aynı zamanda Osmanlı-Safevi savaşlarının yoğun olduğu başka bir zaman dilimi de yoktu.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin on altıncı yüzyılda yaşandığına iliş-

kin öne sürülen tüm iddialar ilk bakışta bizlere şaka gibi gelen bu garip ve komik kabul üzerine inşa edilmiştir.

- Osmanlı arşivlerinde, Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin sizin deyiminizle kötü adamı 'Hızır Paşa' ile ilgili bir belge de yok mu?

Osmanlı arşivlerinde ve döneme tanıklık etmiş ünlü Osmanlı tarihçi ve gezginlerinden geriye kalan metinlerde Pir Sultan Abdal adına rastlanılmaması, Pir Sultan Abdal'ın öncülük ettiği o ünlü Alevi isyanına dair en küçük bir izin dahi bulunamaması, Pir Sultan Abdal araştırmacılarını kendisi kanıt sayılamayacak, ancak asıl delili güçlendirebilecek ikinci ve üçüncü dereceden deliller aramaya yöneltti. Kötü adam Hızır Paşa'nın peşine düştü. Osmanlı tarihindeki tüm Hızır paşaların izleri sürülmeye başlandı.

Elde hiçbir kanıt ve bulgu olmadan, ortaya bir tez atılmıştı ve bu düzmece tezin altı doldurulmaya çalışıldı. Osmanlı arşivleri içinde aradıkları yerde -Sivas- ve zamanda -on altıncı yüzyıl- bir Hızır Paşa'nın varlığı tespit edilebilse bile bu bulgunun ortaya atılan tezin ispatında birinci dereceden delil olamayacağı, Pir Sultan Abdal ve onun önderlik ettiği öne sürülen Alevi isyanı ile ilişkisi tespit edilmiş bir Hızır Paşa'nın on altıncı yüzyılda Sivas'ta yaşamış olmasının Pir Sultan Abdal'ın da o yüzyılda Sivas'ta yaşadığına kanıt olamayacağı bilinmezden gelindi.

Asıl özne olan Pir Sultan Abdal ve asıl olay; Pir Sultan Abdal'ın önderlik ettiği Alevi isyanı ve Pir Sultan Abdal'ın katledilmesi, bir kenara bırakılarak tek başına, on altıncı yüzyılda Sivas'ta valilik etmiş bir Hızır Paşa'nın izi arandı.

Kaldı ki Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde İstanbul'dan gönderilen ve Pir'i katleden görevlinin adının Hızır olduğu konusunda da bir açıklık yoktur. Kimi nefeslerde ve menakıplarda aynı kişi Hızır, Hınzır ya da Zalim Paşa adları ile de anılır.

Temelsiz kurguları doğrulayacak bir belgeye Osmanlı arşivlerinde ulaşılamadı.

On altıncı yüzyılda Osmanlı ülkesinde üç Hızır Paşa yaşamıştır; Birinci Hızır Paşa'nın 1552 yılında Köstendil, 1554'te Şam, 1560'ta Bağdat Beylerbeyi olduğu ve 1567'de öldüğü belirlendi.

Deli Hızır Paşa adı ile anılan ikinci Hızır Paşa ise 1582'de Van, 1587'de Kars, 1588'de Erzurum Beylerbeyi olarak Osmanlı'ya hizmet etmiş. 1588 ve 1590 yıllarında iki kez Sivas'a Vali olmuş, 1602 ve 1605'te Tuna ve Rodin mutasarrıflığı görevlerinde bulunduktan sonra 1607'de ölmüştü.

Uzun yıllar bu iki Hızır Paşa'dan hangisinin Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa'sı olduğu konusunda uzun akademik (!) tartışmalar yapıldı. Birinci Hızır Paşa Sivas'ta hiç bulunmamıştı. Deli Hızır Paşa'nın Sivas'ta valilik ettiği yıllar, Safeviler'in Anadolu'dan ellerini çektikleri döneme rastlıyordu. Üstelik bu yıllarda Sivas ve civarında herhangi bir Alevi başkaldırısı da arşivlerde görünmüyordu.

Uzun yıllar bu iki Hızır Paşa etrafında tartışıldıktan sonra son yıllarda bir Hızır Paşa daha bulundu. Bulunan üçüncü Hızır Paşa'nın bir iki yıl Rum Beylerbeyi olarak görev yaptığı belirlenmiş, ancak bu Hızır Paşa'nın Rum Vilayeti'nde Beylerbeyi olduğu zaman dilimi, Osmanlılar ile Safevi Devleti arasında 1555 yılında imzalanan barış anlaşmasından sonraya, iki devlet arasında yaşanan sükûnet ortamına rastlıyor. Bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'da Safevi propagandasının önünü almak gibi özel bir görevle bir Paşa'yı ataması için sebep yok. Zaten böyle bir kayıt da yok.

Saydığım bu üç Hızır Paşa'dan herhangi birinin Pir Sultan Abdal'ı yargıladığı ve mahkûm ettiğine dair elde bir belge bulunmuyor. On altıncı yüzyılda baş gösteren tüm Alevi başkaldırılarında katılımcılar arasında Pir Sultan Abdal adı geçmediği gibi, başkaldırıların karşı saflarında Hızır Paşa adında bir üst düzey yönetici de hiç olmamış.

- Alevi sözlü geleneği içinde Pir Sultan Abdal mahlası ile söylenmiş yedi yüzden fazla nefes var. Bu nefeslerin tamamı Türkçe. Yedinci yüzyılda Anadolu'da Türkçe konuşulmuyordu. Silvanus'un da Türkçe nefesler söylemiş olması imkânsız. Bunu nasıl açıklayacaksınız?

Sicilyalı Peter, Divriği'de ki izlenimlerini aktardığı raporunda, Hıristiyan muhalifi toplulukların kutsal yazmalarından vazgeçerek, inançlarını sözlü geleneğe yaslayıp, kurumlaştırdıklarını ve bunda çok başarılı olduklarını şu cümlelerle belirtmiş:

“*Silvanus’un görüşleri hâlâ aramızda yaşıyor. O, sapkın inançlarını yazıyla değil sözle aktardı, böylece sözlerinin ve yazılarının hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağladı.*”

Sicilyalı Peter’in raporundaki bu küçük paragraf Silvanus’un bir ozan olduğunun ve Alevilikte ozanlık geleneğinin onunla başladığının ipuçlarını veriyor.

Biliyorsunuz tüm Alevi ozanları Pir Sultan Abdal’ı en büyük usta ve ‘*ozanların piri*’ olarak kabul ederler. Benim de bu konuda hiç şüphem yok. Pir Sultan ozanların gerçek piri ve sözlü geleneği kurumlaştıran kişidir.

Bu pek çok Alevi nefesinde dile getirilir. Ben Mahmut Erdal’dan bir örnek vereyim.

*Ozanların mürşidisin pirisin
Yanar şu bağrında közün Pir Sultan
Bence sen bir evliyalar erisin
Kiblegâhtır yüzün bana Pir Sultan*

Silvanus şiirlerini unutulmuş bir dilde mi söyledi, yoksa Silvanus’un nefeslerinde kullandığı dil bugün hâlâ bir yerlerde konuşuluyor mu? Elimizdeki verilerle bu sorulara şimdilik cevap bulmak pek mümkün değil.

Dil konusunda kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey varsa o da; Silvanus’un şiirlerini Türk dilinde söylemediğidir. Yedinci yüzyılda Orta Anadolu’da yaşamış Pir Silvanus’un Türkçe ile karşılaşma ve tanışma olanağının olmadığıdır.

- Eğer iddia ettiğiniz gibi Pir Sultan Abdal ile Silvanus aynı kişilerse ve Silvanus Türkçe ile hiç tanışmadıysa; o halde, asırlardır Anadolu halkının dilinde söylenen, sazında çalınan Pir Sultan mahlash nefeslerin sahibi ya da sahipleri kimler, bunlar nasıl ortaya çıktılar?

Ben de oraya gelmek istiyorum. Pek çok araştırmacı, düşünür Pir Sultan Abdal mahlash nefeslerin bir kişinin malı olmadığı, bu nefes-

lerin halkın ortak malı olduğu konusunda hemfikirdirler. Ben de aynı düşüncedeyim, bu nefesler Anadolu halkının kolektif ürünüdürler.

Bakın Sabahattin Eyüpoğlu bu konuda ne yazmış;

“Anadolu halkının bağrında açmış bir kızıl güldür Pir Sultan. Kişiliği, özü-sözü halkla öyle içten-içe kaynaşmış ki, nerede kendisinin, nerede halkın dile geldiğini kestiremezsiniz. Halk öldürülen sevgilisini kendi soluğuyla diriltmiş, diline diller, sazına sazlar katıp yaşatmış, ölüsüne dirisinden daha güçlü, daha etkili varlık kazandırmış, sönmüş bir canı bin bir canla yeniden tutuşturmuş.”

İlhan Başgöz de aynı düşüncede;

“Öyle bir yapı ki bu akım, temellerini Pir Sultan atmış, bugünkü biçimini almasına halk emek vermiş, katkıda bulunmuş. Pir Sultan hem yaratmış, hem halkın diliyle yeniden kurulmuş. Öyle ki; ‘halk mı Pir Sultan’ın dilinden konuşuyor, Pir Sultan mı halkın dilinden’ ayıramaz olmuşuz... Pir Sultan’ın bize kadar gelmiş şüirlerinden hiçbiri eksiksiz-artıksız onun dilinden ve telinden çıkmış değildir. Günümüze bunlar, halkımızın dilinde ve telinde evrile-çevrile, eksile-artıla, bozula-düzele ulaşmışlardır.”

Değerli araştırmacı Ali Yıldırım da bu nefeslerin halkın kolektif ürünü olduğunu ifade ediyor.

“Pir Sultan Abdal araştırmacıları bir Pir Sultan geleneği konusunda birleşirler. Pir Sultan halkın birikimi, belleği, ortak ruhudur. Onun adına söylenen deyişler, bir kolektif söylemin ürünüdür. Pir söyler, başka ozanlar söyler, halk söyler ve onun deyişleri ona atfedilen deyişler dilden dile çoğalır, dilden dile dolaşır.

Pir Sultan geleneğinde, Pir Sultan Abdallar, halkın türlü türlü ozanları onun kimliğine, kişiliğine bürünür, Pir Sultan Abdal adında erirler.”

Mehmet Fuat'ın da düşüncesi aynı;

“Uzmanlar yazmalarda gördüklerini ya da ağızdan ağıza sürüp gelen Pir Sultan şiirlerinden hangilerinin gerçekten onun olduğunu, hangilerinin onun adına başkalarınca söylendiğini anlamakta güçlük çekiyor, çaresiz kalıyorlar.”

Azra Erhat haklı olarak *“Dar ağacına giden bir adam şiir söyleyemez, şiir düşünmüş ve söylemiş olsa bile, kim ağzından bu dize-leri almış da aktarmıştır”* diye soruyor. Gerçekten de Pir Sultan Abdal mahlaslı nefesler içinde onun ağzından darağacında, taş sağanağının altında söylenmiş olanlar olduğu gibi, Pir Sultan Abdal'ın hayatta olmadığı bir zamanda söylenmiş oldukları çok belirgin olan çok sayıda nefes de vardır.

Ben size bunlardan birkaç örnek vereyim.

*Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zareler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
İlle dostun gülü yaralar beni*

...

*Ben Musa'yım sen firavun
İkrarsız şeytan-ı lain
Üçüncü ölmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir*

...

*Kendir kement boğazıma takıldı
Duyun canlar deyu bizi asarlar*

...

*Bize de gel oldu kanlı Sivas'ta
Hızır Paşa bizi astı bulunmaz*

...

*Pir Sultan Abdal'ım çektiler dara
Düşmüşüm aşkına yanarım nara*

...

*Pir Sultan'ım yaratıldım kul diye
Zalim Paşa elinden mi öl diye*

- Kendini gizleyerek Pir sultan adı altında nefesler yazmış, bu kolektif söylemin isimsiz katılımcılarından olmuş, kimliği meçhul kimselerden tespit edebildiklerimiz var mı?

Değerli araştırmacı İbrahim Arslanoğlu,

- Pir Sultanım Haydar
- Pir Sultan Abdal (Aruz şairi)
- Divriğili Pir Sultan Abdal
- Abdal Pir Sultan
- Pir Sultan Abdal ve
- Pir Sultan

mahlasları ile nefesler yazmış altı farklı ozanın varlığını tespit etti ve kendilerini Pir Sultan Abdal adının ardına saklayan bu ozanların yaşam öykülerini yazdı.

Turgut Koca, Makedonya'daki Bahçe ve Cuma tekkelerinin mürşidi Serezli Pir Sultan adı ile bilinen bir Alevi mürşidinin varlığını ortaya çıkardı. Anılan Pir Sultan'ın türbesi Selanik'e bağlı Sarıgöl yöresinde Bahçe Tekkesi'nin bulunduğu yerdedir.

Ben Abdal Pir Sultan, Pir Sultan, Serezli Pir Sultan ya da Pir Sultan Abdal gibi birbirine yakın ancak farklı Pir Sultan mahlaslarının her birinin altında Pir Sultan Abdal'ın ardından nefesler söylemiş beş-on isimsiz Alevi ozanın daha olduğunu tahmin ediyorum.

- Onlarca Alevi ozanın aynı isim altında nefesler söylemeleri bir karışıklık yaratmadı mı?

Yarattı tabii. Pir Sultan Abdal'ın gerçek kimliğinin ortaya çıkması bu kadar gecikmişse çok sayıda isimsiz ozanın varlığı bu gecikmenin sebeplerinden biridir. Pir Sultan Abdal'ı yad etmek için kendi kimliklerinden geçen Alevi şairleri, onun dilinden konuşurken ister is-

temez şiirlerine kendi yaşadıkları çağın olaylarını ve motiflerini kat-
tılar. İsimsiz ozanlar tarafından Pir Sultan Abdal'dan yüzlerce yıl son-
ra söylenmiş bu şiirler, Pir Sultan Abdal üzerine çalışan araştırmacı-
ları bir ölçüde yanıltmış oldular. Büyük bir zaman kayması oldu.
Çünkü bu nefeslerde geçen olaylar Osmanlı döneminde yaşamış isim-
siz ozanların şahitlik ederek dizelerine aktardıkları olaylardı.

**- Özetlemem gerekirse; siz Pir sultan Abdal yedinci yüzyılda
yaşadı, ama onun adını taşıyan nefesler sonradan halk tarafın-
dan kolektif olarak üretildi diyorsunuz?**

Evet. Pir Sultan mahlaslı nefesler bin yıllar içinde köklü bir gele-
neğin ve soylu bir inancın içinde kavruarak ortaya çıkmış Anadolu
halkının kolektif ürünleridirler. Ustanın, pirin, mürşidin ardından ort-
tak bir refleksle, hep bir ağızdan yakılmış sonu gelmeyen ağıtlardır.

Türkçe'nin en büyük hazinelerinden biri olan Pir Sultan Abdal
mahlaslı deyişlerin içinde Silvanus'un dilinden inmiş bir ses yoktur.
Ancak bu nefeslerin ruhu ona aittir.

Önemli olan da bu ruhtur. Özetlemek gerekirse; bu topraklarda ye-
şeren ve bir türlü önü alınamayan bin yıllık mazlum direniş, solu-
ğunu, ruhunu, sesini ve tükenmeyen iradesini Silvanus'tan aldı.

Ondan akıp gelen telkinler ve öğütler asırlarca bizler için en bü-
yük yol gösterici oldu. Bu topraklarda yetişen ozanlar bin yıl bo-
yunca en derin duygularını ona atfettikleri sözlerle ifade ettiler. Onun
o onurlu ve mazlum hikâyesi Alevi toplumsal belleğinden ve Alevi
sözlü geleneğinden hiç eksik olmadı. Aleviler onu yüreklerinin en
tenha yerinde özenle sakladılar. Ona çok hürmet ettiler, sonsuz ve-
fa gösterdiler.

Silvanus, Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde anlatım bulan alçak bir ci-
nayetin gerçek kurbanı ve o utanç dolu tarifsiz ihanetin asıl mağ-
durudur. Silvanus, Aleviler'in yüreğinde kapanmak bilmeyen derin
bir yara, üzerlerinden atamadıkları bir acıdır.

**- Şimdiye kadar Aleviler'in saygın tarihi şahsiyetleri hakkında
yazılan ve söylenenler içinde pek çok çelişki ve karanlık nokta
olduğunu pekçok kimse sezebiliyordu. Kendi adıma konuşmam**

gerekirse; ben böylesi şaşırtıcı bir tablo ile karşılaşmayı bekle-
miyordum. Alevi tarihi sizin bulgularınız eşliğinde ve Pir Sultan
Abdal, Hüseyin Gazi ve Battal Gazi'nin gerçek kimlikleri teme-
linde yeniden yazılmalı mı?

Siz Aleviliğin geçmişi budur diye bugüne kadar bizlere anlatılan-
lara Alevi tarihi mi diyorsunuz? Ortada Alevi tarihi adını verebile-
ceğimiz bir şey yok. Bu tarih yeniden değil ilk kez yazılıyor.

Uzun uzun konuştuk. Pir Sultan Abdal diye bildiğimiz, gerçek Pir
Sultan mı?

Ya Battal Gazi, onun tarihi kimliği budur diye anlatılanların Ale-
vi tarihi ile ne ilgisi var?

Sekizinci yüzyılda yaşamış, asıl adı Abdullah olan bir Emevi ko-
mutanı var. Önceleri köle iken, hürriyetini kazandıktan sonra Emevi
ordusunda ordu komutanlığına kadar yükselen bu zat, 740 yılında
Afyonkarahisar yakınlarında Bizanslılar ile Emeviler arasında yapılan
bir savaşta hayatını kaybetmiş. Bu Arap komutanını Battal Gazi di-
ye önümüze koyuyorlar.

Anadolu'da halkın dilinden düşürmediği gerçek Battal Gazi'nin ka-
tıldığı savaşlar, Battal Gazi olduğu öne sürülen Emevi Komutanı Ab-
dullah'ın yaşadığı dönemden yaklaşık yüzyıl sonra ortaya çıkmış son
derece iyi bilinen tarihi olaylardır.

Resmi tarih Aleviler'i bir yandan Şii yanlısı ve sevdalısı, iflah ol-
maz Emevi düşmanı bir topluluk olarak tanımlıyor, öte yandan bir
Emevi komutan için, bu Aleviler'in efsanevi kahramanıdır, onların
"üstün pir"idir diyebiliyor.

Bu ne acemice bir yalandır. Ne inanılması zor bir kurgudur. Bu
ülkenin çocukları bu yalanlara daha ne kadar mahkûm kalacaklar?

Silvanus, Carbeas ve Chrysocheir. Bu üç gerçek tarihi şahsiyet bi-
rinci bin yılda Alevi tarihine anlam kazandırdılar, yön verdiler. On-
lar Alevi tarihinin birinci bin yıldaki efsanevi kahramanlarıydılar. On-
ların izi bizleri Aleviliğin gerçek tarihine götürecek ilk basamaktır.

DİVRİĞİ'NİN DÜŞÜŞÜ

- Tekrar Divriği direnişine dönmek istiyorum. Battal Gazi'nin ya da gerçek adı ile Chrysocheir'in 872 yılında Hakk'a yürümesinden sonra Divriği Kalesi de Bizanslılar'm eline geçti mi?

Chrysocheir'in Hakk'a yürümesinden sonra Divriği'de Hıristiyanlık karşıtı direniş 873 yılına kadar sürdü. 873 yılında, Divriği merkezli büyük bir deprem oldu. Bunu fırsat bilen yakınlardaki bir Bizans ordusu Divriği'ye saldırdı. Deprem kalenin surlarında büyük gedikler açmıştı. Halk, depremin yaralarını sarmakla meşguldü. Savaşacak, karşı koyacak durumda değillerdi. Yüksek donanımlı Bizans ordusu deprem mağdurlarının üzerine saldırdı. Büyük katliam oldu. Çaltı Çayı günlerce kızıl aktı.

Divriği Kalesi düştükten sonra Bizanslılar'ın önü doğuya doğru açıldı. İlerleyişini sürdüren Bizanslılar, Arguvan, Samsat ve Yukarı Fırat Havzası'ndaki bütün Alevi şehirlerini yakıp yıktılar. Ölenler öldü, kaçabilenler dağlara çekildiler. Tutsak edilenler İstanbul'a getirildiler. İstanbul büyük bir işkencehaneye döndü. İnançlarını terk edenler veya terk etmiş görünenler, Balkanlar'da iskâna zorlandılar. Direnenler, kimi zaman işkenceler altında katledildiler, kimi zaman diri diri ateşe atılarak yakıldılar.

Onuncu yüzyılın sonuna doğru sınırlarını yeniden Kuzey Suriye'ye kadar genişleten Bizanslılar o bölgeye sığınmış Alevi kabilelerinden ele geçirebildiklerini tutsak ederek büyük kitleler halinde yeniden Balkanlar'a sürdüler. Aleviler'in, Balkanlar'daki zorunlu yerleşim yerleri Filibe civarıydı.

Onuncu yüzyıl zorunlu göçleri Aleviler'in, Bizans eliyle yurtlarından son koparılışları ve son sürgüne gönderilişleriydi. Büyük ölçekte yaşanan zorunlu göçlere rağmen Anadolu'da kalmayı başaranlar varlıklarını, çoğalarak sürdürdüler.

DANIŞMENDLER

- Sonra ne oldu?

On birinci yüzyılda Selçuklular Anadolu kapılarına dayandılar. Bu yüzyılda Aleviler ile Hıristiyan Kilisesi arasındaki kan davası hâlâ sürüyordu. Selçuklular, yüzyıllardır süren kanlı Hıristiyan inanç işgalinden ve Bizans'ın kısıcılığından iyice bunalmış Anadolu halkı tarafından büyük bir heyecanla karşılandılar.

Alevi ocakları yaşadıkları onca felakete rağmen hâlâ ayaktaydılar ve halkın güven duyduğu, inandığı, Anadolu'da inancı ve sosyal yaşamı düzenleyen yegane kurumlar olarak varlıklarını sürdürüyorlardı.

Alevi ocakların tamamı Quesheanlar ve Aghoussianlar başta olmak üzere o tarihte Danışmendliler olarak anılan Battal Gazi ailesinin etrafında yeniden bir araya geldiler. Bizans'a ve Hıristiyan Kilisesi'ne karşı Selçuklular ile ittifak yaptılar.

1071'de Malazgirt Ovası'nda yapılan savaşta Selçuklu-Alevi ittifakı Bizans ordusunu bozguna uğrattı. Malazgirt hezimetinden sonra Bizanslılar yüzyıllardır işgal altında tuttıkları Anadolu'dan on yıl gibi çok kısa bir süre içinde bir daha dönmek üzere çekilmek zorunda kaldılar.

Malazgirt Savaşı'nı kazanan Selçuklu-Danışmend ittifakı. Malazgirt Savaşı'ndan sonra yollarını ayırdı. Muhtemelen savaştan önce üzerinde uzlaşmış bir paylaşım planına uyarak Selçuklular Batı Anadolu'ya doğru ilerleyerek o bölgeyi kendilerine yurt yaptılar. Danışmendliler, Aleviler Orta Anadolu'da kalarak kendi devletlerini kurdular. Devletin başkenti Niksar'daydı. Danışmendliler, Niksar, Amasya, Merzifon, Şebinkarahisar, Sivas, Divriği ve Malatya'yı içine alan geniş Alevi coğrafyasında yüz yıldan fazla hüküm sürdüler.

- Tarihte Danışmendli Devleti olarak anılan devletin kurucularının Battal Gazi ya da Chrysocheir ile akrabalıkları var mıydı?

Destanlar halkın '*toplumsal bellek*'leridirler. Resmi tarih yazıcıları geçmişi karartmada ne kadar becerikli iseler, destanlar da gerçekleri masaldan bir elbisenin içinde saklayıp aydınlığa taşımada o kadar

mahirdirler.

Elimizde iki büyük Anadolu destanı var. Bunlardan birincisi ‘*Battalname*’, ikincisi de ‘*Danişmendname*’dir.

Anadolu halkının sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında Hıristiyan Kilisesi’ne karşı verdiği mücadelenin ve bu mücadelenin, ünlü kahramanı Battal Gazi’nin yaşamının anlatıldığı Battal Gazi Destanı’ında Battal Gazi’nin soyağacı Danişmendliler’e bağlanır. Bu destanda Danişmendliler, Battal Gazi’nin ardılı ve mirasçuları olarak anılırlar.

Danişmendname, Battalname’de verilen bilgileri doğrular ve Danişmendname, Battalname’nin devamı niteliğindedir. Bu destan Battal Gazi ve arkadaşlarını anarak başlar.

Danişmendname’de rivayet edilir ki, Danişmend Gazi düşünde büyük atası Battal Gazi’yi görmüş, Battal Gazi ona Malatya başta olmak üzere ülkesinin tamamını Hıristiyan işgalinden kurtarma görevini vermiştir.

Danişmendname’de ağırlıklı olarak, Battal Gazi’nin şehri, Hıristiyan elindeki Malatya’nın kuşatılması ve Bizanslılar’dan geri alınması tasvir edilir.

Danişmendname’de Bizans zulmü ile dağılmış, sağa sola savrulmuş, Anadolu Alevileri’nden doğuya doğru gidenlerin geriye dönerek Bizans ile yeniden hesaplaşması ve anayurtta gizlenerek, kalanlarla yeniden buluşması hikâye edilir. Destanda Danişmend Gazi ve gaza arkadaşları tarafından fethedilen Şebinkarahisar, Sivas, Malatya ve Amasya gibi yerler, Aleviler’in sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında ağır soykırım baskısı altında terk etmek zorunda kaldıkları bölgelerdir.

- Danişmendliler eğer iddia ettiğiniz gibi Battal Gazi’nin soyundan geliyorlarsa, onlar için birinci derecede önemli olan yerin Eskişehir’deki Seyitgazi Dergâhı’nın olması gerekmiyor muydu? Batı Anadolu’daki bu bölge neden Selçuklular’a bırakıldı?

On ikinci yüzyılın Anadolu haritalarına bakarsanız Selçuklu Devleti’nin batı sınırında bulunan Eskişehir ve civarının bir daire içine alındığını ve bu bölgenin Kapadokya ile birlikte, o yüzyılda Danişmendliler’e ait olduğunu görürsünüz. Seyitgazi ilçesinin yakınında bulunan,

Melikgazi adıyla bilinen Danişmend Gazi oğullarından Emir Gazi ve ailesine ait olan türbe ve içindeki mumyalardan, bu bölgenin uzunca bir dönem Danişmendliler'in egemenliğinde kaldığı anlaşılır.

Bu da destanların gerçekleri naklettiğini, Danişmendliler'in Battal Gazi geleneğinin ardılı olduklarını ve Eskişehir'deki büyük mabede tutku ile bağlı olduklarını doğrulayan bir veridir.

- Düşünde büyük atası Battal Gazi'yi gördükten sonra harekete geçen Danişmendli Devleti'nin kurucusu Danişmend Gazi kimdir? Elimizde bu zatın Battal Gazi soyundan geldiğinin kanıtı sayılabilecek, destanların dışında bir delil var mı?

Danişmendli Devleti'nin kurucusu, Danişmend Gazi yaşadığı devirde faziletli ve bilge kişiliği ile tanınıyordu. Amin Maalouf, onu şu sözlerle tanımlıyor.

“Özellikle doğuda Anadolu yaylasının perişan yüksekliklerinde, bu belirsiz dönemlerde Danişmend adında garip bir kişi yaşamaktadır. ‘Mürşit’ denilen bu kişinin geçmişi karanlık ve maceralıdır. Çoğu okuması yazması olmayan diğer Türk beylerinin tersine çok çeşitli alanlarda eğitim almıştır. Kısa bir süre sonra ‘Danişmendname’ olarak adlandırılan ünlü destanın kahramanı haline gelecektir.”

Selçukname'nin yazarı ünlü tarihçi İbni Bibi de, başlangıçtan beri o dönem Anadolu'sunda Alevi coğrafyasına hakim olmuş emirlerin soy ağaçlarına ilişkin bilgilerin kirletilerek anlaşılması hale getirildiğini yazmaktadır.

“Emir Mengücek, Emir Artuk ve Emir Danişmend gibi büyük emirler hakkında kesin bilgim yoktu. Onlar hakkında yazılmış olan tarih kitaplarının anlaşılması çok zor olduğu için bunlardan faydalanma imkânı bulamadım. Üstelik eski zamanlardan gelen sözlü rivayetler ise çelişkili ve tutarsızdı.”

Amin Maalouf ve İbni Bibi, on birinci yüzyıl Anadolu'sunun bu efsanevi kişisinin geçmişinin karanlıkta bırakıldığını söylüyorlar ki ben de aynı kanadayım.

- Danişmendname’de ne anlatılıyor? Bu destan karanlıkta bırakıldığını söylediğiniz o geçmişi aydınlatıyor mu?

Battalnameler’i ve Danişmendname’yi birlikte ele aldığımızda hangi ellerde ve neden karartıldığını bilmediğimiz bir geçmişi bir nebze olsun aydınlayabiliriz.

Danişmendname’de, Hıristiyan Kilisesi’nin asırlarca sürmüş, sistemli mezaliminden, soykırımlardan ve zorunlu sürgünlerden kurtularak daha doğuya, daha yükseklerle göç eden veya şehirlerin gizliliklerine saklanan Aleviler’in, iki yüzyıl sonra Selçuklular’ın Ön Asya fetihleri ile birlikte geriye, arkada bıraktıkları ülkelerine geri gelişleri anlatılmaktadır.

Danişmendname bir dönüş hikâyesidir. Danişmendname’de anlatılanlar Battal Gazi’nin başlattığı o büyük direnişin yeniden canlanışının öyküsüdür.

- Siz Danişmendli Devleti’nin bir Alevi devleti olduğunu öne sürüyorsunuz. Bu teziniz Alevi dünyasında çok tartışıldı, halen de tartışılmaya devam ediyor. Danişmendliler’i neden Alevi olarak tanımlıyorsunuz?

Danişmendname’ye göre Danişmendli Devleti’nin kuruluşu, Danişmend Gazi’nin büyük atası Battal Gazi’yi rüyasında görmesi ile başlar. Battal Gazi ne kadar Alevi ise Danişmend Gazi de o kadar Alevidir.

Danişmendli Devleti Alevi coğrafyası üzerinde vücut bulmuştur. Halkı Alevidir.

1071 yılında, Malazgirt Ovası’nda Danişmend Gazi saflarında Selçuklular ile ittifak ederek Bizans’a karşı savaşan ordunun omurgasını Quesheanlar ve Aghoussianlar oluşturuyorlardı.

Danişmend emirlerinin türbeleri bugün bile Aleviler’in en kutsal saydıkları ziyaret mahalleridir.

Anadolu’da mumyalamanın eski bir Alevi geleneği olduğunu konuşmuştuk. Danişmendliler de Eski Çağ’daki Aleviler gibi, Müslümanlar’dan ve Hıristiyanlar’dan farklı olarak devlet büyüklerini mumyalıyorlardı. Ancak ne yazık ki onlardan günümüze gelen mumyalardan bir kısmı Kayseri Pınarbaşı’nda 1996 yılında Vakıflar Bölge

Müdürlüğü'nün yazılı talebi ile, “İslamiyet döneminde mumya yoktu. Bunların hepsi uydurma...” gerekçesiyle Kayseri İl Müftülüğü tarafından toprağa gömüldü.

Danışmendliler resmi tarihte ifade edildiği gibi Müslüman değillerdi. İslam Ansiklopedisi'nde Danışmendliler maddesinde yer alan bir cümleyi bunun delili olarak nakletmek istiyorum.

“Anadolu'nun mühim bir kısmına bir asra yakın bir zaman hâkim olan Danışmendliler'in oralarda pek çok cami, medrese ve diğer hayrat vücuda getirmiş olmaları lazım gelir. Fakat şimdiye kadar yapılan bütün tetkiklerde bunlara ait kitabe bulunamamıştır.”

Kimse mumyaları toprağa gömmekle ya da Danışmendliler'den günümüze kalan tarihi eserlerin kitabelerini ortadan kaldırmakla onların hüviyetlerini değiştiremez. Görüyorsunuz gerçek tarih geç de olsa bir gün mutlaka ortaya çıkıyor.

Danışmendliler'in Anadolu'nun on birinci yüzyılda Hıristiyanlar tarafından yeniden işgal edilmesi girişimine karşı verdikleri amansız kavga bence onların Alevi kimliğini ortaya koyan en büyük delildir.

- Sanırım Danışmendliler'in Haçlılar'la olan savaşlarını kast ediyorsunuz. Bu konuyu biraz açar mısınız?

Danışmendli Devleti'nin kurucusu Danışmend Gazi'nin en büyük tutkusu; yüzyıllardan beri ağır zulüm ve sonu gelmez ızdıraplar içinde yaşadıkları atalarının yurdunu Bizans'ın ve onun işbirlikçisi Hıristiyan Kilisesi'nin işgalinden kurtarmak ve geçmişte atalarının uğradığı mezalimin sorumlusu Bizans Devleti ve Hıristiyan zihniyeti ile yeniden hesaplaşmaktı.

Danışmend Gazi'nin arkasında Bizans'ın baskısından bunalmış halkın büyük desteği vardı. Öyle ki; Malazgirt Savaşı'nın üzerinden çok geçmeden Sivas, Amasya, Tokat, Niksar ve Çorum bölgelerine hâkim güçlü bir devlet kurdu. 1097 yılına gelindiğinde Anadolu'nun en büyük gücü Danışmendli Devleti'ydi.

Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'nun diğer etkili devletiydi. Malazgirt Savaşı'nda Bizans'a karşı omuz omuza savaşan bu iki gücün

arası çok geçmeden açılmaya başladı. Bu iki devlet arasında ilk çatışma 1097 yılının ilk aylarında Danişmend Gazi'nin atalar kenti Malatya'yı kuşatması ile başladı. Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Bizanslılar ile bir anlaşma ve ittifak yaptı. Ardından süratle Malatya üzerine yürüdü. İki ordu Malatya önlerinde karşı karşıya geldiler.

Savaş an meselesiydi. Tam bu sırada Selçuklu başkenti İznik'in, Haçlı Ordusu tarafından kuşatıldığı haberi geldi. I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi ile ateşkes anlaşması yaparak geri döndüyse de, başkentini kurtaramadı. Selçuklu başkenti İznik, Haçlılar'ın eline geçti.

I. Kılıçarslan Haçlı ordusu karşısında çaresiz kaldı. Onun imdadına Danişmend Gazi koştı.

- Danişmend Gazi'nin, Malatya surlarının önünde kendisini arkadan vurmaya hazırlanan Selçuklu'ya yardıma gitmesi neden?

Danişmend Gazi için Anadolu'nun yeniden Hıristiyan işgaline uğramasından daha büyük felaket olamazdı. Beş yüzyıldan beri çekmedikleri çile kalmamıştı. Eskiye dönmek onun için tahammül edilebilir bir durum değildi.

Danişmend Gazi ve I. Kılıçarslan kuvvetlerini birleştirerek 1097 yılının ortalarında Eskişehir yakınlarında Haçlı ordusuna saldırdılar. Birinci günde ağır kayıplara uğrayan Haçlı ordusu daha sonra kendini topladı. Paniğe kapılan I. Kılıçarslan, askerleriyle geri çekildi. Danişmend Gazi, cephe savaşını bırakarak Haçlılar'la gerilla savaşına girişti. Antakya yolunda Haçlı Ordusu'na hayli ağır kayıplar verdi.

Tarih, Danişmendliler'in gerek Haçlı ordularına karşı, gerek Bizans'a karşı pek çok kez gerilla savaşı verdiklerini ve düşmanlarını bu savaş yöntemi ile alt ettiklerini yazar. Gerilla savaşını ancak, sivil halk ile ittifak içindeki yerel güçler yapabilirler. Danişmendliler'in uyguladıkları savaş stratejisi onların Anadolu'da Bizanslılar'dan daha eski ve yerli olduklarını gösterir.

Danişmend Gazi 1101 yılında Malatya önlerinde büyük bir Haçlı ordusunu imha etti. İleri gelen Haçlı komutanlarını esir aldı. Danişmend Gazi ertesi yıl bir büyük Haçlı ordusunu da Amasya yakınlarında bozguna uğrattı.

Danişmend Gazi Amasya zaferinden sonra değişmez sevdası, ömrünün sebebi Malatya üzerine yeniden yürüdü. Anadolu'nun tartışmasız en büyük gücüne sahipti ve o çağın Anadolu'sunun en saygın kişisiydi. Malatya 1102 yılının 18 Eylülünde Danişmend Gazi'nin eline geçti. Yüzyıllar süren bir rüya gerçekleşmiş oldu.

Danişmend Gazi büyük atası Battal Gazi'nin diyarında coşkun sevinç gösterileri ile karşılandı. Müsaade ederseniz, ben size olayların en yakın tanığı *Gregory Abu'l-Farac Tarihi*'nden Malatya'nın düşüşünü anlatan paragrafı aktarmak istiyorum

“Çünkü Danişmend oğlu şehrin servetini askerlerine dağıtmıştı ve yalnız ahaliye dokunmamıştı. Danişmend oğlu, bir kimsenin öldürülmesine müsaade etmeyerek bütün ahaliyi kendine ait saymış, herkesi evine göndermiş ve kendi memleketinden buğday, inek vesair lüzumlu şeyleri getirterek ahaliye vermişti. Onun devrinde Malatya birçok nimetlere nail oldu.”

Danişmend Gazi 1105 yılında Niksar'da Hakk'a yürüdü. Danişmend Gazi'nin bedeni Hıristiyan ve Müslüman adetlerinde yer almayan bir usulde, kadim Alevi geleneğine uygun bir biçimde mumyalararak Niksar'daki türbesine konuldu.

Danişmend Gazi'nin ölümünden birkaç ay sonra, Danişmendli Devleti'nde kısa bir karışıklık dönemi yaşandı. Bu karışıklığı fırsat bilen I. Kılıçarslan Malatya'yı kuşattı. Şehir kendiliğinden teslim oldu.

Danişmend Gazi'nin Hakk'a yürümesinden ve Malatya'nın düşmesinden sonra kısa süren çalkantılı döneminin ardından, Danişmendli Devleti'nin başına Danişmend Gazi'nin oğlu Emir Gazi geçti. Emir Gazi, Danişmendliler'in en güçlü hükümdarlarından biri oldu. O hükümlünlüğü döneminde Malatya'yı Selçuklular'dan geri aldı.

Emir Gazi de babası gibi gözüpek bir savaşçı, aynı zamanda âkil ve bilge bir adamdı. Selçuklular'ı, Bizanslılar'ı ve Haçlılar'ı savaş meydanlarında sayısız kere mağlup etti. Emir Gazi on ikinci yüzyıl Anadolu'sunun tartışmasız en büyük hükümdarıydı.

Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* adlı çalışmasında Emir Gazi'nin saltanat yıllarındaki gücünü şöyle nakleder:

“Bu sıralarda Anadolu’daki baş düşman, iç karışıklıklar yüzünden zayıflamış olan Konya Selçuklu Sultanlığı değil, Malatya’daki Danişmendli Emirliği idi.”

Emir Gazi’den sonra onun yerine geçen Melik Muhammed son büyük Danişmendli Melik’i oldu. Melik Muhammed, kardeşler arasındaki taht kavgalarından faydalanarak, kuzeyde saldırıya geçen Bizanslılar’ı geri püskürttü. Güney’de Elbistan bölgesinden, Danişmendli ülkesine giren Haçlılar’a da ağır bir darbe vurdu.

Melik Muhammed 1143 yılında Hakk’a yürüdü. Kayseri Melik Gazi Medresesi’ndeki türbesinin kitabesi bilinmeyen eller tarafından, bilinen sebeplerle ortadan kaldırılarak yok edilmiştir.

Melik Muhammed’in ölümünden sonra, Danişmend Hanedanı’na mensup oğullar ve kardeşler arasında taht kavgaları başladı. Danişmendliler; önce Elbistan–Malatya kolu, Kayseri kolu ve Sivas kolu olmak üzere üçe bölündüler. Ardından birer birer tarih sahnesinden çekildiler. Selçuklular; Danişmendliler’in, 1173 yılında Kayseri Kolu’nun, 1175 yılında Sivas Kolu’nun, 1178 yılında Malatya kolunun egemenliğine son verdiler.

1071 Malazgirt Savaşı’nın iki galibi bir mağlubu vardı. Bu savaşın mağlubu bilindiği gibi Bizans oldu. Savaşın galipleri ise Selçuklular ve Danişmendliler’di. Danişmendliler, Selçuklular ile ittifak ederek Anadolu’yu Hıristiyan mezaliminden kurtarmakla kalmadılar, onlar aynı zamanda on birinci yüzyılda akın akın Anadolu’ya inen Haçlı ordularının önünde aşılmaz bir duvar oldular.

Danişmendliler, Battal Gazi neslinden geliyorlardı. Onlar 1071 yılından başlayarak yüzyıl boyunca Anadolu’da Bizanslılar ve Haçlılar’a karşı, geçmişin acılarından aldıkları dirençle amansız savaşlar verdiler. Onlar hem Battal Gazi’nin öcünü aldılar, hem de onun başlayıp da bitiremediği bir işi tamamladılar. Bizans’ı Anadolu’dan söküp attılar. Hıristiyan mezaliminin, Haçlı zihniyeti ile birleşerek Anadolu’yu yeniden işgal etmesinin de önüne geçtiler.

Battal Gazi, Divriği Kalesi’nde Bizans elçisi Sicilyalı Peter’e şöyle demişti: *“İmparator barış istiyorsa Doğu’dan vazgeçip çekilsin ki Batı’yı yönetebilsin, aksi takdirde ‘şahın kulları’ onu tacından edecekler.”*

On birinci yüzyılda Bizans İmparatoru tacından olmadı ama bir daha dönmek üzere Doğu'yu terk etti.

Danışmendliler, Aleviydiler. Kimse bundan şüphe etmesin.

BOGOMİLLER

- Danışmendliler'in Malatya kolunun ortadan kalkmasının üzerinden altmış sene kadar geçtikten sonra 1240 yılında Büyük Babai Başkaldırısı ortaya çıktı. Selçuklular bu ünlü Alevi yürüyüşünü Hıristiyan Frenk askerlerini cepheye sürerek güçlkle durdurabildiler.

1240 yılı Anadolu Aleviliği için bir dönüm noktası oldu. Tekrar Anadolu'ya ve 1240 yılına döneceğim.

Ben şimdi geniş bir parantez açarak sohbeti Aleviliğin Avrupa macerasına sizin deyiminizle Aleviliğin Avrupa'daki sürgün yıllarına götürmek istiyorum.

873 yılında Divriği Kalesi düştükten sonra Anadolu'daki Hıristiyanlık karşıtı direnişe kalkışanlar Balkanlar'da zorunlu iskâna mecbur edildiler. Anadolu sürgünlerinin Avrupa'da başlarına neler geldi?

Yedinci yüzyıldan başlayarak onuncu yüzyılın sonlarına kadar, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Anadolu kökenli yüz binlerce insan Bizanslılar tarafından göçe ve zorunlu iskâna tabi tutularak Balkanlar'a, ağırlıklı olarak da Bulgaristan'da Filibe civarına yerleştirildiler.

İlk zorunlu iskân İmparator IV. Konstantin zamanında yedinci yüzyılın son çeyreğinde başladı ve aralıksız üç asır devam etti.

Bizans İmparatoru adına Divriği Kalesi'nde Battal Gazi ile barış görüşmelerinde bulunan Sicilyalı Peter, raporunda, Battal Gazi'nin Bulgaristan'daki Alevi topluluğuna katkı sağlamak için misyoner derişlerini Trakya'ya gönderdiğini duyduğunu not eder.

Sicilyalı Peter 869 veya 870 yılında Divriği'de bulundu. Aleviler'in Balkanlar'a ilk sürgününün üzerinden tam yüzyıl geçmişti. Sicilyalı Peter'in tuttuğu notlardan, aradan geçen onca zamana rağmen Balkanlar'a sürgün edilen bu insanların inançlarına sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını ve anayurtları ile bağlarını koparmadıklarını anlıyoruz.

Bu dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, gidenlerle kalanlar arasında kuvvetli bağların hâlâ var olduğunun kanıtıdır.

Dokuzuncu yüzyılda Divriği Kalesi'nin düşmesinden sonraki acılı yıllarda ve onuncu yüzyılda son zorunlu göç dalgasıyla Trakya'ya savrulan Alevi topluluklarının, yedinci yüzyıldan beri Filibe civarında yerleşik olan Aleviler tarafından hoş karşılanmış olmalarını kolayca tahmin edebiliriz. Muhtemelen önceki kafileler sonradan gelenlere ev sahipliği yaptılar.

Aleviler'in Balkanlar'daki varlığı, onuncu yüzyılın son çeyreğinde yaşanan son büyük sürgünden önce ortaya çıktı. Bogomil adındaki Alevi dervişinin faaliyetlerinden ilk endişelenen, 927-969 yılları arasında hüküm süren, Bulgaristan Çarı Peter oldu. Çar Peter, Ortodoks Patriği Theopylact Lecapenus'a bir mektup yazarak onu uyardı.

Balkan coğrafyasının Alevi toplulukları Çar Peter'in mektubuna konu olan Bogomil adlı dervişin adı ile Bogomiller olarak tarihe geçtiler. Biliyorsunuz Alevi geleneği içinde bir pire bağlı olan topluluklar o pirin adı ile anılırlar. -Baba Mansurlular, Sarı Saltuklular gibi-

Bogomil Bulgarca bir sözcüktür. '*Hakk dostu*' anlamındadır.

Bulgar Çarı'nın Ortodoks Patriği'ne yazdığı kaygılı mektuptan sonra Bogomiller'den detaylı olarak bahseden ikinci Bulgar belgesi, Papaz Cosmas'ın 977 tarihinde kaleme aldığı risalesidir. Bulgar Papazı Cosmas risalesinde, Bogomiller'i ağır bir dille suçladıktan sonra, Ortodoks Kilisesi'ni onlara karşı tedbir almamakla suçluyordu.

- Bogomiller Anadolu'daki inanç ve ritüellerini Balkanlar'da da devam ettirdiler mi?

Bulgar papazları endişelendiren de bu oldu zaten. Elimizde bir mektup var. Bu Bogomiller'den bahseden ilk Bizans belgesidir. Euthymius adında birinin 1045 yılında Bizanslı yetkililere gönderdiği bu mektupta, Bogomiller'in yola giriş törenleri detaylarıyla anlatılmaktadır. Euthymius'un ifadesine göre, nefeslerin okunduğu bir seremoni ile yemin ederek yola giren istekli, ancak uzun bir eğitim döneminden geçtikten sonra inanışın özüne, gerçeğine ulaşabiliyordu.

Euthymius'un mektubunda anlattığı, Alevi erkânı içinde, '*İkrar Cemi*' ile başlayan '*dört kapı kırk makam*' yolculuğudur.

Bogomiller'in gizliliğe dayalı kurumsal yapıları hakkında bizi bilgilendiren bir önemli yazılı kaynak da Ziebenus'tan günümüze ulaşmıştır. Ziebenus'un tespitlerine göre Bogomiller İkrar Cemi ile yola aldıkları taliplere ilk aşamada, kendilerinin Hıristiyan olduklarını söylerlerdi. Ancak eğitimin ilerleyen aşamalarında söylemden vazgeçilirdi. Talibin eğitim ve olgunluk düzeyine uygun olarak, sırlar kendisine açıklanır, Kilise'ye ve Ortodoks inanışına ait ne varsa terk edilirdi.

Bugün, Alevilikte de bu böyledir. Şeriat kapısında Alevik 'İslamın özü' olarak nitelenir. Sonraki kapılarda bu söylem terk edilir.

- Ortodoks Kilisesi'nin Bogomiller'e karşı tutumu nasıl oldu?

Ortodoks Kilisesi Bogomiller'i, Manici Hıristiyan sapkınları olarak suçluyordu. Kilise'ye göre bu sapkınlar, Anadolu'daki alışkanlıklarını burada da sürdürüyorlar, dinsel törenleri sırasında mumları söndürerek sefahat alemleri yapıyorlardı.

Bakin, İmparator I. Alexios Komnenos'un (1081-1118) kızı Anna Komnenos, babasının dönemini anlattığı kitabında inançlı bir Hıristiyan kadın bakış açısıyla Bogomiller'i nasıl anlatmış:

"Bogomiller'in sapık inancı hakkında tam bir açıklama yapmak isterdim ama güzel Sappo'nun dediği gibi 'Utañ ben i engelliyor'. Çünkü her ne kadar tarihçi isem de ben bir kadınum. Bogomiller hakkında çok kişinin öğrenmiş bulunduğuşeyleri susarak geçsem daha iyi olur. Bogomil sapkınılığının tam bir açıklamasını yazmak için duyduğum isteğe rağmen dilimi kirletmemek için bundan geri duruyorum..."

Bizans ve Bulgar belgelerinden anlaşılan o ki, Aleviler kendi yurtlarından sürgün edildikten sonra yerleştirildikleri Balkanlar'da inançlarına sıkı sıkıya bağlı kalmışlar, Ortodoks Kilisesi de onlara karşı alışılmış 'mum söndü' iftirasını atmaktan ve onlara karşı nefretini sürdürmekten geri durmamıştır.

- Bizler 'mum söndü' iftirasının Aleviler'e yönelik Müslüman çıkışlı bir karalama olduğunu düşünürdük.

Öyle değil tabii. Biraz abartı olacak belki ama, Alevi tarihinin izini sürmek isteyen birinin 'mum söndü' iftirasının ayak izlerini takip etmesi yeterlidir. Aleviler iki bin yıldan bu yana buldukları her coğrafyada bu korkunç iftiraya maruz kalmışlardır. Bu Aleviler'in üzerine her zaman her yerde atılmış klasikleşmiş bir iftiradır.

- Ortodoks Kilisesi ve Bizans'ın Bogomiller'e karşı tepkileri sadece nefret duymakla mı sınırlıydı? Onlara karşı şiddete başvurdular mı?

Ortodoks Kilisesi ve Bizans İmparatorluğu Bogomiller'den çok nefret etmiş ve çok endişe duymuş olmalarına rağmen, on birinci yüzyılın başlangıcından itibaren Balkanlar'da hızla yayılan Bogomil hareketine karşı etkili bir tedbir alamadılar. Bunun sebebi Bizans'ın o yıllarda içinde bulunduğu konjonktördü.

Bizans İmparatorluğu bu yüzyıl içinde batıda Normanlar'la, kuzeyde Peçenekler'le sürekli savaş halindeydi. Selçuklular ve Danişmendliler birleşerek Anadolu'yu fethetme bu yüzyılda başladılar. Bu yüzyılda İstanbul'da iktidar da çok sık el değiştirdi. İmparator II. Basil'in ölümünden sonra gelen elli yıl içinde Bizans tahtı on üç imparator gördü.

Balkanlar'da Bogomiller'e yönelik kapsamlı ve planlı katliamları başlatan ilk Bizans İmparatoru, I. Alexios'tur.

I. Alexios, Bogomiller'in ileri gelenlerini dostluk gösterisi içinde bir şölene davet etti. Davete katılan Bogomiller'den kimilerini katletti, kimilerini de zindana attırdı. Sinsi bir tuzakla başlayan katliam ve mezalimin ardından İmparator'un Bogomiller'e yaptıklarını kızı Anna şu sözlerle aktarıyor; .

"...ardından, onların mallarına el koydu ve bu malları daha önceki çatışmalara ve tehlikelere onunla birlikte girip kahır çekmiş yiğit askerlerine dağıttı. Yapılacak son işle görevlendirilenler, tutukluların kadınlarını evlerinden atmak üzere çıkıp işe koyuldular ve kadınları iç kaleye kapadılar..."

İmparator'un etik olmayan ve hiçbir savaş kuralına uymayan, her şeyden habersiz evinde oturan kadınlara kadar uzanan bu saldırısı

Balkanlar'da büyük bir halk hareketinin fitilini ateşledi.

Halk hareketinin lideri Traulos adında bir Anadolu sürgünüydü. Bogomiller, Traulos önderliğinde Beliatoba'yı kendilerine merkez edineyerek Bizans üzerine sayısız akınlar düzenlediler.

İmparator Alexios, Traulos'a mektuplar yazarak özür diledi ve barış istedi. Ona altın yaldızlı ferman göndererek gönlünü almaya çalıştı. Alexios'un çabaları sonuçsuz kaldı. Çünkü Bogomiller İmparator'u asla güvenilir bulmuyorlardı.

İmparator I. Alexios, Bogomiller'e karşı savaşını askeri yoldan değil, Bizansvari entrikalarla, bazen adam satın alarak bazen hain tuzaklar kurarak, eline fırsat geçtiğinde insanlık dışı ahlâksız usullerle yürüttü.

Akexios tuzağa düşürdüğü Basil adındaki İstanbul'un en saygın Bogomil müridini, önce inancından dönmeye zorladı. Yaşlı müridin inancını terk etmemekte direnince, İmparator bugünkü Sultanahmet meydanında büyük bir ateş yaktırdı. Yaşlı müridi ve on iki hizmetlisini bu devasa ateşin içine attırdı. Basil'in ve hizmetlilerinin Hakk'a yürümelerinin ardından İstanbul'da acımasız bir süre avı başlattı. Urfalı Mateos bu mezalimi şöyle naklediyor:

"Bu zamanda İstanbul'da aslen Romalı bir rahip olan menfur bir rafizi türedi... O, birçok erkek ve kadını ve dindar bir şehir olan İstanbul halkının ufak bir kısmını bu menfur rafizilikle kirletmişti. O, hatta İmparator Aleks'in annesini de bu rafiziliğin içine almıştı... Dindar İmparator Aleks, rafiziliğin başı olan adamı ateşte yakmak suretiyle idam ettirdi, taraftarlarından 10.000 kişiyi de okyanus denizinde boğdurdu."

- Tam olarak hangi yıllarda yaşandı bu olay?

Urfalı Mateos bu olayın miladi 1111 yılında ortaya çıktığını söylüyor. Anna Komnena tam bir tarih vermiyor ama onun anlatımından bu mezalimin 1117 yılında yaşandığını anlıyoruz.

- Bu kadar kin ve bu inanılmaz şiddetin sebebi yalnızca inanç farklılığı mıydı?

On bin kişinin tek celsede denizde boğdurulması, bir benzerine asla rastlanılamayacak inanılmaz bir vahşettir. Böylesi bir soykırımı inanç çatışmasının doğal sonucu olarak kabul edersek yanılırız. Alexios'un bu insanlara karşı çok daha derin bir nefreti ve zaptedemediği bir öfkesi olduğunu düşünüyorum.

On birinci yüzyılın başlarında Anadolu'daki durumu biraz önce konuştuk. Hatırlayalım biraz.

1071 yılında Malazgirt Ovası'nda Bizans tebaasından olan Ağuçenler, Kureyşanlar, Danişmendler ve Anadolu'daki tüm Alevi toplulukları, Selçuklular ile güç birliği yaptılar. Bizans bu ittifak karşısında ağır bir bozguna uğradı. Sonra Bizans Anadolu'daki tüm mevzilerini peş peşe kaybetti.

Alexios Komnenos 1081 yılında Bizans tahtına çıktığı zaman imparatorluk tam bir çöküntü halindeydi. Selçuklular'ın ve Danişmendliler'in Anadolu'da sağladıkları başarıların ardı arkası gelmek bilmiyordu.

Alexios Komnenos önce Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile gönülsüz bir barış antlaşması yaptı. Ardından politik manevralarla I. Kılıçarslan ile Malatya'yı kuşatan Danişmend Gazi'yi karşı karşıya getirdi.

Bu arada da Papa II. Urbain'e elçiler göndererek yardım istedi. Onun diplomatik çalışmaları ile harekete geçen Haçlı orduları 1097 yılında Selçuklular'ın başkenti İznik'i kuşattılar. İçine düştükleri tuzak fark eden I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi ile savaşın eşliğinden döndü.

Danişmendliler kendi coğrafyalarında bulunmanın ve Anadolu'nun yerli halkı olmanın avantajlarını iyi kullanarak Anadolu platosunu Haçlı ordularına dar ettiler. Sayısız askeri zafer kazandılar. Haçlılar Danişmendli engeline takıldılar. Anadolu'da tutunamadılar.

Alexios'un Haçlılar'dan faydalanarak Anadolu'yu yeniden ele geçirme hayalleri çöktü.

Aleksios Komnenos saltanatının son yıllarında 1116 senesinde Anadolu'ya son bir sefer düzenledi. Kaybettiği toprakların bir kısmını geri almayı umuyordu. Karşısına yine Danişmendliler çıktı. Aleksios bu son seferinde Danişmendliler karşısında tutunamadı ve ağır yenilgiler aldı. Canını Selçuklu Sultanı Şenişah ile anlaşarak kurtarabildi.

Burada bir parantez açarak şunu vurgulamak istiyorum. 1116 yı-

ında Bizanslılar ile Danişmendliler'in arasında yaşanan savaşların merkezi Eskişehir ve civarı oldu. Danişmendliler '*Büyük Mabet*'in Hıristiyanların eline geçmesine asla müsaade etmediler. Kahramanca savaşlar verdiler. Aleksios'u boğazın öte yanına büyük bir hayal kırıklığı içinde eli boş gönderdiler.

Danişmenli Sultanı Emir Gazi, ortaklaşa yürüttükleri savaşta kendisine ihanet eden Şenişah'ı yakalatarak gözlerine mil çektirdi ve tahtından indirdi. Şenişah'ın yerine damadı Sultan Mesut'u Selçuklu tahtına oturttu.

Bizans İmparatoru İstanbul'a döndüğünde '*barbarlar*' olarak niteliği Danişmendliler'e karşı ağır intikam duyguları içindeydi. Ve Bogomiller Danişmendliler'e akrabaydılar. Aleksios içindeki öfkeyi, nefreti ve intikam duygularını onlara yansıttı.

1116 yılında Bizans Devleti'nin kendi vatandaşları üzerinde uyguladığı soykırımın asıl sebebi, Aleksios'un Anadolu'da Aleviler'den aldığı ağır yaralardır. Danişmendliler'in Anadolu'daki önlenemez yükselişi Balkanlar'da yaşanan vahşeti tetiklemiştir diyebiliriz.

1116 yılında İstanbul'da yaşanan, bir Alevi soykırımıydı. Alexios Komnenos savaş alanlarında baş edemediği düşmanlarından öcünü onların akrabaları olan sivil halkını hunharca katlederek aldı.

- Basil'in Sultanahmet meydanında yakılmasından ve on bin kişinin katledilmesinden sonra Balkanlar'da Bogomil hareketinin önü alındı mı?

1116 yılından sonra gelen kırk yıl boyunca Bizans arşivlerinde Bogomiller'den bahseden bir belgeye rastlanılmaz. Bu büyük katliamdan sonra yaşanan uzun bir suskunluk ve yeraltına çekilme dönemidir.

Bir kuşak sonra, 1150'li yıllarla birlikte Bizans metinleri yine Bogomiller'den söz etmeye başlıyor. Büyük felaketin onları İstanbul'dan söküp atamadığı, onların İstanbul'da halen buldukları ve bu yıllarda Ortodoks Kilisesi'nin ve Bizans devlet yönetiminin baskılarından bunalan halkın içinde umut olarak varlıklarını sürdürdükleri anlaşılıyor.

On üçüncü yüzyılın hemen başında 1203 yılında İstanbul IV. Haçlı Ordusu tarafından işgal edildi. Bizans İmparatoru ve Ortodoks Patriği, yönetim merkezlerini İstanbul'dan İznik'e taşıdılar. Bizans dört

ayrı krallığa bölündü. -İstanbul, İznik, Trabzon, Epirus-.

1204 yılından sonra Bizans topraklarında Bogomiller ile uğraşabilecek güçlü bir otorite kalmadı. İşgal altındaki İstanbul'da Latin imparatorlar İznik, Bulgaristan ve Epirus'tan kendilerine yönelen tehlikeleri savuşturma tedbirleri almaktan, Bogomiller ile uğraşacak vakit bulamadılar. Ayrıca yerel halkla aralarında dil engeli bulunan Latinler, keşiş kıyafeti ile dolaşan Bogomiller'i diğerlerinden ayırt edemediler. Bu yüzyıl Bogomiller'in, Bizans toprakları içinde en az kovuşturmaya uğradıkları dönem oldu.

Balkanlar'daki Bogomil hareket, on birinci yüzyılda ve on ikinci yüzyılın ilk yarısında Ortodoks Kilisesi'nin baskısı ile bir yandan Bizans'ta ve Bulgaristan'da varlığını korumaya yönelik tedbirler alırken bir yandan da kendisine yeni yaşam alanları açmak üzere batıya yöneldi.

BOSNA ALEVİLERİ

- Aleviler dört yıl öncesine kadar Aleviliğin Avrupa'daki son durağının Balkanlar olduğunu düşünüyorlardı. Siz bu kalıplaşmış kabulü kırdınız. Aleviler'in yayıldıkları coğrafya farklılaştı ve ufumuzun ötesinde genişledi. Aleviler'in Balkanlar'dan sonraki ilk durağı neresi oldu?

Bizans, Bogomiller'e karşı on ikinci yüzyılın başlarından başlayarak moda tabiri ile orantısız güç kullanmaya başladı. Bizans egemenlik sınırları içinde tahammül sınırlarının ötesinde şiddete maruz kalan Bogomiller bir yandan yeraltına inerlerken bir yandan da batıya doğru yollara düştüler. Bogomiller'in ilk durağı Bosna oldu.

On ikinci yüzyılda Bosna, Ban adı verilen Macar Krallığı'na bağlı prensler tarafından yönetilmekteydi. Bu yüzyılda Bosna, Katolik dünyasının bir parçasıydı.

Bosna'da ilk Alevi ocağı, kendisi de bir Bogomil olan, 1180-1204 yılları arasında hüküm süren Bosna Prensi Ban Kulin döneminde, on ikinci yüzyılın sonlarına doğru Dalmaçya'da gün yüzüne çıktı.

Elimize ulaşan bilgilerden on ikinci yüzyılda, Bosna Alevileri'nin

ocak sistemi ve dedelik kurumunun, Anadolu'daki aslından çok da farklılık göstermediğini anlıyoruz. Dalmaçya'da Cem törenleri bugün Anadolu'da olduğu gibi evlerin mütevazı odalarında, dedeler tarafından yürütülüyordu.

Dalmaçya Alevileri Anadolu'da yaptıkları gibi, sorulduğunda gerçek Hıristiyanlar'ın kendileri olduğunu söylüyorlardı. Ancak dini törenlerinde, altar, ikona, çan gibi kiliseyi anımsatacak hiçbir öge bulundurmuyorlardı.

Bosna'daki Alevi ocakları da, Bulgaristan ve Bizans'taki benzerleri gibi Dimetoka'ya bağlıydılar.

- Daha batıya çekilen Dalmaçyalı Bogomiller Bizans'ın ve Ortodoks Kilisesi'nin baskısından kurtulmuş oldular mı?

Onlardan kurtulmuş oldular, ancak bu defa karşılına daha amansız bir düşman çıktı. Katolik Kilisesi.

Bosna Prensi Ban Kulin kendisi de bir Bogomildi, ancak Papa III. İnnocent tarafından yönlendirilen Macar Kralı'nın baskısı ile 1203 yılında Bijelo Polie'de Bosna'nın ileri gelenlerini topladı. Bu toplantıda Katolik Kilisesi'nin temsilcileri de hazır bulundular. Bosna ileri gelenleri ve Ban Kulin, Katolik Kilisesi'ne, kilisenin hiyerarşisine ve Kilise'nin kutsal saydığı her şeye bağlılık kararı almak zorunda kaldılar. Bir daha İsa Mesih'in yolundan asla ayrılmayacaklarına dair, Katolik Kilisesi gözlemcilerinin önünde yemin ettiler.

Fakat Bosnalılar, Ban Kulin'in ve diğer Bosnalı yönetici ve ileri gelenlerin Katolik Kilisesi ile yaptıkları bağlılık sözleşmesine uymadılar, kendi geleneklerini yaşamaya devam ettiler.

Ban Kulin 1204 yılında öldü. Papalık, Bosnalılar'ı Katolikleştirmek üzere onun yerine Katolik ve Papa'nın güdümünde bir Ban atadıysa da Bosnalılar, Katolik Kilisesi'nin atadığı Ban'ı devirerek onun yerine Bogomil Ninoslar'ı Ban olarak seçtiler. Bogomil hareket yeni Ban döneminde Hırvatistan, Dalmaçya, İstriya, Cornioala ve Slovenya'ya kadar genişlemesini sürdürdü.

Bosna'daki bu gelişmelerden telaşa düşen Papa III. Honorius -1216-1227 yılları arasında papalık yaptı-, bu yayılmayı kuvvet kullanarak durdurması için Macar Kralı II. Andrew'e elçiler gönderdi,

mektuplar yazdı fakat sonuç alamadı.

III. Honorius'tan sonra 1227-1241 yılları arasında Papalık yapan IX. Gregory 1234 yılında Hırvatistan Dükü'ne, Bosnalı Bogomiller'e karşı "*Haçlı İmtiyazlarını*" kullanarak savaşması için izin verdi. Hırvatistan Dükü, Papa'nın teşviki ve desteği ile Bosna'ya saldırdı. Savaş uzun yıllar devam etti. Bosnalılar çok zarar gördüler, ancak yenilmediler. Bitmeyen savaşın harap ettiği ülkelerini ve ekonomilerini süratle ayağa kaldırdılar ve inançlarından hiç ödün vermeden yaşamlarına devam ettiler.

Papa IX. Gregory, Bosna'daki gelişmeleri olduğu kadar Bulgaristan'daki gelişmeleri de tedirginlik içinde izliyordu. Ne var ki Bulgaristan'ın 1238'de İznik'teki Ortodoks Patriği'ne bağlanması ile bu ülke üzerinde herhangi bir yaptırımı kalmamıştı. Yine de 1238 yılında Macar Kralı IV. Bela'ya bir mektup yazdı, Bulgar Çarı II. John Asen'in Bogomiller'e gösterdiği hoşgörü onu korkutuyordu. Papa Macar Kralı'ndan Bulgaristan'a bir Haçlı Seferi düzenlemesini istedi. Macaristan Kralı Bulgaristan üzerine Haçlı Seferi hazırlıkları yaparken, Moğol orduları 1241 yılında Macaristan'ı istila etti. Bulgaristan üzerine Haçlı Seferi girişimi başlamadan bitti.

1240 yılına beş kala yani Anadolu'da Büyük Babai başkaldırısının hemen öncesinde İstanbul'da, Bulgaristan'da ve Bosna'da Aleviler'in yükselişi sürüyordu. Katolik Kilisesi de, Ortodoks Kilisesi de endişe içinde bu gidişe çareler arıyorlardı.

- Bosna'daki, Bulgaristan'daki ve İstanbul'daki gelişmelerin Anadolu'daki Büyük Babai başkaldırısı ile bir bağlantısı var mı?

Elbette var. Büyük Babai Hareketi'ni on üçüncü yüzyıldaki diğer Alevi hareketlerinden kopararak irdelemek acemilik olur. On üçüncü yüzyılda sadece Anadolu, Bizans, Bulgaristan ve Bosna'da değil orta Avrupa'da ve Güney Fransa'da da Anadolu çıkışlı büyük dalgalanmalar oldu.

MONTSEGUR DİRENİŞİ

- O halde Orta Avrupa ve Fransa'ya konuşalım sonra tekrar Anadolu'ya dönelim. Orta Avrupa ve Fransa on üçüncü yüzyılın ulaşım olanakları da göz önüne alınırsa Anadolu'nun çok uzağında yerler. Anadolu'dan yayılan Pavlikan ya da Bogomil ya da Alevi düşüncesi -adına ne dersek diyelim- oralara kadar nasıl ulaştı?

On birinci yüzyılın sonlarından başlayarak Batı Avrupa'da görülen Hıristiyanlık karşıtı hareket Atlas Okyanusu kıyılarına kadar, ağırlıklı olarak Balkanlar üzerinden yayıldı. Bu düşüncüyü Avrupa'nın en batısına kadar taşıyanlar, Dimetoka ve İstanbul ocaklarının gezgin Bogomiller'i oldular. Balkan çıkışlı misyoner dervişlerinin yanı sıra, İstanbul'da, Dalmaçya şehirlerinde, Hırvatistan'da, bu öğreti ile tanışmış Kuzey Avrupalı tüccarlar ve Haçlı Seferleri sırasında Balkanlar'da Bogomiller ve Anadolu'da Danişmendliler'le karşılaşarak bu inanişe sempati duyan veya tutkuyla bağlanan Haçlı askerler de bu inancın Atlas okyanusu kıyılarına kadar ulaşmasında etkili oldular.

Çok ilginçtir Hıristiyanlık karşıtı 'Kathar' hareketinin on ikinci yüzyılda ortaya çıktığı Şanders, Şampanya, Loire Vadisi ve Ren bölgesi, Haçlı Ordusu'na katılımın en yüksek olduğu bölgelerdi.

Öyle anlaşılıyor ki; gönüllü olarak Hıristiyanlığa hizmet amacı ile yola çıkan Haçlı askerlerden pek çoğu, Ön Asya'da Danişmendliler'le, Balkanlar'da Bogomiller'le tanışmış ve Haçlı Seferleri'nin sonunda bu inanişe gönül vermiş olarak yurtlarına dönmüşlerdi.

- Batı Avrupa'da ortaya çıkan Hıristiyanlık karşıtı hareketin Anadolu kaynaklı olduğunu öne sürüyorsunuz. Bu iddianızın somut delilleri var mı?

Bu bugün benim öne sürdüğüm bir iddia değil ki. On ikinci yüzyıldan beri bilinen bir gerçektir.

Şöyle izah edeyim;

Batı Avrupa'da iyi örgütlenmiş ilk batini ocaklar, 1144'de Liege ve Köln'de ortaya çıktı. Hıristiyanlık karşıtı hareketin aniden ortaya

çıkışına hazırlıksız yakalanan Katolik Kilisesi, kısa bir bocalama devresi yaşadıktan sonra ard arda konsiller toplayarak çareler aradı. 1160 yılında Oxford'da 1162 yılında Flanders'te, 1167 yılında Burgund'da ve 1179 yılında toplanan Büyük Konsül'de Albigenler'in ve Katharlar'm Divriği kökenli sapkınların ardılları ve uzantıları oldukları altı çizilerek vurgulandı.

Bu bir yorum değil olayların yaşandığı günlerde Hıristiyan Katolik Kilisesi tarafından defalarca çekilmiş bir fotoğraftır.

- Hıristiyan konsillerinde Kathar-Albigen hareketinin kaynağının tespiti ile yetinilmedi tabii. Katolik Kilisesi bu hareketi durdurmak için ne gibi tedbirler aldı?

Katolik Kilisesi'nin aldığı tedbirler çok sert ve çok sinsice oldu. Kilise Hıristiyanlık muhalifi bu harekete karşı kamuoyu inşa ederek işe başladı.

Batı Avrupa'da ortaya çıkan ilk batini topluluklar, Katolik Kilisesi'nin kışkırttığı yerli Hıristiyanlar tarafından katledildiler. İlk katliamlar 1120 yılında Soission'da, 1144'de Köln'de, 1167'de Vazelay'de, Aleviler'in linç edilerek öldürülmeleriyle başladı.

1163 yılının Ağustos ayında, Avrupa kıtasının orta yerinde çok daha ağır, bir dizi vahşet yaşandı. Köln Alevileri tıpkı Şebinkarahisar'da ve İstanbul'da olduğu gibi partiler halinde diri diri ateşe atılarak yakıldılar.

İfade ettiğim gibi, bu bölgede Katolik Kilisesi katliamları doğrudan düzenlemedi, halkı tahrik ve sivil otoriteleri teşvik ederek Aleviler'e karşı cemaatler oluşturdu, insanlık dışı eylemler burada yerli halk tarafından fiile dönüştürüldü.

- Yerli halk bu insanlık suçlarını işlemede neden bu kadar gönüllü oldu?

Katolik Kilisesi tarafından kandırıldılar. Kolayca tahmin edebileceğiniz gibi Katolikler, sivil halkı Aleviler'e karşı kışkırtırken tüm zamanların Aleviler için uydurulmuş en ağır ithamını, 'mum söndü' iftirasını kullandılar. Bu iftira Alevi topluluklarının peşini hiç bırakmadı.

Ben size bu hareketi karalamak için atılmış bu iftiralardan iki ör-

nek vermek istiyorum. Birincisi de Nogent'e ait 1907 tarihli;

"Bodrumlarda ve çeşitli gizli yerlerde toplanırlar ama orada iki cinsliler serbestçe karışırlar. Mumlar yakılınca, topluluğun arkasında yatan bir kişiye herkesin önünde çıplak kışık kadınlar teklif edilir. Mum söndürmeden sonra 'Kaos' başlayınca herkes ilk anda zapt edebildiği ile sevişmeye başlar."

İkincisi Papa IX Georgius'un sözleri;

"Bu merasimden sonra lambalar söndürülür ve herkes cinsine bakmadan en iğrenç sefahatla ilgili faaliyete başlar... Bu dehşetli iş bitince, lambaları yine yakarlar ve herkes yerine döner."

Dediğim gibi, tarih içinde, Aleviler'i arıyorsanız bu iftiranın izlerini takip edin onları elinizle koymuş gibi bulursunuz.

- Katolik Kilisesi akıllı bir strateji uygulayarak başarı sağladı denilebilir mi?

Evet. Papalık sivil halkı tahrik etmede başarılı oldu. Ancak bu lokal bir başarıydı.

1160'lı yıllardan başlayarak mezalimden kurtulan Kuzey Fransa ve Almanya Alevileri güvende olmadıkları, yerli halkın ağır nefretine maruz kaldıkları Orta Avrupa'yı terk ettiler. Yeniden yollara düştüler.

Yollarda ağır trajediler yaşandı. Şanders'den kaçarak Köln'e sığınan bir grup burada yakılarak öldürüldü. Yine bu bölgeden göç edip Manş'ı geçen ve İngiltere'ye sığınan bir başka grup da Kilise'nin kışkırttığı halk tarafından kışın en soğuk ayında çırılçıplak soyularak buzların arasına atıldılar, ölüme terk edildiler.

Bunların içinde en şanslı olanlar Fransa'nın Lombardin ve Languedoc bölgelerine ulaşmayı başaranlardı. Refah düzeyi yüksek olan bu bölgede halkın Kilise'ye bağlılığı azdı, sivil otoritenin gücü de pek fazla değildi. Aleviler burada, Kuzey Avrupa'da maruz kaldıkları düşmanlıkla kıyaslanamayacak bir sıcaklık ve hoşgörü ile karşılandılar.

Oksidanya olarak anılan bu coğrafya, on ikinci yüzyıl Avrupası'nın

Katolik bağnazlığına bulanmamış, Kilise karanlığına gömülmemiş, en uygar, en bayındır yeri idi. Burada kültür ve sanatla iç içe naif bir yaşam hakimdi.

Alevilik, Oksidanya'da karşısına çıkan uygar koşullarda kısa sürede gelişti ve yayıldı.

Oksidanya Alevileri yaygın olarak Albigenler olarak adlandırıldılar. Albigen, albi ve gen sözcüklerinden oluşan bir birleşik kelimedir. Albi, Latince '*parlak beyaz ışık*' anlamına gelen Alba kökünden türetilmiştir. Gen birçok dilde insan demektir. Albigen deyiminin Türkçe karşılığı '*parlak ışık insanı*'dır. Daha önce de konuşmuştuk. Aleviler on altıncı yüzyılın son çeyreğine kadar Anadolu'da '*Işık taifesi*' ya da kısaca '*Işıklar*' olarak isimlendirildiler. Alevi kelimesi de '*Işık insanı*' anlamına gelen kadim bir sözcüktür.

Hıristiyanlık karşıtı hareket Oksidanya'da karşısına çıkan hoşgörü ile donatılmış elverişli çevrenin büyümesine kapılarak, her zaman ve her yerde yanında taşıdığı tedbirini elden bıraktı. Gizlilik ilkesinden vazgeçti ve kendini açıkça ortaya koydu. 1167 yılında Toulouse yakınlarında toplanan bir kurultay ile kendisini açıkladı.

İstanbul'dan gelen gezgin Bogomil dervişi Nicetos'un başkanlık ettiği Toulouse Kurultayı'ndan sonra yerel yöneticilerin girişimi ile Albigen insan-ı kâmilleri ile Hıristiyan din görevlileri çok defa bir araya gelerek demokratik bir atmosferde adilce tartıştılar. Tartışmalar halkın huzurunda yapıldı. Albigenler halkın huzurunda yapılan bu tartışmalarda Hıristiyanlar'a karşı her defasında tartışmasız üstünlük sağladılar. Halkın kilise ile zaten çok güçlü olmayan bağları tamamen koptu. Kiliseler cemaatsiz kaldılar, din görevlileri dahi kiliselerini terk ettiler.

Kathar-Albigen hareketinin Oksidanya'daki bu hızlı, ani ve açık genişlemesi karşısında telaşa kapılan Papa III. İnnocent, bu yayılmanın önüne geçmek üzere insanlık tarihinin en acımasız katliamlarını başlattı.

Papalık ilk iş olarak İspanya doğumlu Dominigue e Guzma'yı, sapkın saydıkları Albigenleri yola getirmek için görevlendirdiyse de bunda başarı sağlayamadı. 1204 yılına gelindiğinde Aragon Kralı aracı oldu. Albigenler'le Katolikler uzlaşmak için bir araya geldiler.

Bu toplantıda Katolik temsilcisi uzlaşmaz ve küstah tavır takındı. Görüşmeler çabuk kopty.

Çatışmalar başladı...

Papalık 1207 yılında Oksidanya Alevileri'ne kucak açan, hoşgörü gösteren ve Kilise'nin talebine ve ısrarına rağmen bu tavrından vazgeçmeyen Toulouse Kontu'nu aforoz etti. 1208 yılında Toulouse Kontluğu'nun bir subayı, Papa'nın elçisini Montpellier'de öldürdü. Bunun üzerine Papa III. İnnocent'in isteği ile Fransa Krallığı'na bağlı bir Haçlı Ordusu güneye inerek Beziers Kalesi'ni ve Carcassonni'yi aldı. Carcassonni halkı genç senyörleri Vikont Trencival'in barış görüşmesi bahanesi ile şehir dışına çıkarılıp tutuklanmasıyla, gece gizlice şehri terk ederek canlarını kurtardılar. Beziers'de yaşayanlar Carcassonni'dekiler kadar şanslı olamadılar. Ünlü cellât Başpapaz Arnaut Amuari'nın emri ile topluca katledildiler.

Bu tarihten sonra Beziers katliamının önde gelen katillerinden Simon de Monfort'a Başpapaz Arnaut Amuari tarafından Carcassonne Senyörlüğü verildi ve Haçlı Orduları Komutanlığı'na atandı.

Yeni Haçlı Orduları Komutanı Monfort'un dokuz yıllık kanla bezeli yönetimi döneminde, 1210 yılının ortalarına doğru Minerva Kalesi düştü. Monfort, Minerva Kalesi'ne sığınmış yüzlerce insan-ı kâmil'i diri diri ateşe atarak yaktı. Monfort, 1211 yılında Larcur'a girdikten sonra dört yüz İnsan-ı Kâmil'i yine canlı canlı ateşe attı.

Kana ve ateşte yakılan insan kokusuna doymayan Monfort, Larcur'un düşmesinden sonra Toulouse'u kuşattı. Bu kuşatmada bir Albigen bacısının attığı bir mancınık taşıyla öldürüldü.

Ona lanet olsun. O tarihin gördüğü en aşağılık katillerden biriydi.

Toulouse Kontluğu, güneyden Oksidanya'nın yardımına gelen Aragon Krallığı'nın desteği ile kuşatmaya direndi. 1216 yılında Papa olan III. Honorius'un teşviki ile Fransa Kralı 8. Lois, Kraliyet Orduları'ndan kurulu yeni bir Haçlı Seferi başlattı. Haçlı Orduları'nın yetkisi ile donatılmış düzenli krallık ordusu, katliamların dozunu iyice arttırdı. Toulouse Kontu çaresiz kaldı ve teslim oldu. Languedoc bölgesi Fransa Krallığı'na bağlandı.

Yüksek yoğunluklu şiddet, Albigenler'i ortadan kaldırmaya yetmedi. Yerel halkın sempatisi ve desteği onlarla birlikteydi. Yeraltına çekildiler, halkın arasına gizlendiler.

Ancak Katolik Kilisesi onların peşini bırakmadı ve cana susamış Haçlı Orduları'ndan çok daha vahşi bir kıyım makinesini hayata geçirdi: Engizisyon Mahkemeleri.

Tarihte Engizisyon Mahkemeleri ilk kez Albigenler için kuruldu. Yerleşmiş bütün etik ve hukuk kurallarının dışında işleyen, kral dâhil her türlü sivil otoritenin denetiminden uzak, insanlık dışı uygulamaların kaynağı, insanlık tarihinin ve Avrupa tarihinin kara lekesi olan bu mahkemelerin, ilk başkanı Guillaume Arnaud oldu.

Oksidanya'nın hemen her yerleşim bölgesinde kurulan bu mahkemeler birer vahşet kurumuydular. Korkunç bir Albigen-Kathar avı başlattılar. Çok can yaktılar.

Engizisyon Mahkemesi'nin suçu bulduğu Aleviler canlı canlı ateşe atılarak yakıldılar. Bu mahkemelerin canı yargıçları ateşin masum insanları yakmayacağını iddia ediyorlar. Bu insana tiksinti veren tezlerini kanıtlamak için kimi kurbanlarını sadece ateşte tütsüleyip bırakıyorlardı.

1230-1240 yılları arasında, Engizisyon Mahkemeleri'nin sınırsız mezalimi altında en ıstıraplı dönemlerini yaşadılar. İnsanın insana yaptığı böylesi planlı, sürekli ve tahammül sınırlarının ötesinde eziyete insanlık tarihi boyunca ender rastlanılmıştır.

1240'lı yıllara gelindiğinde Oksidanya'da varlığını sürdüren en önemli direnme noktası ünlü Montsegur Kalesi'ydi.

1242 yılının erken aylarında tarihin en ünlü cellâdı Guillaume Arnaud'un kendisine bağlı engizisyon yargıçlarını yeni bir vahşeti planlamak üzere Toulouse yakınlarında bir kasabada topladığı haberini alan Montsegur şövalyelerinden Pierre Roger, bir gece yarısı yanına aldığı küçük bir kuvvetle cellâtların bulunduğu kasabayı bastı. Montsegur fedaileri Guillaume Arnaud ve diğer engizisyon yargıçlarını günün ilk ışıkları doğmadan baltalarla parçaladılar.

Bu olayın ardından Fransız Kırالیyet askerlerinden oluşan Haçlı Ordusu, Hugues des Arcis komutasında toplandı. 1243 yılının baharında on bini aşkın askerle Montsegur kuşatıldı. Kalede yüz kadar sa-

vaşçı, iki yüz civarında insan-ı kâmil ve talip, bir o kadar da yerli halktan kadın ve çocuk vardı.

Haçlı Orduları Komutanı, stratejisini Montsegur'u kartal yuvasını çarpışarak almayı değil, kaledekilerin ikmal yollarını keserek, onları aç ve susuz bırakıp teslim olmaya zorlamak üzerine kurdu. Ancak ovadaki yerleşim birimleri ile geceleri gizli geçitlerden iletişimini sürdüren Montsegur direnişçileri ihtiyaçlarını kolayca karşıladılar. Beklenenin tersine dağın eteklerinde mevzilenmiş Haçlı Ordusu'nun iaşesinde zorluklar yaşanıyordu. Haçlı Ordusu'nda açlık ve hastalık başladı.

Bu gelişme üzerine Haçlı Orduları Komutanı savaşmaya karar verdi. 1243 yılının Aralık ayında dağı iyi bilen, tırmanma yetenekleri yüksek, bir düzine Bask savaşçısını kiralayarak, onların becerileri ve rehberliği ile Montsegur burçlarının seksen metre yakınına kadar yaklaştı. Bu noktaya yerleşerek mancınıklarla kaleyi gülle yağmuruna tutmaya başladı.

Montsegur savaşçıları kaleyi inatla ve inançla savunmaya devam ettiler. Bu arada kale komutanına giden insan-ı kâmiller, teslim olmayı teklif ettiler ve kendileri yüzünden başkalarının ölümüne razı olmadıklarını bildirdiler.

1244 yılının 2 Martı'nda Montsegur Komutanı Pierre Roger ve Haçlı şövalyesi Hugues des Arcis bir araya gelerek teslim koşullarında anlaştılar.

Kale on beş gün sonra Haçlılar'a teslim edilecek, Toulouse yakınındaki kasabada engizisyon cellatlarını öldüren şövalyeler dahil tüm savaşçılar affedilecekti.

Kalede bulunanlardan Albigen inanışında olmadığını beyan eden herkes serbest kalacak, İnsan-ı Kâmiller ise Engizisyon Mahkemesi ve halkın önünde inançlarından caydıklarını açıklamaları halinde ölümden kurtulacaklar, aksi takdirde ateşe atılarak diri diri yakılacaklardı.

Haçlılar onların ateşten ve ölümden korkarak geri çekileceklerini, inançlarını terk edeceklerini umuyorlardı. İnançları uğruna bilerek kendilerini ateşe atmaları, Kilise'ye karşı çıkışları cesaretlendirirdi. Haçlılar'ın beklediği gibi olmadı. Aksine, kale halkından on beş ki-

şi teslimden önce insan-ı kâmillere gönüllü olarak katıldılar. Onlar Albigen olmadıkları halde onlarla birlikte yanmayı seçtiler.

16 Mart 1244'de Montsegur savaşçıları, kaleyi ve silahlarını bırakarak teslim oldular.

Albigenler'in sayısı kale halkından katılanlarla 225'e yükseldi. Montsegur savaşçılarından ayrıldılar. Önde insan-ı kâmiller, arkada talipler, sarp tepeden aşağıya, düzlüğe indiler. Haçlılar, düzlükte önceden yığılmış saman ve odun yığını tutuşturdular. Albigenler ateşe doğru yürüdüler. Ateşin üzerine uzatılmış merdivenlerin üzerinde kendilerini tek tek alevlerin içine bıraktılar.

Onlar Divriği Kalesi'nden, Arguvan dağlarından yollara sürülmüşler, gurbetlerden gurbetlere düşmüşlerdi. Kader onları Rodop Dağları ve Dalmaçya üzerinden Montsegur'e taşıdı. Çok gurbetlik çektiler, çok hasretlere düştüler, yangınlardan geçtiler. Alevler onların peşini hiç bırakmadı. Montsegur eteklerinde yakılan o son ateşte kavrulup kül oldular.

Montsegur Katliamı'ndan sonra Oksidanya'da Albigen hareket bir on yıl daha yaşadı. Bu süre içinde geride kalan birkaç direnme noktası da düştü. Engizisyon Mahkemeleri'nin ateşi Albigenler'i kavurmaya devam etti. Bu vahşete dayanamayan halk zaman zaman ayaklandıysa da bu ayaklanmalar Katolik Fransız Kralı'nın askerleri tarafından her defasında daha kanlı bir biçimde bastırıldı. Oksidanyalı son İnsan-ı Kâmil 1321 yılında yakıldı.

- Bugün Oksidanya'da onlardan geriye hiç iz kalmadı mı?

Işık içinde olsun, Nejat Birdoğan bir makalesinde;

"... bugün Fransa'da Pirene Dağları'nın doğu yamacında Tulus kenti çevresinde; on iki sayısının kutsallığı, karşılaşan kişilerin üçer kez öpüşmesi, insana saygı, belli tapınak yerlerinin (onlarda kilise) olmazlanışı, din adamlarının bir lokma, bir hırka ile yetinmesi, ele, dile, bele bağlılık, ateşin ve ocağın kutsanması vb. olarak yaşamaktadır" diye yazmaktadır.

Bence bu önemli bir saha tespitidir.

Biliyorsunuz 1789 Fransız İhtilali sırasında Fransa'da Hıristiyanlık yasaklandı. İhtilalin önderleri, Hıristiyanlığın yerine adına '*Bilim Dini*' dedikleri, içinde yoğun olarak Kathar-Albigen öğeleri taşıyan yeni bir din tesis ettiler. Kiliselerdeki Hıristiyan motiflerini uzaklaştırdılar. Ünlü Notre Dame Katedrali'nden İsa figürlerini kaldırıp yerine bir '*Kadın Ana*' heykeli koydular. Fransız ihtilalinin önde gelenleri birbirlerine törenle kurulmuş bir bağla '*müsahtiplik bağı*' ile bağlıydılar. Fransız İhtilali'nin sembolü Anadolu Alevileri'nin de sembolü olan kızıl bir başlıktı.

Fransız ihtilalini Albigenler yaptı demiyorum tabii. Ancak 1879 Fransız İhtilali'nde Albigen ruhunun etkisi olduğu kanaatindeyim.

Onlardan geriye hiçbir iz kalmadı denilemez.

BABAİ YÜRÜYÜŞÜ

- 1240'lı yıllarda Avrupa'yı Haçlı orduları ve Engizisyon mahkemeleri kasıp kavurdu. Sohbetin Anadolu ayağını Büyük Babai başkaldırısında bırakmıştık. Aynı yıllarda Anadolu'da neler oldu?

Danışmendli Devleti'nin ortadan kalkmasından sonra Anadolu Alevileri atmış beş yıl süreyle Anadolu'da kendi hallerinde sakince yaşamaya devam ettiler. Mürşit ocakları Danışmendli'nin başkenti Niksar'ın yakınlarında, Amasya'nın Çad Köyü'ndeydi.

1240 yılının ortalarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Sultanı II. Keyhusrev, askerlerini Amasya'da Çad Köyü'nde yaşamakta olan Alevi mürşidi Baba İlyas'ın üzerine göndererek, onu öldürmeye kalkıştı.

Selçuklu'nun böyle bir girişimde bulunması için kendisine ait bir sebebi yoktu.

- II. Keyhüsrev bu saldırıyı başkaları adına mı yaptı?

Bakın, Papa IX. Gregory, 1238 yılında Macar Kralı IV. Bela'ya bir mektup yazdı ve Macar Kralı'ndan Bulgaristan'a bir Haçlı Seferi düzenlemesini istedi. Eğer, Moğol orduları 1241 yılında Macaristan'ı istila etmeseydiler Bogomiller kanlı bir Haçlı seferinin mağdur-

ları olacaklardı.

1230-1240 yılları arasında, Güney Fransa'da, Albigenler Engizisyon Mahkemeleri'nin sınırsız mezalimi altında en büyük meşakkatleri yaşıyorlardı.

Son dayanma noktası Montsegur, Fransız kraliyet askerlerinden oluşan, Haçlı ordusu tarafından 1243 yılında kuşatıldı.

Albigenler'in de, Bogomiller'in de orijinleri Anadolu'ydu. Papa ve Fransız Kralı'nın ardıllarına karşı duydukları öfkeyi ve kini Anadolu Alevileri'nden esirgemiş olması düşünülemez.

Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev ne yaptığının çok da farkında olmayan acemi bir tetikçiydi. Bu suikastın ve onu takip eden Alevi soykırımının perde arkasında Katolikler vardı.

- Emin misiniz? Büyük Babai hareketi şimdiye kadar hiç bu bakış açısından yorumlanmamıştı.

Eminim tabii. Müsaade ederseniz anlatayım.

Baba Resûl adı ile de anılan Alevi mürşidi Baba İlyas, Selçuklu'nun bu beklenmeyen saldırısından canını kurtararak Amasya Kalesi'ne sığındı. Mürşitlerinin canına kast edildiğinin haberi, Anadolu'nun her yanına hızla yayıldı. Adıyaman-Kefersud'da Baba İlyas halifesi Baba İshak, topladığı ordu ile 'pir'ine yardım için yola çıktı. Her gittiği yerde halk akın akın onlara katıldı. Anadolu sel olup aktı. Selçuklular mürşitlerinin imdadına giden bu talipler ordusunun önünü sekiz kez kestiler ve sekiz defa ağır bozguna uğradılar.

Baba İshak önderliğindeki yürüyüş ve ilk çarpışmalar, Adıyaman-Samsat yakınlarında Kefersud'dan başladı. Kefersud'da Selçuklular'ı dağıtan Babailer, Adıyaman Gerger ve Kâhta'da Selçuklular'ı tekrar tekrar bozguna uğrattıktan sonra Malatya yönüne devam ettiler. Malatya Valisi çoğunluğu Hıristiyan ahalden oluşan ordusu ile Baba İshak'ın önünü kestiye de yenilerek savaş alanından kaçtı. Kürtler'in ve Germiyanlar'ın sağladığı destek kuvvetlerle Elbistan'da tekrar Babailer'le savaşan Selçuklu Valisi, bir kez daha mağlup oldu. Baba İshak taraftarları Sivas üzerinden Amasya'ya pirlere ulaşmaya çalışırken, Sivas önlerinde onları durdurmaya çalışan bir Selçuklu ordusunu daha dağıttılar.

Selçuklular tam anlamıyla tükenmişti ki, bu sırada Katolikler devreye girdiler. Alevi topluluklarının pirlere kavuşmalarını engellemek için Baba İlyas'a pusu kurarak onu boğdular. Tarihçi Abu'l Farac bu olayı şu cümle ile naklediyor.

"... Roma diyarının asilzadeleri ihtiyar Baba'ya karşı bir pusu kurdular ve Baba'yı pusuya düşürerek boğdular."

Baba İlyas'ın Hakk'a yürümesinden kısa bir süre sonra Babailer Amasya'ya girdiler. 'Pir'in ölüm haberi burada duyuldu. Çılgına döndüler. Bu defa yönlerini Konya'ya Selçuklu başkentine çevirdiler. II. Keyhusrev'in Armağan Şah komutasında Amasya'ya gönderdiği Selçuklu Ordusu da onları durduramadı

Korkunç bir savaş oldu. Selçuklular, ağır bir yenilgi daha aldılar. Armağan Şah öldürüldü.

Son büyük savaş Kırşehir'in kuzeydoğusunda, Malya Ovası'nda yaşandı. Babailer bütün varlıkları ile Malya Ovası'nda toplandılar. İşte bu aşamada Hıristiyan asilzadeleri tekrar sahne aldılar. Selçuklu ordusunun omurgasına zırhlı Frenk askerlerini monte ettiler. Zırhlı ve tam donanımlı Frenk askerlerine karşı Babailer'in derme çatma silahları etkili olamadı. Yenildiler.

Büyük bozgun yaşandı. Savaş sonrasında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar dâhil binlerce Babai kılıçtan geçirildi. Babailerin askeri lideri Baba İshak bu savaşta Hakk'a yürüdü.

Baba İlyas'ı boğarak öldüren de, zırhlı Frenk askerlerini Malya Ovası'nda toplayan da Katolikler'di. Bu olayları Selçuklu'nun kendi iradesi ile başlatıp, kendi gücü ile sonlandırdığını öne sürmek güçtür.

Olayların en yakın tanığı Hıristiyan papaz Ebu'l Farac'a göre bu, *"Arapların dinine karşı fena bir aykırılık hareketi"* idi. O çağda Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında amansız çatışmalar vardı. Buna rağmen Ebu'l Farac Arap dinine karşı girişilen bu başkaldırının bastırılmasından büyük sevinç duymuştu. Bakın ne diyor Ebu'l Farac:

"...Sultanın hizmetinde bulunan 1.000 Frenk atlı hiddet ile alevlenerek dişlerini gıcırdattılar ve yüzlerinin üzerine haç işareti yaparak

bu sapık adamların üzerine hücum ettiler ve bunları dağıttılar. Daha sonra Araplar da bunlarla beraber hareket ederek Türkmenler'i çemberlediler ve hepsini kılıçtan geçirerek mahvettiler. Bunlardan erkek, kadın, çocuk, hayvan velhasıl hiçbir şey kılıçtan kurtulamadı ve böylece bir fitne bastırıldı."

Hıristiyan papaz Ebu'l Farac'ın on üçüncü yüzyılda Anadolu'da, Hıristiyanlığın amansız düşmanı konumundaki İslamiyet'e karşı gelişen bir başkaldırını 'fitne' olarak nitelemesi ve Alevi kalkışmasının önünü kesmek için tüm Hıristiyanlar'ın bin bir entrika içinde seferber olmaları; bize gösteriyor ki; on üçüncü yüzyılda Aleviler İslamiyet'ten daha çok, Hıristiyanlık için korku ve endişe kaynağıydılar. Hıristiyanlar ile Aleviler arasında bin yıllık bir husumet vardı. Asıl kavga Aleviler'le Hıristiyanlar arasındaydı.

Selçuklular taşeronluk yaptılar. Size Selçuklu Sultam'nın Oksidanya'da yaşanan insanlık suçlarının faili Fransa Kralı'na yazdığı 1243 tarihli mektuptan bir bölüm okuyayım. Göreceksiniz ki; Selçuklu ile Katolik alemi o yıllarda birbirlerine çok yakındılar. Asıl muhalif Aleviler'di.

"İttifak yapabilmemizin şartı Latin İmparatoru'nun kardeşi Prenses Elizabeth'in kızıyla evlenmemdir. Prenses, Konya'da kendi dininde tam bir hürriyete sahip olacak, sarayda kendisine bir ibadethane tahsis edilecektir. Zaten benim annem de (Mahperi Hatun) Hıristiyan olup, babamın sağlığında sarayda din ve ibadet serbestisine sahip olarak yaşadı. Ayrıca bu evlilik gerçekleştiği takdirde Selçuklu topraklarında yaşamakta olan Hıristiyanların Roma Kilisesi'ne bağlanmasını sağlayacağım..."

Malya Ovası'nda Aleviler'in başına gelenler Papalık eli ile Avrupa'da yürütülen soykırımın ve faili belli cinayetlerin uzantısı idi. Burada yaşanan mezalimin Avrupa'daki vahşetten tek farkı Papalığın Anadolu'da taşeron kullanmış olmasıdır.

- Selçuklu, Katolik Kilisesi'nin taşeronuydu diyorsunuz?

Öyle tabii. Selçuklu'nun yaptığının bir anlamı ve gereği yoktu, kendisine fayda da sağlamadı. II. Keyhüsrev kendisini sebepsiz yere kendi halkı ile savaşa iten Katolikler'in yardımı ile tahtını kurtarmış olsa da, Babailer karşısında ard arda aldığı yenilgiler Selçuklu Devleti'ni hem zayıflattı, hem de zayıflıklarını açığa çıkardı.

Selçuklular'm aslında göründüklerinden çok daha güçsüz olduklarını fark eden Moğollar harekete geçerek 1243 yılında Selçuklular'ı tarih sahnesinin dışına ittiler.

- Günümüz araştırmacıları Babai Hareketi'ni Anadolu Aleviliği'nin başlangıcı sayıyorlar. Ortalıkta dolaşan tüm Alevilik söylemleri bu kabul üzerine inşa ediliyor. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Büyük Babai Hareketi'ni Aleviliğin başlangıcı saymak Aleviliğin 1240 yılından önceki o çok uzun geçmişini inkâr etmek demektir. Alevi tarihinin bu çok önemli dönüm noktası şimdiye kadar ısmarlama tarih yazıcılarının elinde oyuncak oldu. Aleviliğin geçmişini bulandırmada ve Aleviliğin gerçek tarihini tahrif etmede altyapı olarak kullanıldı.

Şimdiye kadar herkes Babai Hareketi'ni, içinde bulunduğu zamandan ve çevreden soyutlayarak, bu büyük Alevi yürüyüşünü bağımsız bir başkaldırı hareketi olarak ele aldı. Herkes bu hareketi kendi dünya görüşüne göre yorumladı.

Bir görüşe göre olay, göçerlikten yerleşikliğe geçiş sancısıydı. Değişimden hoşlanmayan göçebe zihniyet, yerleşik düzen arzulayan devlete başkaldırıştı.

Olaya sınıf temelinden bakanlara göre bu hareket, ezenle ezilen arasındaydı. Yoksulun sömürüye başkaldırışıydı.

Bu soylu savunmayı bir talan hareketi, büyük bir yağma olarak görenler de oldu. Kırsalın öfke dolu ruhu, şehri ve şehirliyi hedef alan bir talana kalkışmıştı. Ganimet zihniyetli baldırı çıplak, göçebe köylüler sapkın Alevi dedeleri tarafından kandırılmışlardı.

Bu konu çok fazla incelenmeye muhtaç. Biz en azından artık biliyoruz ki Büyük Babai Hareketi Hıristiyanlık ile Aleviliğin Anadolu'daki son büyük hesaplaşmasıdır. Bin yıllık kan davasının sonucudur. Avrupa'nın her yerinde Kilise tarafından yönlendirilen, kendile-

rinin sapkın saydıkları insanlara yönelmiş insanlık dışı entegre mezalimin bir parçasıdır.

On üçüncü yüzyılda Doğu Anadolu'dan, Güney Fransa'ya kadar olan geniş bir coğrafyada Kilise tarafından organize edilmiş kapsamlı bir soykırım hareketinin gözlerden uzak olan bölümüdür.

Anadolu tarihinin bu en ünlü halk hareketi, Anadolu Aleviliği'nin başlangıcı değil Anadolu Aleviliğini uzak geçmişle buluşturacak çok önemli bir halka iken, resmi tarihin yazıcılığını yapan araştırmacıların elinde asıl mecrasından çok uzaklara taşınmıştır.

- Malya bozgunundan sonra ne oldu?

Aleviler Malya Ovası'nda büyük bir yıkım yaşadılar. Kış başlangıcıydı. Savaşın üzerinden çok geçmeden Anadolu Platosu'na ilk karlar düşmeye başladı. Anadolu, yerli halkın zemheri adım verdiği kış soğuşuna teslim oldu. Büyük katliamdan her nasılsa canlarını kurtarabilmiş az sayıda derviş, mürit; yorgun argın, mecalsiz ve dermansız ayazda, çaresiz, yorgun açıkta kalakaldılar. Aleviler'in her parçası ayrı bir yerde kaldı.

Karacahöyük Dergâhı, Malya Ovası'nın güneyinde kalır. Büyük felaketin yaşandığı savaş alanına kuş uçuşu 30 km. mesafededir. Büyük bozgunu takip eden günlerde, burada bulunan, şimdilerde adına Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı dediğimiz o köklü ve kadim Alevi mabedine kendi halinde, gösterişsiz bir derviş geldi. Çarpışmalarda Bektâş derler, kardeşini kaybetmişti. Üzgün ve bezgindi.

Karacahöyük Dergâhı '*Bacıyan-ı Rum*' adı ile tanımlanan '*Anadolu Bacıları*'nin yönetimindeydi. Gelecek kuşaklarda Hacı Bektâş-i Veli adı ile ünlenecek olan bu derviş, Karacahöyük Dergâhı'nda '*Anadolu Bacıları*' tarafından şefkat ile karşılandı, hürmet ve itina ile ağırlandı. '*Kadıncık Ana*' ya da '*Kadın Ana*' adı ile bilinen dergâhın '*Pir Bacısı*' ona ihtimam etti. Hacı Bektâş, Karacahöyük Dergâhı'nda, alçakgönüllü ve münzevi bir yaşam sürdü. Bu kadim dergâhın Seyitgazi'deki '*Büyük Dergâh*'la olan bağlarının yeniden kurulmasında ve kuvvetlenmesinde önemli rolü o'du.

Karacahöyük'teki bu köklü dergâh Malya bozgunundan sonra Hacı Bektâş başta olmak üzere kıyımdan kurtulabilmiş; bozkırın aya-

zında dara düşmüş, pek çok dervişe kapılarını açtı. O sıkıntılı, karanlık ve umutsuz günlerde Alevi bacılarının insanüstü dirençleri, kadın metaneti ve soğukkanlılığı olmasaydı Alevilik o büyük hayal kırıklığını atlatamayabilirdi. Alevi kadın örgütlülüğü derviş sabrını bile tüketen o kahredici yılgınlığın içine düşmediği içindir ki Alevi erkânı çok geçmeden yeniden hayat buldu.

- Alevi sözlü geleneği içinde Abdal Musa'nın, Hacı Bektâs-i Veli Dergâhı'nda bir süre kalarak burada Kadın Ana'dan el aldığı söylenir. Bu konuda da birkaç cümle söyler misiniz?

Malya bozgunu yaşandığında Abdal Musa henüz doğmamıştı. Ben Abdal Musa, on üçüncü yüzyılın son çeyreğinde Antalya yakınlarında, Toros Dağları'nın eteklerinde dünyaya geldiğini tahmin ediyorum. Abdal Musa ilk gençlik yılları ile birlikte çocukluğunun geçtiği yerlerden ayrıldı. Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi dergâhlarını ve tekkelerini gezdi. Eskişehir civarında '*Büyük Mabet*'in olduğu yerlerde hayli vakit geçirdi.

Abdal Musa'nın, memleketine dönmeden önceki son durağı Kapadokya'daki Karacahöyük Dergâhı oldu. Karacahöyük Dergâhı, on dördüncü yüzyıl başlarında, eski görkemli günlerinden hayli uzak bir görünüm içindeydi. Dergâh, '*Anadolu Bacıları*' adı verilen Anadolu'nun ünlü kadın örgütlülüğü tarafından bin bir fedakârlıkla, canla başla ayakta tutulmaya çalışılıyordu.

Abdal Musa bu dergâhta bir süre kaldı. Alevi Bacıları ve onların önderleri Kadın Ana, kadın önsezisi ile Abdal Musa'ya güvendiler. Karacahöyük Dergâhı'nın binlerce yıllık mirasını ve Malya bozgunundan kurtulmuş ve Karacahöyük Dergâhı'nda misafir kalmış dervişlerden on yıllar boyunca derlenip bir araya getirilmiş savaş sonrasının acılı hasadını, kısaca Alevi yolunun sırlarını ve Aleviliğin kutsal emanetlerini Abdal Musa'ya teslim ettiler.

Abdal Musa, uzun sürmüş arayışlarının nihayetinde Karacahöyük Dergâhı'nda Alevi yolunun temsil hakkını ve temsil hakkının nişanı olan üç parça kutsal emaneti Kara Sancağı, Sarı Âlemi ve Mermer Çerağlığı Kadın Ana'dan devir aldıktan sonra Toroslar'ın eteklerine, doğduğu topraklara döndü. Burada, Antalya'nın güney batısında, bin

yıldan beri kapıları kapalı duran, viran olmuş çok eski bir Alevi dergâhını yeniden ihya etti. Alevilik on dördüncü yüzyılda Toroslar'da ve Akdeniz yalısında Abdal Musa'nın becerisi ve çabası ile yeniden ayağa kalktı.

Âşık Paşazade, on beşinci yüzyılda kaleme aldığı '*Osmanoğulları'nın Tarihi*' adlı yapıtında Kadın Ana ile Abdal Musa arasında yaşanan ünlü devir-teslimi şu cümlelerle aktarır.

“Anadolu'ya gelen dört grup insan vardır. Biri Anadolu Gazileri (Gaziyan-ı Rum), biri Anadolu Ahileri (Ahiyan-ı Rum), biri Anadolu Abdalları (Abdalan-ı Rum), birisi de Anadolu Bacılarıdır (Bacıyan-ı Rum). Hacı Bektâş, Sultan, bunların arasında Anadolu Bacıları'nı tercih etti ki, o da Hatun Ana'dır.”

“Hacı Bektâş; sırrını, keşif ve kerametlerini, her nesi varsa Hatun Ana'ya emanet etti. Kendisi meczup bir derviştir. Şeyhlik ve müritlikten uzaktı. Abdal Musa derler, bir derviş vardı. Hatun Ana'nın muhibbi idi. O zaman da şeyhlik ve müritlik fazla yoktu. Tarikat silsilesi de bulunmuyordu. Hatun Ana, onun (Hacı Bektâş'ın) üstünde bir mezar yaptı. Geldi Abdal Musa bir nice gün burada kaldı”.

Abdal Musa on dördüncü yüzyılda Aleviliği, korku zulüm ve telaş altında çekildiği koşelerden çıkarıp yeniden hayata döndürdü. O yaşadığı yüzyılda dağılmış, perişan halde bulunan Alevi ocaklarını yeniden biçimlendirdi.

Bugün Alevi sosyal hayatını ve inanç kurumlarını düzenleyen formların ve kuralların bütünü hâlâ onun adı ile '*Abdal Musa Erkânı*' olarak anılır.

Abdal Musa Alevi inancı içinde bolluğun, bereketin ve yeniden canlanışın piri olarak da üstün bir konuma sahiptir. Alevi erkânı içinde Abdal Musa'dan başka adına lokma verilen, cem kurulan başka bir mürşit yoktur.

- Büyük Babai Hareketi ardından Anadolu Moğollar tarafından işgal edildi. Moğollar'ın çekilmesinden sonra da Anadolu'da

birbirleri ile sürekli çatışma içinde olan küçük beylikler dönemi başladı. Bir asra yakın bir zaman içinde Anadolu'da güçlü bir otoritenin olmadığı siyasi istikrarsızlık dönemi yaşandı. Devlet boşluğu ve iktidar yokluğunun açık olarak hissedildiği bu dönem Anadolu aydınlanmasının başladığı ve Anadolu'da büyük bilgele-
rin yetiştiği bir çağ oldu aynı zamanda. Karmaşa içinde aydınlanma nasıl yeşerdi, bu durumu nasıl açıklıyorsunuz?

Haklısınız. Anadolu, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında, kendi aşiretinin dışında yaptırım gücü olmayan, çok sayıda beylerle yönetildi. Bu, düşüncenin devlet hakimiyetinden kurtulması sonucunu da beraberinde getirdi.

Çoklu, birbirinden kopuk, zayıf ve sınırlı otorite, sınırsız bir düşünce özgürlüğüne bulunmaz bir altyapı oluşturdu ve kısır beylikler, kifayetsiz yöneticiler arasında Anadolu, kendi gerçek sultanlarını yetiştirdi. Hacı Bektâş-i Veli, Mevlâna, Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Şeyh Edebâli ve daha niceleri bu dönemde ortaya çıktılar. Anadolu felsefesi ve inancı, bu sultanlar eliyle yeniden hayat buldu.

İktidar baskısı ve siyasi otorite olmayışı on üçüncü yüzyılda Anadolu'da düşüncenin serbestçe gelişiminin önünü açtı diyebiliriz.

OSMANLI - ALEVİ GÜÇBİRLİĞİ

- Osmanlı Beyliği bu yüzyılın sonunda kuruldu. Aleviler'in Osmanlı Devleti'ne, kuruluşunda ve gelişip genişlemesi sürecinde katkıları oldu mu?

Osmanlı Beyliği, on üçüncü yüzyılın son senesinde kuzey batı Anadolu'da, Bilecik'te Osman Bey tarafından kuruldu.

Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in tarih sahnesine çıkışı ve küçük beyliğin devlete dönüşmesinin başlangıcı, Osman Bey'in Şeyh Edebâli'den aldığı icazetle ve ona damat olmasıyla başladı.

Bilindiği gibi, Şeyh Edebâli Baba İlyas'ın önde gelen halifelerinden biriydi. 1240 yılındaki Büyük Babai Hareketi içinde yer almış ve her nasılsa katliamdan kurtulabilmişti.

Devrin etkili Alevi zümreleri olan Abdallar, Işıklar, Danişmendli-

ler ve Balabanlar üzerinde etkili bir Alevi mürşidiydi.

Osman Bey, Şeyh Edebâli'nın kızı Bala Hatun'la 1277 yılında evlendi. Çiftin nikahı Alevi geleneklerine uygun olarak, Alevi dedesi Derviş Turud tarafından kıyıldı. O tarihten sonra Şeyh Edebâli küçük bir beylikten, devlet olmaya giden yolda, engin bilgeliği, tecrübesi ve yol göstericiliği ile on dokuz yaşındaki damadı Osman Bey'e geniş katkılar sağladı, rehber oldu.

Bu evlilik, Anadolu ve Balkan Alevileri'nin Osman Bey'e yaklaşmasında çok etkili oldu. Şeyh Mehmet Gazi, Ahi Şemseddin ve oğlu Ahi Hasan ile Çandarlı Halil gibi önemli Alevi önderleri, Şeyh Edebâli'nin daveti üzerine Osman Bey'in hizmetine girdiler.

Osmanlı Beyliği'nin tarihteki ilk büyük başarısı; Bursa'nın alınmasıdır. On dört yıl süren ve Osman Bey zamanında başlayan Bursa kuşatması, Orhan Bey'in kumandasında 1326 yılında fetih ile sonuçlandı. Sultan Orhan, Şeyh Edebalı'nın kızı Bala Hatun'un oğluydu. Osmanlı Beyliği'nin bu ilk büyük başarısında Alevi zümrelerin ve Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad ve Doğlu Baba gibi Alevi önderlerin geniş katkısı oldu.

Osmanlılar, Bursa'yı aldıklarında Uludağ'da 100'den fazla Hıristiyan manastırı görünümünde Alevi tekkesi vardı. Bizans coğrafyasında sahte Hıristiyanlar olarak adlandırılan Bogomil dervişleri, Uludağ yamaçlarındaki bu tekkelerde, keşiş kılığında yaşamlarını sürdürmekteydiler.

Osmanlı'nın Bursa'yı almasıyla bu Hıristiyan manastırı görünümüne Bogomil dergâhlar Alevi tekkelerine dönüştüler. Keşişler, üzerlerindeki papaz giysilerinden kurtularak birer derviş oldular. Ancak keşiş görünümünden derviş görünümüne geçenlerin inançlarında ve yaşam tarzlarında hiçbir değişiklik olmadı. Manastır görüntüsünü terk ederek tekkeye dönüşen mabetlerde, dinsel ritüeller olduğu gibi kaldı.

- Yanlış anlamadıysam, Bursa'daki Alevi tekkelerinin Osmanlı'nın Bursa'yı almalarından önce var olan Hıristiyan görünümüne Bogomil dergâhları olduğunu öne sürüyorsunuz? Bir iki örnek verir misiniz?

Derviş Abdal Murad Tekkesi, şehrin kapısında Alishir Irmağı kena-

rındadır. Bu dergâh Bizans döneminde Aziz Ronald Manastırı olarak anılırdı.

Değirmenlikızık'ta bulunan ünlü Libiana Manastırı'nın adı Bursa'nın fethinden sonra Araplar Tekkesi oldu.

Bizans döneminin Aziz Agopios Ma Tekkesi, Emir Sultan Tekkesi, Zeyniler Tekkesi, Geyikli Baba Tekkesidir.

Sadece fiziki oluşumlar ve ruhban sınıfı değil, Bursa'nın alınmasından sonra Uludağ eteklerinde yaşayan halkın toplumsal belleği de kılık-özne değiştirdi.

Uludağ mabetlerinde, geçmişte yaşanmış olaylar ve keşiş kılığındaki Bogomil dervişlerinin gösterdiği kerametler, özlerini korudular yeni öznelerle anlatılmaya başlandılar.

İmparator IV. Konstantin, Bursa'ya geldiğinde, onu karşılamaya gitmeyen Platon adlı keşiş görünümlü dervişin hikâyesi, Emir Sultan Tekkesi'ni ziyarete gelen II. Murad'ın, tekkenin kapısında bekletildiği hikâyesi ile yer değiştirdi.

Bir Bizans söylencesi Bursa'nın fethinden önce şöyle anlatılırdı; Aziz Konstantin gaipten gelen bir ses işitir. Sesin geldiği yere döndüğünde bir ışık görür. Gaipten gelen ses Konstantin'e ışığı takip etmesini söyler. Konstantin ışığı izleyerek Bursa'ya, Uludağ'a gelir ve buraya yerleşir. Bursa'nın Osmanlı'nın eline geçmesiyle söylenenin bu anlatımı unutuldu ve unutilen bu öykünün yerine, Emir Sultan'ın üç kandilin yol göstericiliğinde Bursa'ya gelip burayı kendine mekân tuttuğu anlatılmaya başlandı.

Abdal Murad Tekkesi'nin Bizans dönemi Azizi Joannice'nin, halkı yılanlardan kurtarması, Osmanlı dönemlerinde Abdal Murad'a mal edilerek, halkın diline yeniden yerleşti.

Halkın toplumsal belleği, kisve değiştirerek varlığını sürdürdü. Bogomil dervişlerinin geçmişte Hıristiyan giysisi içinde geçirdikleri safahat ve gösterdikleri mucizeler, yeni isimlerle bezenerek halkın arasında anlatılmaya devam ettiler.

Bu konuda Raif Kaplanoğlu'nun tespitleri son derece önemlidir.

“Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Ahi, Abdalan Rum ve Bacıyan-ı Rum denilen dinsel zümreler vardı. Ahmet Yaşar Ocak da,

Türk geleneğine göre Türkistan, Horasan ve Rum erenleri olarak üç evliya ve sufi zümresi olduğunu yazar. Bu kavramların ne anlama geldiği, günümüzde ne yazık ki tümüyle aydınlanmış değildir. Çünkü sadece Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yer alan bu zümreler, ilk tarih kitapları yazıldığı dönemde kalmamıştı. Bu nedenle de ilk kroniklerde verilen kısa bilgiler söylencelerden ibaret olup konunun anlaşılmasına olanak vermemektedir. Ahmet Yaşar Ocak'ın araştırmasını ele alırsak, Bacryan-ı Rum'u ve Abdalan-ı Rum'u Horasan veya Türkistan'dan gelen zümreler içinde görmemek gerekiyor. Çünkü buralardan gelen dervişler ayrıca zikrediliyor. O halde abdallar ve bacılar, Horasan veya Türkistan'dan gelmedilerse nereden gelmişlerdi? Bu erenlerin, hiçbir yerden gelmeyen, Rum yani Anadolu kökenli olduğu anlaşılmaktadır... Abdalan-ı Rum olarak anılan erenlerin tüm yaşayış, ibadet ve hikâyelerinin Bursalı dervişlere benzerliğinin yanında, abdalların önceki aile yaşamlarının belirsizliği bu düşüncemizi arttırmaktadır... Abdal Murad, Abdal Musa, Abdal Mehmet, Kumral Abdal, Akbıyık, Postun-Puş Baba, Alacahırkalı Dede, Doğlu Baba, Sarı Saltuk, Hasan Dede ve Eskici Mehmet Dede. Tüm bu kişilerin ortak özelliği, kimliklerinin tümüyle bir giz olmasıdır. Haklarında bilinenler, sadece söylencelere dayanmaktadır... Tümünün de ortak noktası baba adının anılmamasıdır.”

Raif Kaptanoğlu'na hak vermemek elde değil. On üçüncü yüzyılda ve öncesinde yaşamış hiçbir Alevi önderi, bilgisi hakkında, hiçbir yerde yeterli ve sağlıklı bilgiye rastlanmaz.

Sadece Uludağ Abdalları'nın değil en ünlü Alevi ermişlerinin bile geçmişi bilinmeyen eller tarafından karartılmıştır.

- Alevi ileri gelenlerinin soy ağacı bilgilerinin karartılması, sizce bilinçli bir uygulama mı?

Elbette bilinçli bir uygulama. Baba İlyas, Hacı Bektâş-i Veli, Şeyh Edebâli, Sarı Saltuk, Battal Gazi, Cogi Baba, Yunus Emre ve daha nicelerinin ailesi ve soyağaçları ile ilgili en küçük bir bilgi kırıntısının olmaması kuru bir tesadüfle açıklanabilir mi?

Onların soyağaçları aydınlık olursa Aleviliğin tarihi de aydınlanır

bu da bizleri Aleviliğin geçmişine götürür.

Burada amaç Aleviliğin kendi geçmişi ile tanışmasını, buluşmasını engellemektir.

- Bursa'nın Osmanlılar tarafından alınmasından sonra Osmanlılar'ın Balkan fetihleri başladı. Osmanlılar ile Alevi zümreler Balkanlar'da da dayanışma içinde oldular mı?

Osmanlı'nın Bursa'yı ele geçirmesi ile Batı Anadolu'da önemli bir batını nüfus ve kimi önemli Bogomil dergâhlar, Bizans egemenliğinden kurtuldular. Ancak Bizans hegemonyası altındaki en önemli Bogomil dergâhı, bugünkü adı ile Kızıl Deli Sultan Dergâhı'ydı. Kızıl Deli Sultan Dergâhı bugün olduğu yerde Dimetoka'ydı.

Dimetoka Dergâhı tüm Balkanlar'ın, Bosna'nın, Arnavutluk'un ve Bizans egemenliğindeki Batı Anadolu dergâhlarının asıl merkeziydi. Ve Osmanlı ile işbirliği yapan Aleviler'in asıl muradı bu dergâhlarının Bizans egemenliğinden kurtulmasıydı. Batı Anadolu Alevileri tutku ile bu hedefe kitliyidiler.

On dördüncü yüzyılın başlarında Danişmendli Devleti'nin uzantısı bir küçük Alevi beyliği kuzey batı Anadolu'da Balıkesir, Çanakkale ve Edremit bölgelerinde hüküm sürmekteydi. Karasiler olarak adlandırılan bu Alevi beyliği, Dimetoka'yı kurtarmak üzere 1341 ve 1342 yıllarında iki defa Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarmış, ancak başarılı olamamış, geri dönmüştü.

Devrin önemli Alevi önderlerinden olan ve Bursa'nın alınmasında unutulmaz hizmetleri olan Balabancık Bey, Şeyh Edebâli'nin de desteğini alarak Sultan Orhan'ı Dimetoka'ya sefer yapmaya ikna etti. Ancak Osmanlı'nın, on dördüncü yüzyılda donanması ve denizcilik tecrübesi yoktu. Araya giren Alevi önderleri, Karesi Beyliği'nin 1345 yılında Osmanlı'ya katılmasını sağladılar.

Karesi Beyliği, donanması, ordusu ve deneyimli komutanları ile Osmanlı Beyliği'ne büyük güç ve tecrübe aktardı. Bu katılımıla Osmanlı Beyliği bir donanmaya, Ece Bey gibi bir donanma amiraline sahip oldu. Evrenos Bey, İlber ve Fazıl Bey gibi ünlü Karesi komutanları da Osmanlı'nın hizmetine girdiler. Osmanlı Ordusu, Karesililer'in katılımı ile güçlendi.

Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa'yı Dimetoka'yı fetihle görevlen-

dirdi. Balabancık Bey'in oğlu ince Balaban Bey de Süleyman Paşa'nın yanında yer aldı.

Süleyman Paşa 1354 yılında Gelibolu'ya ayak bastı. Süleyman Paşa'nın komuta ettiği Rumeli fetih ordusunu Anadolu'dan Gelibolu'ya, Ece Bey komutasındaki Karesi donanması taşıdı. Ordunun önde gelen komutanları Emir Sultan, Abdal Samed, Evrenos Bey, İlbey, Fazıl Bey, Cendereli Kara Halil, Seyit Ali Sultan ve Rüstem Gazi gibi Alevi beyleriydiler.

Süleyman Paşa'nın ordusunda bulunan Danişmendli soyundan olan bu askerler, tarihi kaynaklarda '*Karesi Gazileri*' olarak tanımlanırlar.

Osmanlı, Süleyman Paşa komutasında Rumeli'de girilen fetihlerde büyük başarı sağladı. Üç yıl içinde Çorlu ve Lüleburgaz'a kadar olan bölgeler Osmanlı Devleti'ne katıldı. Süleyman Paşa 1360 yılında avlanırken attan düşerek öldü.

Dimetoka, 1363 yılında Danişmendli soyundan Evrenos Bey'in Bulgar ve Bizanslılar'dan oluşan kuvvetli bir orduyu bozguna uğrattığı çetin bir savaştan sonra 1363 yılında kurtarıldı.

Kızıl Deli Sultan Ocağı'nın kurtulması ile birlikte Sultan I. Murat, karargâhını Dimetoka'ya taşıdı.

Tarih kitapları pek yazmaz ama Aleviliğin Avrupa'daki serçeşmesi olan Kızıldeli Sultan Dergâhı Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilk payitahtıdır.

- Osmanlılar'ın Balkanlar'daki bu hızlı ilerleyişinde Balkanlar'da yerleşik olan ve asırlardır Bizans ile yıldızları bir türlü barışmamış Anadolulu göçmenlerin, yani Bogomiller'in rolü oldu mu?

Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetih sürecinde yerel halkın Osmanlılar'a direniş göstermemesi ve onların önünü açması, Balkan Alevileri'ni Osmanlı'ya daha da yakınlaştırdı. Osmanlı'nın işi çok kolaylaştı. Öyle ki Osmanlı ordusu Bosna'da bir hafta içinde yetmiş muhkem kale ve şehri ele geçirdi. Bu kale ve şehirlerin neredeyse tamamı, coğrafi bakımdan kuşatılması ve alınması çok zor ve son derece engebeli yerlerdeydi.

Osmanlı'nın ilk üç padişahı Osman Bey, Orhan Bey ve I. Murad, Batı Anadolu ve Balkanlar'da Kilise ile çatışma halinde yaşayan yer-

leşik halkın desteği ile, dört yüz çadırılık bir aşireti, dünya imparatorluğuna doğru uzun bir yolculuğa çıkardılar.

- Kuruluş yıllarında Osmanlı'ya destek veren Aleviler bunun karşılığını aldılar mı?

Başlangıçta evet. Osmanlı fetihleri ile birlikte kuruluş ve yükselme dönemlerinde Anadolu yarımadasının dışında birdenbire onlarca Alevi dergâhı ortaya çıktı.

- Nerelerde ortaya çıktı bu dergâhlar?

Başta Dimetoka'daki Kızıldeli Sultan Dergâhı olmak üzere, Trakya'da İstanbul, Babaeski, Gelibolu, Edirne Pınarhisar, Keşan ve Domezdere'de, Bulgaristan'da Kırçali, Hasköy, Lazgrad, Ruscuk'da ve Tırnıva'da, Girit'te Kendid, Resmo ve Hanya'da, Espir'de, Arnavutluk'ta Erguri, Tepedelen, Klissura, Leskovile, Gorice, Kesarake, Fraşei ve Elbasan'da. Romanya'da Babadağı, Kılgra ve Balçık'ta, Sırbistan ve Bosna'da Manastır, Kışova, Kanatlar, Üsküp, Kalkandelen, Tekkeköy, Istrumcu, Yakova, İpek, Prilend ve Dibra'da...

Burada şunu ifade etmek gerek ki; Bazı Alevi dergâhları Osmanlı'nın getirdiği serbestlikle ilk defa saklılıktan kurtulup gün yüzüne çıktılar. Bir kısım dergâh da Hıristiyan görünümlü Bogomil dergâhları iken kendilerini yeniden tanımladılar.

Bulgaristan-Kılgra, Babaeski, Ohri, Arnavutluk-Korfu'daki Sarı Saluk makamları geçmişlerinde Aziz Nikola, Aziz Naum ve Aziz Spriydm'in makamları olarak Osmanlı'dan önce de halk tarafından ziyaret edilirdi.

Üsküp'te Karacaahmet Dergâhı Aya Yorgi, Kalkandelen Sersem Ali Dergâhı Aya Elyas, Teselya'da Yunus Baba Dergâhı Aziz Euplos, Romanya Balçık'ta Akyazılı Baba Dergâhı Aya Atanasyon, Pınarhisar'da Ahmet Paşa Dergâhı Aya Nikolave, Silivri Bektâşi Dergâhı, Aya Eusebia adları ile bu bölgelerin Osmanlı'ya katılmasından yıllar öncesinde de vardılar.

OSMANLI'NIN İHANETİ

- Aleviler'in Osmanlı ile yolları ne zaman ayrıldı?

Osmanlılar'la Aleviler arasındaki ilk ayrılıklar 1402 yılında, Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Çubuk Ovası'nda Timur'a yenilip esir düşmesinden sonra, Beyazıt'ın oğulları arasında yaşanan iktidar mücadeleleri sırasında çıktı.

1402-1413 yılları arasında Osmanlı'da, Yıldırım Beyazıt'm oğulları, Süleyman Çelebi, İsa Çelebi, Mehmet Çelebi ve Musa Çelebi'nin taht kavgaları ile geçen karışıklık dönemi yaşandı. Bu kargaşa döneminde, Musa Çelebi Rumeli'yi ele geçirerek burada devletini ilan etti ve İstanbul'u kuşattı. Aleviler'in Bizans'a karşı sonsuz husumetleri vardı. Doğal olarak, Musa Çelebi'nin yanında yer aldılar.

Musa Çelebi'nin kuşatması altındaki İstanbul'da oturan Bizans İmparatoru Manuel, diğer iki kardeşin bertaraf edilmesinden sonra Anadolu'daki Osmanlı topraklarına egemen olan Mehmet Çelebi ile ittifak yaptı. Bu ittifaka içerden de destek aldılar. Musa Çelebi yenildi.

Sultan I. Mehmet, Osmanlı Devleti'nin tek hâkimi olduktan sonra devlet içinde büyük bir Alevi tasfiyesine girişti.

Osmanlı'ya karşı ilk Alevi isyanı devrin en ünlü bilgesi ve Musa Çelebi'nin kazaskeri, Alevi müridi Şeyh Bedrettin'in, Musa Çelebi'nin ölümünden sonra sürgüne gönderildiği 1416 yılında İznik'ten ayrılarak Rumeli'ye geçmesi ile başladı.

1416 yılı, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Aleviler için acılı bir yıl oldu. Şeyh Bedrettin müritlerinden Börklüce Mustafa'ya bağlı geniş bir Alevi zümresi, Aydın'da, Osmanlı ordusu tarafından kılıçtan geçirildi. Aynı sene Osmanlı ordusu, Manisa'da Bedrettin müritlerinden Torlak Kemal ve yandaşı Alevi topluluklarını imha etti.

Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ile Ege'deki Alevi zümrelerin uğradıkları soykırımın ardından Şeyh Bedrettin yakalanıp yargılandı ve 18 Aralık 1416 tarihinde Serez Çarşısı'nda asıldı.

Osmanlı'da I. Mehmet döneminde filizlenen, Aleviler'e karşı duyulan öfkenin en üst noktasına 1444 yılında Fatih Sultan Mehmet'in ilk saltanatında ulaşıldı. On iki yaşındaki çocuk padişah, bir Sırp prensesi olan annesi Despina'nın teşviki ve Ortodoks anne-babadan

olma Vezir-i Azam Mahmut Paşa ve Acem Müftü Fahrettin'in telkini ile Edirne'de binlerce Alevi'yi diri diri ateşlerde yaktırdı.

Despina, padişah annesi olmasına rağmen inancından hiç ayrılmamış, Fatih'in kendisine tahsis ettiği bir Ortodoks manastırında yaşamını bir rahibe olarak sürdürmüş; inançlı bir Ortodoks'tu. Osmanlı'yı kesin olarak Aleviler'den koparma girişimleri ve Ortodoks anne babadan olma Vezir-i Azam Mahmut Paşa eliyle başlatıldı. Alevilik üzerindeki Şii istilası da bu tarihten sonra gelişti.

- Osmanlı ile Aleviler arasında başlayan çatışmalar karşısında Aleviler kendilerini nasıl savundular?

Aleviler birinci ihanetlerini Selçuklular'da yaşamışlardı. Bu, onların uğradığı ikinci ihanetti.

Osmanlılar'ın Alevi kıyımı ilk önce Balkanlar'da ve Batı Anadolu'da başladı. Aleviler'in ilk tepkisi tersine, doğuya doğru göç etmek oldu.

On beşinci yüzyılın sonundan başlayarak Balkanlar'dan ve Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya, ana yurda geri dönüşler başladı.

Yakın tarihte yitirdiğimiz ünlü araştırmacı Irene Melikoff, Balkanlar'da Anadolu'ya olan bu göçlerin on birinci yüzyılda başladığını öne sürmüştü. Balkanlar'dan Ege Bölgesi'ne göçlerini anlatırken, aynı zamanda bu göçlerin çok doğru bir tespitle Bektâşiliğin yeniden yapılanmasına kaynaklık ettiğini, oldukça açık sayılabilecek şekilde ifade ediyor:

“Aynı yüzyılda (on birinci yüzyılı kast ediyor) Pavlikanlar'a yakın olan Bogomiller Ege Bölgesi'ne yerleşmeye başladılar. Bu yerler eski zamanlardan beri Heteredoks idiler. Nitekim Menderes havzasında bulunan Alaşehir ve İzmir civarları Bogomil merkezi idiler. Bogomilizm Antalya Körfezi'ne kadar yayıldı. Daha sonra Antalya'da en önemli Bektâşi tekkesinden biri, Abdal Musa Tekkesi gelişecektir.”

Neresinden bakarsanız bakın, aslında Alevi tarihi tam bir hüznün hikâyesidir. Onlar dördüncü yüzyıldan bu yana hep bir varlık-yokluk kavgasının içinde oldular. Her zaman direnmeyi bildiler, her dem

destan tadında mücadele ettiler. Çok savaşlar kaybettiler, çok ateşlerde yandılar. Dokuzuncu yüzyılda Divriği'de başlarına gelen o büyük felaketten sonra, bir bölümü zorla batıya sürüldü. Bir bölümü de kötü bir rüzgârın önünde doğuya savruldu. Gittikleri yerlerde telif olanlar, vahşetlere kurban edilenler çok oldu. Geriye dönüş on birinci yüzyılda doğudan Danişmendîler'le başladı. On beşinci yüzyıl sonlarında batıya gidenlerden de dönüşler başladı.

Alevi toplumsal belleğinde geri dönüşün anıları henüz tazedir. Sivas'ta, Divriği'de, Malatya'da, Erzincan'da, Tokat'ta bulunan Alevi ocakzadeler atalarının buldukları yerlere, unutulmuş eski bir tarihte Batı Anadolu'dan göçtüklerini veya yakın akrabalarının hâlâ oralarda yaşadıklarını, yeni kuşaklara aktarmaya devam ediyorlar.

İzmir Cumaovası, Manisa Akhisar, Alaşehir, Muğla Yatağan ve Denizli gibi verimli topraklardan kalkıp, gümüş koşumlu atlarıyla Orta ve Doğu Anadolu'nun bozkır yoksulluğuna dönen Alevi beylerini bu göçe zorlayan tutkunun içinde uğranılan ihanetin payı olsa da asıl sebep belli ki sıla hasretiydi.

Ben Aleviler'in bu geri dönüşünü okyanuslara açılmış balıkların yüksek şelaleleri tersine yüzerek doğdukları yerlere geri dönmelerine benzetiyorum.

Onlar bin yılın yorgunu ve bin bir meşakkatle donatılmış uzak sürgünlerin gurbetçileriydiler. Geri döndüler. Bıraktıkları yerden kaderlerine razı, sorgusuz sualsiz yaşamaya devam ettiler.

ALEVİLİĞİN ŞİİLER TARAFINDAN İSTİLASI

- Aleviler'in Şah İsmail'in iktidar yıllarında Safeviler ile işbirliği yaparak Osmanlı'ya başkaldırdıklarına inanılır. Bütün Alevi isyanları ve Osmanlı'nın Aleviler'e uyguladığı mezalimler Alevi-Safevi işbirliğinin sonucu imiş gibi gösterilir.

Osmanlı-Safevi savaşları sırasında, Aleviler Safeviler'in yanında yer aldılar mı? II. Bayezit ile başlayan, Yavuz ile şiddetini arttıran ve tüm Osmanlı tarihi boyunca devam eden Alevi kıyımlarının sebebi neydi?

Aleviler'in Safeviler ile birleşip Osmanlı'ya karşı ittifak ettikleri çok büyük bir yalandır.

Şeyh Bedrettin olayından sonra Osmanlı'ya karşı girişilen ilk Alevi hareketi 1511 yılında Akdeniz'de Antalya civarında Tekeli sancağında ortaya çıktı.

Osmanlı'ya karşı girişilen bu kalkışmanın önderi Şahkulu adı ile de anılan Baba Tekeli idi. Bu Osmanlı karşıtı hareketin tek bir nedeni vardı. O da Osmanlı'nın Tekeli Sancağı'ndaki toprak yönetimi politikasıydı.

Osmanlı Devleti'nde, fethedilen topraklar padişah mülkü sayılır, arazilerin yönetimi savaş sırasında devlete asker temin etmesi koşulu ile 'sipahi' adı verilen yöneticilere bırakılırdı. Yönetimi sipahiye bırakılmış verimli topraklara 'tumar' denirdi. Tımarıda yaşayan köylüler bir çeşit köle sayılırlar, buldukları topraklardan ve sipahinin hizmetinden 'çift bozan akçesi' adı verilen yüklüce bir tazminat ödemeden ayrılmazlardı.

Osmanlılar fetih ettikleri ülkelerde bulunan yüksek ekonomik değere sahip toprakları da hanedan mensuplarına 'has' olarak devrederlerdi. Tekeli Sancağı, on beş ve on altıncı yüzyıllarda sahip olduğu zengin üretim, ulaşım ve ihraç potansiyeli nedeniyle sürekli olarak şehzadeler arasında el değiştirdi. Tekeli Sancağı, Padişah Yıldırım Bayezit tarafından önce oğlu İsa Çelebi'ye, sonra da oğlu Mustafa Çelebi'ye 'has' olarak verildi, II. Bayezit zamanında da bu defa Şehzade Korkut'a 'has' olarak aktarıldı.

Baba Tekeli başkaldırısının yegane sebebi, Tekeli Sancağı'nın tüm zenginlikleri, içinde köleleştirilmiş insanları ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin imtiyazlı sınıfları arasında pay edilmesi idi. Tekeli Alevileri, Osmanlı toprak yönetiminin kendilerine dayattığı, toprakla beraber insanların alınıp satıldığı toprağa bağlı kölelik düzenini kabul etmedikleri için baş kaldırdılar.

Çetin Yetkin'in konuyla ilgili yaptığı araştırmadan son kitabıma aldığım bir bölüm var. Tekrar aktarayım size;

“..Nerede maldar etrak (varlıklı Türk) taifesi varsa, bezirgân oğulları varsa, kadı oğulları, mütevellî oğulları varsa cümlesi ehli tumar

oldular. Padişahın ne kadar ahçısı, seyisi, meheri ve sair hüddamı varsa cümlesi ehli tumar oldular, yoldaşa dirlik kalmadı”

Özetlemek gerekirse; ‘yoldaşa dirlik kalmaması’ Baba Tekeli başkaldırısının asıl sebebi idi. Bu hareketin İran Şahı İsmail’in kışkırtmaları ile ortaya çıktığı iddiası Osmanlı tarihçilerinin uydurmasıdır.

- Sizde Osmanlı tarihçileri neden böyle bir yalana gerek duydular?

Osmanlı’nın haksız cinayetlerine haklı gerekçeler yaratarak Osmanlı’yı tarih önünde aklamak istediler.

Ben size Baba Tekeli başkaldırısının seyrini kısaca anlatayım.

Baba Tekeli kuvvetleri ile Osmanlılar arasında ilk çatışma Antalya’da Döşeme Derbendi denilen yerde oldu. Osmanlı’nın Subaşı Hasan Ağa bu çarpışmadan kaçarak canını zor kurtardı.

Bu olayın ardından, Şehzade Korkut’a bağlı, Şehzade’nin zati eşyasını ve hazinesini taşıyan askeri birlik 29 Mart 1511 yılında Yenice Derbendi’nde Tekeli Baba kuvvetleri tarafından vuruldu. Tekeli kuvvetleri 16 Nisan 1511’de Burdur önlerinde, Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa’nın üzerlerine gönderdiği Nokta Bey komutasındaki bir Osmanlı ordusunu daha bozguna uğrattılar. Osmanlı’nın ünlü Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa, Tekeli Baba kuvvetlerini Kütahya önlerinde karşıladı. Çetin bir savaştan sonra Osmanlılar yenildiler. Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa esir edildi.

Tekeli Baba kuvvetleri, Kütahya önlerinde kazandıkları savaşın sonrasında yönlerini, Tekeli Sancağı’nda halkı canından bezdiren kötülüklerin müsebbibi olarak gördükleri Şehzade Korkut’un sığındığı Saruhan’a çevirdiler. Şehzade Korkut’un Hasan Ağa idaresindeki kuvvetleri Alaşehir önlerinde Tekeli kuvvetleri ile karşılaştılar. Tekeliler Hasan Ağa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerini dağıttılar. Hasan Ağa öldürüldü. Şehzade Korkut, Manisa Kalesi’ne saklanarak canını kurtardı.

Alaşehir’de alınan mağlubiyet ve Manisa Kalesi’nde mahsur kalan Şehzade’nin durumu İstanbul’da, Osmanlı Sarayı’nda büyük telaşa neden oldu. Padişah II. Bayezit bu defa devletin ikinci adamını Sadrazam Ali Paşa’yı Tekeli Alevileri’nin hakkından gelmek üzere Ana-

dolu'ya gönderdi. Bu sırada Baba Tekeli, Alaşehir'den Teke iline geri dönmüş, Antalya'yı kuşatmıştı. Sadrazamın büyük bir ordu ile üzerine geldiğini haber alınca, Antalya kuşatmasını kaldırdı ve Toroslar üzerindeki Kızılkaya Boğazı'nı tutarak Sadrazam Ali Paşa'yı karşıladı. Sadrazam Ali Paşa, emrindeki devasa ordu ile bir ay boyunca Kızılkaya Boğazı'ndan Akdeniz yönüne geçemedi. Otuz günün sonunda Tekeli Baba, Kızılkaya Geçidi'ni bırakarak Döşeme Derbendi üzerinden Beyşehir'e ulaştı. Burada karşısına çıkan bir Osmanlı ordusunu daha yendi. Osmanlı kuvvetlerinin komutanı Haydar Bey öldürüldü.

Tekeli Baba, Beyşehir Savaşı'ndan sonra kuvvetleriyle Tokat'a doğru yola çıktı. Amacı Tekeli'de yaktıkları ateşi Tokat ve Sivas'a taşımaktı. Bu civardaki Alevi varlığını kendi gücü ile birleştirmek istiyordu. Tekeli Baba'nın niyetini sezen Ali Paşa onun peşine düştü. İki ordu 2 Temmuz 1511 de Sivas yakınlarında Gökçay'da karşılaştılar. Tekeli Alevileri, Osmanlı kuvvetlerini bir defa daha ağır bir yenilgiye uğrattılar. Sadrazam Ali Paşa'nın öldürüldüğü bu çetin savaşta Baba Tekeli de yaralandı ve birkaç gün sonra da yaşamını yitirdi.

Kısaca söylemek gerekirse, Tekeliler ile Osmanlılar arasında Döşeme Derbendi'nde, Yenice Derbendi'nde, Burdur'da, Kütahya'da, Alaşehir'de Antalya önlerinde, Beyşehir'de ve Sivas Gökçay'da sekiz büyük savaş oldu. Bu savaşların hiç birine Safeviler'in küçük bir katkısı bile olmadığı gibi, Baba Tekeli'nin Şah İsmail'le irtibatı da bulunmuyordu.

Baba Tekeli Osmanlı devleti ile giriştiği bu kavgada kendisine yandaş aradı elbette ama bu Şah İsmail değildi. O yönünü Balkanlar'daki akrabalarına çevirmişti. Baba Tekeli, hareketin daha en başında Balkan Alevi topluluklarına haberciler çıkardı; müritlerinden Derviş Safer'i Serez'e, Derviş İmamoğlu'nu Selanik'e, Derviş Tacettin'i Yeni Zagra'ya, Pir Ahmet'i Filibe'ye 'peyik' yani haberci gönderdi. O, uzak diyarlardaki dostlarına güveniyordu.

Ancak onun ölümünden sonra, Tokat dağlarında başıboş kalan Tekeliler çaresizlik içinde Şah İsmail'e elçi gönderip yardım istedilerse de büyük bir hayal kırıklığı ile karşılaştılar.

- **Şah İsmail zorda kalan Aleviler'e yardım etmedi mi? Daha doğrusu neden etmedi?**

Etmedi, çünkü Aleviler Osmanlılar için olduğu kadar Safeviler için de büyük endişe kaynağıydılar.

Baba Tekeli taraftarları 1511 yılının sonbaharında Tokat-Almus'un kuzeyindeki dağlık bölgeye ulaştılar. Baba Tekeli'nin vasiyeti üzerine, gelecek baharda Osmanlı Devleti üzerine yürümek için hazırlıklara başladılar. Bu niyetle Osmanlı'ya karşı ittifaklar aradılar. Baba Tekeli'nin iki komutanı Kara İskender ve Sofu İsa işbirliği önermek üzere İran hükümdarı Şah İsmail'i ziyaret ettiler.

Bu ziyaret sahnesini virgülüne dokunmadan, Osmanlı tarihçisi Hoca Sadettin'den aktarayım;

"Toy alanına iki büyük kazan kurdurup su ile doldurduktan sonra, altlarına pek çok ateş yaktırıp, cehennem suyu gibi kaynatılarak sıpsıcak eyledi. Görenler aş pişirmek için hazırlanmış sanırdı. Tekeliler'in biri güya başbuğu, öteki de onun veziri olan elebaşını, bulunduğu gölgeliğe, huzuruna getirtti ve onlara kendisiyle Beyazıt Han arasında baba/oğul hukuku olduğunu, ona el uzatmanın kendisine dokunacağını neden akıllarına getiremediklerini, neden eşkıyalık ettikleri gibi sorular sordu. Ancak aldığı yanıtlardan tatmin olmamış gözüktü ve verdiği işaretle iki Tekeli'yi meydana 'çiğlerin pişmesi için' kaynatılan cehennem sıcaklığında kazanlara attırdı. Öteki beyler de öldürülüp, kalanlar elden geçirildi."

Osmanlı tarihçilerinin anlatımı ile özetlersek 'Osmanlı hükümeti Şahkulu vak'asını mütaakıp Isparta ve Antalya taraflarında ele geçirdiği Kızılbaşlar'ı Mora'da zapt edilen Mudon ve Koron taraflarına tehcir' etti.

Tam da bu dönemde doğuda İran sınırındaki Aleviler'den dört bin aile de Şah İsmail tarafından daha doğuya doğru sürgün edildiler. Bugün Güney İran'da yaşayan Aleviler'in büyük çoğunluğu Şah İsmail tarafından yurtlarından koparılmış dört bin ailenin ardıllarıdır.

On beşinci yüzyılın başlarında Alevi coğrafyası Osmanlılar ve İranlılar tarafından talan edildi ve boşaltıldı. Ülke bomboş oldu, toprak-

lar insansız kaldı. Doğuya giden yollar da batıya giden yollar da, aç, susuz, yorgun, yaralı ve acılı insanlarla doldu.

Aleviler'e, ulu mürşit, büyük Alevi dostu diye kabul ettirilmeye çalışılan Şah İsmail işte budur.

HATAYI'NIN ŞAH İSMAİL OLDUĞU YALANDIR

- Şah İsmail Alevi düşmanıydı diyorsunuz? Alevi Ayin-i Cemlerinin ayrılmaz bir parçası olan Şah İsmail'e ait nefesler için ne diyeceksiniz?

Siz ulu Alevi ozanı Şah Hatayi'ye ait olan nefeslerden bahsediyorsunuz. Eğer yaygın olarak kabul edildiği gibi o nefesler Şah İsmail'e ait olsaydı, dizelerin dili de Azeri Türkçesi olurdu.

Pırl pırl bir Anadolu Türkçesi ile söylenmiş o nefesleri şöyle bir inceleyin bakalım, içinde Şah İsmail'in yaşadığı coğrafyaya, içinde bulunduğu zamana ya da soluduğu atmosfere ait bir şey bulabilir misiniz? Bir ozan kendi yaşamını, çevresini başından geçenleri dizelerine yansıtmadan yapabilir mi?

Şah İsmail çatışmalar içinde çok maceralı ve çok kısa bir yaşam sürdü. Kısa ömrüne pek çok katliam sığdırdı.

Şah İsmail, öz annesini bile gözünü kırpmadan öldürecek kadar acımasız biriydi.

Bahçivan satma bu gülü

Haramdır parası pulu

Ağlatma dertli bülbülü

Gözyaşını silmez imiş.

Diyebilecek kadar naif bir ozan annesine kıyabilir mi? Anne katilinin Alevi erkânında üstelik mürşitlik postunda ne işi olabilir ki?

Şah İsmail, Alevi tarihinin 'kuzu postuna bürünmüş kurt'udur. O Aleviler'e hiçbir zaman destek sunmadığı gibi 'iyi adam' kisvesine bürünerek, eziyet dolu çağlarında Aleviliğe 'kötü adam/Osmanlı'nın

verdiği zararlardan çok daha fazlasını verdi. Onun zamanında Safevi propagandacıları Anadolu'yu köy köy dolaşarak Aleviliğin üzerini kaplayan ve bugüne kadar sürüp gelen Şii/Safevi istilasının temellerini attılar. 'Buyruk' adı verilen Safevi propaganda kitapçıkları onun zamanında Anadolu'nun Alevi köylerine kadar yayıldı. Alevi erkânında 'Hakk' anlamına gelen 'Şah' sözcüğünün Safevi Şahı olduğu izlenimi onun tarafından yaygınlaştırıldı.

Büyük Alevi ozanı ve mürşidi Hatayi'ye ait nefeslerin, deyişlerin Şii motiflerle bezenerek deforme edilmesi ve bu kutsal deyişlerin Şah İsmail'e mal edilmesi bizzat onun tarafından tasarlanmış bir kültür hırsızlığı olmasa bile onun ektiği tohumların ürünüdür.

CUMHURİYET ALEVİLERİ SEVMEDİ

- İzin verirsiniz, biraz da Cumhuriyet dönemi Aleviliğini konuşalım istiyorum. Aleviler'le Cumhuriyet'in tanışması nasıl oldu?

Aleviler'in Cumhuriyet'le tanışması, Cumhuriyet'in ilanından önce oldu. Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, o en yalnız ve en umutsuz günlerinde Sivas Kongresi öncesinde Konya 2. Ordu Müfettişliği'ne şu telgrafi gönderdi. Olduğu gibi aktarıyorum.

"Tokat ve çevresinin İslam nüfusunun % 80'i, Amasya çevresinin de büyük bir bölümü Alevi mezhepli ve Kırşehir'de Baba Efendi Hazretleri'ne çok bağlıdır. Baba Efendi ülkenin ve ulusal bağımsızlığın bugünkü güçlüklerini görmekte ve yargulamakta gerçekten yeteneklidir. Bu nedenle, güvenli kimseleri görüştürerek kendilerinin uygun gördüğü "Ulusal Hakları Koruma" ve "Başka Ülkeye Bağlanmama" derneklerini destekleyerek, binlerce mektup yazdırılarak buralardaki etkili Aleviler'in Sivas'a gönderilmesini pek yararlı görüyorum.

Bu konuda içten yardımlarınızı dilerim.

3. Ordu Müfettişi Fahri Yaver Mustafa Kemal"

Bu telgraf Kurtuluş Savaşı öncesinde Mustafa Kemal'in Aleviler'den olan beklentilerini ortaya koyması bakımından çok önemli bir belgedir.

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde kurtuluş hareketinin komuta merkezinin Ankara'ya taşınması kararı alındı. Mustafa Kemal ve Temsil Kurulu Heyeti Sivas'tan 18 Aralık 1919'da Ankara'ya doğru yola çıktılar. Heyettekiler Ankara'dan evvel 22 Aralık 1919 günü Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'na uğradılar.

Çelebi Cemalettin Efendi, Sivas'tan gelen heyeti kasabanın girişinde Bektaşlar mevkiinde karşıladı. Heyettekiler Mustafa Kemal'in başkanlığında Dedebaba Salih Niyazi Baba'yı ziyaret ettiler. Mustafa Kemal ve heyettekiler o geceyi Dergâh'ta geçirdiler. Alevi-Bektâşi ileri gelenleri tarafından ziyafet ile ağırlandılar.

O gece dergâhta bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Aleviler ve Bektâşiler bağımsızlık savaşına topyekûn destek olma kararlarını Mustafa Kemal'e bildirdiler. Kuvva-i Milliye saflarına katıldılar.

Hemen orada, Dergâh'm kasasındaki 1800 altının tamamının yanı sıra pek çok aynı eşya da Kuvva-i Milliye'ye devredildi.

Demem o ki; Mustafa Kemal ve arkadaşları bağımsızlık öncesi ve sırasında aradıkları ilk büyük ve içten desteği Hacı Bektâş-î Veli Dergâhı'nda buldular.

Ben size Bab-ı Ali Dahiliye Nezareti: Kalem-i Mahsus, Ankara Vilayeti'nden gelen 29 Aralık 1919 tarihli şifre telgrafı okuyayım. Bu telgraf Alevi topluluklarının Kurtuluş Savaşı'na nasıl gönülden katıldıklarının yazılı delillerinden biridir:

“Heyetin Hacıbektaş köyünde Çelebi Cemalettin tarafından misafir edildiği dergâhın dedeleri tarafından kendilerine ziyafet verildiği, Bektâşi tarikati ileri gelenleri ile Aleviler'in Kuvva-i Milliye'ye girdikleri ve yine Kırşehir'de şiddetli yağmur yağmasına rağmen büyük bir merasim yapıldığı, mutasarrıflık vekâletinden alınan telgraftan açıkça anlaşılma ile ilave olarak arz olunur.”

Aleviler'in Kuvva-i Milliye'ye katılımları, Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı ile sınırlı kalmadı. Aleviler'in ve Bektâşiler'in İstanbul'daki en büyük mabedi sayılan Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı başta ol-

mak üzere Erikli Baba, Seyit Abdal Karyağdı, Münir Baba, Şehitler, Karaağaç ve benzeri tüm Alevi-Bektâşi merkezleri de Kuvva-i Milliye saflarında yer aldılar ve Kurtuluş Savaşı'nda sayısız hizmetler gördüler.

Aleviler Kurtuluş Savaşı'na yürekten inandılar. Canlarıyla, mallarıyla bu kutsal kavganın en ön saflarında bulundular. Bu varlık yokluk dövuşünü samimiyetle sonuna kadar desteklediler.

Aleviler'in Kurtuluş Savaşı'na verdikleri desteğin cüssesini tanımlamak için şunu da söylemem gerekir: Kuvva-i Milliye'ye binlerle ifade edilen sayıda Alevi ve Bektâşi'nin katıldığı o vahim günlerde Kurtuluş Savaşı kararının alındığı Sivas Kongresi'ne tüm illerden katılanlar delegeler ile Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları toplam otuz bir kişiydiler.

- Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ne oldu?

Bağımsızlık savaşı zorluklar, sınırsız fedakârlıklar ve insan üstü çabalarla kazanıldı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ankara merkezli yeni bir devlet kuruldu ve adına Türkiye Cumhuriyeti denildi. Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan bu devlet, kendisini Osmanlı'nın gölgesinden kurtarmak arzusu ile sosyal yaşamdan devlet yönetimine kadar her sahada ard arda devrimler gerçekleştirdi. Adeta geçmişle bağlarını kopardı ve geniş kapsamlı bir redd-i miras ilan etti.

Cumhuriyet hükümeti, vatandaşının dinleyeceği müzikten giyeceği kıyafete, konuşacağı dilden kullanacağı alfabeye kadar her alana müdahale etti.

Farklılıklar Cumhuriyet'in geleceği için tehlike sayıldı. Herkes için yeni ve ortak bir tarih dikte edildi. Yurttaşların inançları ve mensup oldukları etnik köken dahi başkent Ankara'da karara bağlanarak bütün yurda tebliğ edildi.

Cumhuriyet kurulmuştu ancak içini dolduracak cumhuriyetçiler yoktu. Bu nedenle Cumhuriyet'in kadroları kendilerini bıçağın sırtında hissediyorlardı. En küçük bir muhalefete, Cumhuriyet'in tarif ettiği hayat tarzından başka bir sosyal yaşama, inanca ve kimliğe tahammül yoktu.

Aleviler farklıydılar. Aleviler ocak sistemine ve dergâhlara bağlıydılar. Yeni devletin arzusu yalnızca Cumhuriyet'e bağlı kuşaklar ye-

tiştirmektir. Aleviler Kurtuluş Savaşı'na gönülden katılmış olsalar da, Cumhuriyeti destekleseler de, devletin bekası her şeyden önemliydi.

Zaferde en büyük pay sahibi Aleviler, daha bağımsızlığın ve Cumhuriyet'in sevincini yaşayamadan hayal kırıklığına bulanmış, dayanılmaz büyük bir sarsıntı yaşadılar. 25 Kasım 1925'te Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun TBMM'de kabul edildi. Aleviler'in dalları, kolları kırıldı. Onlar için çok sancılı bir dönem başladı.

Aleviler'in kutsal mabetleri teker teker kapatıldı. Mustafa Kemal'e ilk ve en büyük desteği veren, binlerce yılın imbiğinden süzülüp gelmiş, Anadolu'da insanlığın tarihine şahitlik etmiş ve yön vermiş Hacıbektâş-i Veli Dergâhı kolluk kuvvetleri marifeti ile boşaltıldı. Dergâh'taki eşyalara ve el yazması kitaplara, belgelere el konuldu.

Savaş sırasında Kuvva-i Milliye teşkilatının karargâhı olarak sayısız hizmet gören Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı'nın kapısına kilit vuruldu. İçindeki eşyalar, belgeler ve kıymetli yazmalar, kişilerin ve kurumların talanı, zamanın tahribatı altında kaybolup gittiler. Dergâh 1963'te çıkan bir yangınla tamamen ortadan kalktı. İçindeki eşyalardan, belgelerden ve el yazması kitaplardan geriye hiçbir şey kalmadı.

İstanbul'daki Eyüp Karyağdı Baba ve Sütlüce Karaağaç gibi diğer dergâhlar da benzer hüznü sonlara uğradılar.

Eskişehir'deki Battal Gazi Dergâhı, Aleviliğin ve Anadolu'nun bu 'Büyük Mabet'i de kapatıldı ve müzeye dönüştürüldü. Bu dergâh restorasyon adı altında çeşitli defalar müdahale gördü ve geçmişten gelen kadim izleri ortadan kaldırıldı.

Tokat Tekeli Dağı'nın 2500 metre yüksekliğinde kurulu Hubyar Abdal Dergâhı ve Sivas ili Hafik ilçesi Yalıncağ Köyü'ndeki Yalıncağ Sultan Dergâhı benzeri gözden uzak dergâhlar da cumhuriyetin kolluk kuvvetleri tarafından 1930'lu yıllarda yıkılarak ortadan kaldırıldılar.

Cumhuriyet hükümeti, Aleviler'in yegâne ibadeti olan Ayin-i Cem'leri yasakladı. Gizli gizli yapılan Ayin-i Cem'lerde yakalananlar karakollarda dövüldüler. Cemlerde yakalandıkları için, inandığı biçimde ibadetini yaptığı için yıllarca hapislerde yatanlar oldu.

Alevi dedeleri üzerinde yoğun bir sindirme politikası uygulanılmaya başlandı. Gül yüzlü, ipek sakallı dedeler köyden köye gidemez

oldular. Görüldükleri yerlerde ya yakalanıp uydurma suçlarla hapislere atıldılar ya da sakallarının yarısı kesilerek ibret olsun ve itibardan düşsünler diye öylece yarım sakalla köylerine geri gönderildiler.

- **Tekke ve Zaviyeler Kanunu Alevi ve Bektâşi olmayan Sünni tekkeleri ve zaviyeleri de kapsamıyor muydu?**

Görünüşte öyleydi ama sünni tekkelerin her biri seçtikleri bir camiye taşınarak varlıklarını biraz gizli-saklı da olsa devam ettirdiler. Yani cumhuriyet ile birlikte tüm inanç sahipleri camilerinde, kiliselerinde, havralarında serbestçe ibadetlerini yerine getirmeye devam ettiler.

Kendi ibadetlerini serbestçe ibadet etme hakkı bir tek Aleviler'den esirgendi.

ALEVİLERİN VARLIĞI BU ÜLKEDE ZENGİNLİK DEĞİL TEDİRGİNLİK KAYNAĞI SAYILIYOR

- **Aleviler'in bu ülkede azınlıklar kadar da ibadet özgürlüğü olmadı mı?**

Olmadı tabii. Her platformda kendilerini bu ülkenin asli unsuru olarak tanımlamayı marifet sayan Aleviler bu ülkede azınlıklara tanınan haklarının yirmide birine bile sahip değiller.

Madem söz azınlıklardan açıldı. O zaman Kurtuluş Savaşı'ndaki azınlıkların durumundan da konuşalım. Konuşalım ki Aleviler'in uğradığı vefasızlığın boyutu daha anlaşılır biçimde ortaya çıksın.

Mustafa Kemal'in ünlü 'Nutuk'u şu cümle ile başlar; "1919 yılı Mayıs'ının 19 uncu günü Samsun'a çıktım. Genel durum ve görünüşü"

Mustafa Kemal o günlerin durum ve görünüşünü anlatırken daha 'Nutuk'un üçüncü paragrafında sözü azınlıklara getirir. Aynen aktarıyorum;

"Bundan başka yurdun dört bir bucağında Hıristiyan azınlıklar,

gizli, açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çalışıyorlar.

Sonradan elde edilen güvenilir belge ve bilgiler, İstanbul Rum Patrikhanesinde kurulan Mavi Mivra Kurulu'nun illerde çeteler kurmak ve yönetmekle, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla uğraştığını doğruladı. Yunan Kızılhaçı, Resmi Göçmenler Komisyonu, Mavi Mira Kurulu'nun çalışmalarını kolaylaştırmaya yardım ediyor, Mavi Mira Kurulu'nca yönetilen Rum okullarının izci örgütleri, yirmi yaşını geçmiş gençler de katılarak, her yönde geliştiriliyor.

Ernümeni Patriği Zaven Efendi de, Mavi Mivra Kurulu ile düşünce birliği ederek çalışıyor. Ermeni hazırlığı da Rum hazırlığı gibi ilerliyor.”

Bir yanda Mustafa Kemal'in ağzından Ermeni ve Rum patrikhanelerinin ihaneti, diğer yanda yine Mustafa Kemal'in ağzından Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı'nın sadakati.

Bir yanda, kurtuluştan sonra kapanan, yağmalanan Hacı Bektâş-i Veli Dergâhı, diğer yanda imtiyazlarla donatılmış bir biçimde varlığını sürdüren Rum ve Ermeni patrikhaneleri.

Azınlıklar, kiliseleri, mezarlıkları, vakıfları, vakıf malları ve türlü imtiyazları ile ayaktalar.

Olmalılar da. Çünkü onlar farklılar. Farklılıklar bu ülkenin zenginliğidir. Çağdaş devlet farklılıkların varlıklarını güvence altına almalı ve gelişimlerine katkı sağlanmalıdır.

Benim sorguladığım Aleviler'in durumu. Aleviler'in varlığı bu ülke için bir zenginlik değil de tedirginlik kaynağı sayılıyor. Cumhuriyet hükümetleri Aleviler'in bu topraklar üzerinde yaratılmış en eski ve en soluklu uygarlığın ardılları olduklarını ısrarla gözlerden kaçırmaya çalışıyor. Kendisini 'muasır medeniyet'e ulaşmaya adanmış Cumhuriyet, Aleviler söz konusu olduğunda 'muasır medeniyet'in gerçini yerine getirmekten köşe bucak kaçıyor.

Nerede Aleviler'in cem evleri, vakıfları, vakıf malları? Aleviler'in altı yüzden fazla vakfı, tüm varlıkları ile birlikte şu veya bu biçimde ortadan kaldırıldı.

Aleviler'in ibadet etme hakları ellerinden alındı. Bunun hukuk ile,

vicdan ile örtüşür bir yanı var mı? Cumhuriyet'in kanunları kiliseyi ve havrayı tanımlıyor da, Alevi ibadet yerini, cem evini tanımlamaktan neden hâlâ imtina ediyor?

Bu topraklarda Aleviler'in ne dirilerine ne de ölülerine yer var. Siz hiç Alevi mezarlığı gördünüz mü? Bu ne müthiş bir sindirmedir ki Alevi mezarlığı talebi bu ülkede şimdiye kadar hiç kimse tarafından telaffuz dahi edilememiştir.

Gelinen bu noktada Cumhuriyet için, Aleviler'e ahde vefa gösterdi diyebilmem mümkün değil.

- Kurtuluş Savaşı'na ve yeni kurulan Cumhuriyet'e muhalefet eden Alevi guruplar olmadı mı? Koçgiri ve Dersim isyanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

İnşa edilme sürecindeki yeni devlet tek ırk, tek din, tek dil kabulü üzerinde yükseltiyordu. Milli mücadele güçlerinin etnisite, inanç ve dil farklılıklarına tahammülü yoktu. Koçgirilililer buna karşı çıktılar. Yeni devletin defterine kendi kimlikleri ile oldukları gibi yazılmak istediler. Ankara hükümeti buna müsaade etmedi ve şiddete başvurdu. Meselenin özü budur.

Dersim olayları da bir nefsi müdafaa hareketidir. Cumhuriyet hükümetinin Desim'de yerleştirmeye çalıştığı sömürge tarzı bir yönetim anlayışına karşı verilmiş bir mücadeledir.

1921 ve 1937-1938 yıllarında Cumhuriyet kuvvetleri Koçgiri ve Dersim'de aşırı derecede orantısız güç kullandılar. Koçgiri ve Dersim olaylarında yüz binden fazla Alevi yaşamını yitirdi. Munzur aylarca kan aktı. Bu olaylarda canını kaybedenlerin çok büyük bölümü kadınlar ve çocuklardı.

1937 ve 1938 yıllarında Dersim köyleri kasabaları kör uçaklar tarafından günlerce bombalandı. Dersim olayları sırasında kucakında çocuğu ile sağa sola kaçışan Alevi kadınlarının üzerine bomba yağdıran uçaklardan birinin pilotu bir kadındı. Bu kadın pilotun adı sonradan İstanbul'da bir havalimanına verildi.

1938'den sonra da Dersim ismi Tunceli olarak değiştirildi. Binlerce Dersimli de yerinden yurdundan edilerek uzak şehirlere sürgüne gönderildiler. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın imzasını taşıyan bir ya-

zı ile beş yaşını doldurmuş Alevi çocukları ailelerinden kopararak Dersim'den uzak yerlerdeki yatılı okullara yerleştirildiler. Dersim'in çocukları bu okullarda Dersim geleneğinden çok uzakta başka bir kültürün içinde eritildiler.

Bin beş yüz yıl önce Hıristiyanlığa karşı direnen Tekeli bölgesindeki Aleviler'e Ortodoks Kilisesi ne yapmışsa 1938 yılında Cumhuriyet hükümeti de Dersim Alevileri'ne aynısını yaptı. 447 yılında toplanan Sahapivan Hıristiyan Konsili kayıtlarına bakın orada da beşinci yüzyılda Hıristiyan zihniyetinin Anadolu'da gerçekleştirdiği katliamdan ve sürgünden geride kalan ailelerin çocuklarının yuvalarından alınıp Hıristiyan manastırlarında rehabilite edilmesi karara bağlanmıştır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın yazısında Sahapivan Konsili'nin VIX ve XIX no'lu kanunları yeniden hortlamıştır.

Dersimliler kendilerinden bahsederlerken biz '*Millete Ma*'yız derler. Onlar '*Ma*'nın yani '*Kadın Ana*'nın halkıdır.

1937-1938 olaylarının sonunda, *Ma* milleti, yurdundan yuvasından ve çocuklarından oldu. Çekmedikleri zahmet kalmadı.

- Aleviler Cumhuriyet'e bağlı ve Cumhuriyet'in değerleri ile barışık değiller mi?

Aleviler, başlarına gelen onca felakete rağmen Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet'in değerlerine bağlı kalmakta ve barışık olmakta ısrar ediyorlar. Sorun Aleviler'de değil sorun laik olduğunu iddia eden, ancak Aleviler ve Alevilik söz konusu olduğunda bir mezhep cumhuriyeti gibi davranan devlette.

Aleviler Türkiye Cumhuriyeti'nde ayrıcalıklı bir eziyete tabii tutulmaya devam ediliyorlar.

Daha yakın tarihe gelelim. Sivas'ta, Çorum'da, Maraş'ta, Madımak önünde, Gazi Mahallesi'nde katledilen, yakılan Aleviler'in vebali kimin üzerindedir? Aleviler'in daha dün gibi yakın bir tarihte yaşadıkları bunca felaketi basit bir sağ-sol çatışması ya da Alevi-Sünni kavgası olarak tanımlamak mümkün mü?

1993 yılında 2 Temmuz günü, Sivas'ta Madımak Oteli'nin önünde on beş bin kişi vardı. Nereden geldi bu insanlar? Kimse camilerden boşalan halk Madımak Oteli'nin önünde toplandı masalını an-

latmasın. Sivas'ta on beş bin kişiyi alacak kadar camii yok. Olsa bile camileri dolduranların hepsi insan yakmaya programlanmış katiller mi?

Şimdi diyorlar ki yakın tarihin Alevi katliamları devlet içinde kümelenmiş çetelerin eli ile tezgâhlandı. Bilinçsiz kitleler devletin gizli bahçesinde yuvalanmış karanlık güçler tarafından kışkırtıldı.

Dünün günahını devleti eline geçirmiş çetelerin üzerlerine yıktık diyelim. Peki ya bugün?

Dün korku yayarak ve şiddet ile yapılanlar bugün de sinsice yapılmaya devam ediliyor. Dün açıkça yapılanlar, bugün üstü örtülü şekilde yapılıyor. Bugün de Alevilik, dün olduğu gibi yoğun bir asimilasyon dalgasının altında değişik yöntemler kullanılarak hunharca ortadan kaldırılmaya çalışılıyor.

Alevi kimliğini olabildiğince karartabilmek için, Aleviliği kendi bilincinden ve asıl mecrasından mümkün olduğu kadar uzağa taşıyabilmek için Alevi kurumu kisvesine bürünmüş ikbal müesseselerini, Hızır Paşa odaklarını el altından besleyenler kimler?

Bu ikbal müesseseleri, bu Alevi esnafları insanların gözlerinin içine baka baka böylesi aleni ve açık yalanları söyleme cesaretini nereden alıyorlar?

Halkın aldatılması, bu toprakların geçmişinin karartılması suç değil mi? Bu suçun failleri kimlerin desteği ile bu cürümü böylesine rahat, böylesi bir pişkinlikle işliyorlar?

Kendilerini Alevi derneği ya da Alevi vakfı olarak takdim eden, ama Aleviliği bir başka bünyenin içinde eritip ortadan kaldırmak üzere inşa edilmiş bu sinsî misyonlar hangi seralarda aşılıp ortalığa bırakılıyorlar? Kimlerin koruması altında serpilip gelişiyorlar?

Uygar devlet farklılıkları korur ve onların gelişmelerine katkı sağlar.

Alevilik bu ülkenin en büyük zenginliğidir. Alevilik bir insanlık mirasıdır. Alevilik bu ülkenin geçmişidir. Aleviliği ortadan kaldırma çabası bir insanlık suçudur.

Devlet kendi ülkesinin zenginliğini talan eden, topraklarının geçmişini karartan illegal insanlık dışı çabalara müsaade etmemelidir. Devlet Taliban zihniyetle iç içe yaşamamalıdır. Devlet çağdaş olmayan anlayışların kendi bünyesinde yeşermesine ve yer etmesine izin verme-

melidir. Devlet insanlık suçlarına göz yummamalı, ortak olmamalıdır.

Aleviler çektikleri onca acılara rağmen Cumhuriyet'i sevmeye çok gayret ettiler. Cumhuriyet ise kendince bir Alevi tanımı yaptı. Bu tanımın dışında kalan asıl Aleviliği bir türlü içine sindiremedi. Cumhuriyet, Aleviler'i oldukları gibi kabullenmeyi hiç denemedi. Onlarla barışmayı, onların gönlünü almayı aklından bile geçirmede.

Cumhuriyet, Aleviler'in çektikleri acıları unutturmak yerine yaşanmış felaketlerin hep hatırlarda kalması için elinden geleni yaptı.

Cumhuriyet, Aleviler'i dövdüğü sopayı -gözdağı niyetine- hep ortalıkta dolaştırdı. Dersim'de sivil halka bomba yağdıran kadın pilotun adını çok işlek bir havalimanına verdi.

Ben çok mecbur kalmadıkça Sabiha Gökçen Havalimanı'm kullanmıyorum. Çünkü ne zaman yolum o limandan geçse, kucağındaki çocuğunu uçakların bombardımanından kaçırmaya çalışan Alevi kadınlarının feryatları geliyor kulağıma. O bombardımanın altında kalmış gibi oluyorum.

Çaresizlik çöküyor üstüme.

Boğuluyorum.

- Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında ne düşünüyorsunuz? Aleviler de bu kurumda temsil edilmeli, Alevi dedeler de imamlar gibi devletten maaş almalılar mı?

Eğer Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlet ise, o zaman Diyanet İşleri Başkanlığı yasal değildir. Bu kurumun varlığı anayasamızın laiklik ilkesi ile açıkça çelişmektedir.

Laik bir devlette, tüm inanç mensupları ibadetlerini kendi imkânları ile yaparlar. Batı demokrasilerinde uygulama bu yöndedir.

Batıda kilisenin kendi okulları vardır. Bu okulların giderleri kilise tarafından karşılanır. Bu okullardan mezun olanlar sadece kiliselerde görev yapabilirler. Maaşları da kilise tarafından ödenir.

Bizdeki Diyanet İşleri Başkanlığı bir inancın ülkedeki diğer inançlara üstün gelmesini sağlamak üzere dizayn edilmiştir. Devlet topladığı verginin önemli bir bölümünü bir inancın diğerlerine tahakküm etmesini temin için harcamaktadır.

Devlet bir inancın diğer inançlara üstünlük sağlamasına veya ka-

rışmasına -değil destek ve imkân sunmak,- müsaade dahi etmemelidir. Eğer devlet, sosyal barış istiyorsa inanç alanındaki görevini bu kadarla sınırlı tutmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı da, 1949 yılında açılan mezhep okulları da kapatılmalıdır.

Dedelerin devletten maaş almaları konusuna gelince; bu onların yanlışa, hukuksuzluğa ve haksız kazanca ortak edilmeleri demektir. Hukuksuz bir kazancı hak kabul eden zihniyet değil Alevi dedesi, Alevi bile olamaz. Alevi erkânı bunu kabul etmez.

Diyanet'te Aleviler'e bir masa açılması ve maddi destek sağlanması, dedelere maaş bağlanması bir tuzaktır.

Aleviler'in altı yüzden fazla vakfı tüm vakıf malları ile birlikte ortadan kaldırılmış. Aleviler kendi mallarının üzerinde kiracı haline getirilmişler. Aleviler kendi ibadet yerlerine ancak ücret ödeyerek girebiliyorlar. İstanbul'un göbeğinde, Alevi mezarlarının üzerinde iktidar partisinin il binası yapılmış. Birileri Alevi mürşitlerinin kemikleri üzerinde oturmuş keyifle siyaset yapıyor.

Burası zulmün doruk noktasıdır.

Bunlar, Alevi mürşitlerinin bedenlerini saran toprağın üzerinde kurdukları masalarından '*Alevi esnafları*'na göz kırıyorlar. Bu zulmü görmeyenlere, duymayanlara ulufe dağıtacağız, konuşmayanlara sus payı vereceğiz diyorlar.

Burası insafın ve insanlığın tükendiği yerdir.

Bugünkü iktidar küresel güç odaklarının baskısı ile istemeye istemeye bir Alevi açılımından bahsetmeye başladı. Ben iktidarı bu konuda samimi bulmuyorum. Birkaç ay önce, yüz bin Alevi Ankara'da sokaklara döküldü ve '*eşit yurttaşlık*' istedi. Hükümet sözcüsü Aleviler'in bu en temel insan hakkı talebini aynı gün medya önünde '*Böyle aşırı talepleri konuşamayız*' diyerek iktidar partisi ve hükümet adına reddetti. Kendi kız çocuklarının türbanla üniversiteye alınmalarını zulüm olarak niteleyenler Aleviler'in serbestçe ibadet etme taleplerini, üzerinde konuşulamayacak derecede aşırı istek olarak tanımlıyorlar.

Bu izansızlık, bu akla sığmaz vicdansızlık karşısında insanın ruhu daralıyor.

Şimdi Alevi dedeleri bu anlayışın atına binecekler ve bunların kılıcını çekecekler, hukuk dışı uygulamaya ortak olacaklar, sonra da Aleviler içine çıkıp saygı ve hürmet bekleyecekler.

Hadi canım sen de.

Aleviler için tek yol vardır o da onurlu ve akıllı olmaktır. Aleviler yağmalanmış mallarını, ayaklar altına alınmış haklarını geri alsınlar yeter.

Sadakaya talip olanların yeri, cami önleridir. Cem evlerini terk etsinler.

ÖYLEMESEM DİL DARILIR

- Siz pek çok tabuyu yıktınız. Bunu yaparken de çok çeşitli çevreleri kendinize düşman ettiniz. Size çok ağır saldırılar oldu. Biliyorum, siz bunlardan konuşmayı sevmiyorsunuz. Bu yüzden çektiğiniz sıkıntıları atlayarak son bir-iki soru ile sohbeti noktalamak istiyorum.

Hiç pişmanlık duyduğunuz oldu mu? Keşke yazmasaydım, söylemeseydim dediğiniz anlar yaşadınız mı hiç?

Benim pişman olmaya hakkım olabilir mi? Katlanılmış bunca zulmün içinde benim başıma gelenlerin ne kıymeti var?

Ben hep yazdıklarımın, söylediklerimin bana ait olmadıkları duygusu içinde olmuşumdur. Bu yüzden, her zaman 'başa bir hal gelmeden' emaneti sahibine aktarmanın telaşı içinde oldum.

Bir tek korkum var benim. O da başladığım cümleyi bitirememek, sözü tamam edememek.

Keşke söylemesem dediğim hiç olmadı. Söylemesem olmazdı zaten. Sussam, ağzımdaki dilim bana küserdi. Lâl olurum.

Bilen bilir. İnsanın diliyle küskün olması çok müşkül bir hâldir.

- Son günlerde size karşı yoğun bir saldırı var. Saldırımın başını Alevi yazar-çizerler çekiyor. Bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

Öncelikle şunu ifade edeyim. Saldırı bana değil, yeni doğmaya baş-

layan Aleviliğin aydınlık yüzünerdir. Bu saldırıyı yapanların yüzlerine taktıkları maskelere aldırmanın, aldanmanın. Onlar, Alevi yazarları değil. Aleviliğin güzel çehresinden ürkenlerin elinde oyuncak olmuş ‘Alevi korucuları’dır. Bırakın Alevi yazarı olmayı, onların Alevilikle ilgileri dahi yoktur. Küçük menfaatlerin tutsağı olmuş bir grup Alevi esnafı bu saldırıları yapıyor.

‘Alevi ince yolu’nda büyük dağılma 1930’lu yıllarda başladı, bozulma 1950’li yıllarda köyden kente göç süreciyle birlikte hızlandı. Altmış-yetmiş yıl gibi kısa bir sürede, o muhteşem uygarlık, o kadim erkân adeta yok oldu, tükendi.

‘Alevi ince yolu’ndaki bu büyük çöküş ile birlikte ocak disiplini ve ocak erkânı içinde yetişmemiş, dedelik yapmaya ehil olmayan kişilerin ulu orta dedelik yaptıkları bir döneme girildi.

Önce de konuşmuştuk, ocak soylu olmak dedelik yapmak için yeterli değildir. Dedelik yapmanın şartı dört kapının sırlarına vakıf olmaktan geçer.

‘Dede’ olma vasfı taşımayan ocak soylularının erkân kurallarını çiğneyerek ‘dedelik’ yapmaları Aleviliğin felaketlerinden biri oldu. Kendi kendilerine el vermiş bu sözde dedeler, mensubu oldukları ocakların saygınlığının ve inanırlığının üzerine basarak etrafa cehalet saçtılar.

Onların saçtıkları cehaletin müşterileri, okul görmemiş, bilgisayarla tanışmamış köylü Aleviler’di. Ancak zaman içinde, şehir hayatı içinde köylülükten kurtulan, eğitim seviyeleri yükselen Aleviler için onların söylemlerinin inandırıcılığı kalmadı. Yani müşterilerin profili değişti ve bu sözde dedeler devirlerini tamamlamış oldular.

Şehir hayatı ve yükselen Alevi bilinci ile birlikte bu sözde dedelerin ömrü tamamlanmış oldu, ama büyük yaralar almasına rağmen Alevilik hâlâ yaşıyordu. İşte bu noktada yarım kalmış bir cinayeti tamamlamak üzere, ‘Alevi korucuları’ iş başı yaptılar. Okur-yazar yalancılar devri başladı.

Bu korucu takımı, sözde dedelerin hurafelerini ve cehaletlerini teslim aldılar. Bunlar cahil takımından devraldıkları biçare söylemleri delil kabul ederek ortaya çıktılar. Bozuk-kırık bir Türkçe ile, tarihin en büyük yalanını tekrarlamaya başladılar.

Yakın geçmişte kendisine 'dede' süsü vermiş cahil takımı da ay-
nen bunların yazdıklarını söylüyordu. Onlar uzun metinler yazacak ka-
dar okuma yazma bilmediklerinden bunları kâğıda dökememişlerdi.

Şimdi bunlar işbaşı yaptılar. Aleviliğin yorgun ve yaralı gövdesi-
ne büyük bir iştahla kurşun sıkıyorlar.

Havada dolaşan bu sinsî kurşunların önünde kendisini siper etmiş
yığınla insan var. Bu sebeptendir ki bu kurşunlar Aleviliğe değme-
yecektir.

Alevilik dağlar kadar yücedir. Bizim dağlarımız ardımıza düşmüş
'Alevi korucuları'na geçit vermeyecektir.

**- Söyleşinin sonuna geldik. Çok uzun ama uzun olduğu kadar
da doyurucu bir sohbet oldu. Ben sizi lezzet duyarak dinledim.
Eminim okurlar da aynı tadı alacaklardır. Teşekkür ediyorum.
Lâl olmayan dilinize sağlık.**

Dil bizim olsa da nefes erenlerindir. Sesimi kulağınızda sabırla mi-
safir ettiniz. Ben size teşekkür ederim.

Gerçekler cümlemizin yardımcısı olsun..!

Yakın geçmişte kendisine ‘dede’ süsü vermiş cahil takımı da ay-
nen bunların yazdıklarını söylüyordu. Onlar uzun metinler yazacak ka-
dar okuma yazma bilmediklerinden bunları kâğıda dökememişlerdi.

Şimdi bunlar işbaşı yaptılar. Aleviliğin yorgun ve yaralı gövdesi-
ne büyük bir iştahla kurşun sıkıyorlar.

Havada dolaşan bu sinsî kurşunların önünde kendisini siper etmiş
yığınla insan var. Bu sebeptendir ki bu kurşunlar Aleviliğe değme-
yecektir.

Alevilik dağlar kadar yücedir. Bizim dağlarımız ardımıza düşmüş
‘Alevi korucuları’na geçit vermeyecektir.

**- Söyleşinin sonuna geldik. Çok uzun ama uzun olduğu kadar
da doyurucu bir sohbet oldu. Ben sizi lezzet duyarak dinledim.
Eminim okurlar da aynı tadı alacaklardır. Teşekkür ediyorum.
Lâl olmayan dilinize sağlık.**

Dil bizim olsa da nefes erenlerindir. Sesimi kulağınızda sabırla mi-
safir ettiniz. Ben size teşekkür ederim.

Gerçekler cümlemizin yardımcı olsun..!

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ



Unutulmuş doğrular, bugün çok tekrarlanmış 'resmi ruhsatlı'
dayatmalarına karşı direniyorlar. Gerçekler yalan denizinde
boğulup gitmeden kayda geçmek istiyorlar.
Alevilerin Kendi Tarihleriyle Tanışmalarının Vakti Gelmiştir.

KAL KEDON

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN GİZLİ TARİHİ

KAL KEDON

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN GİZLİ TARİHİ

Demirin Üstünde Karınca İzi



KAL KEDON

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN KÖKLERİ

Abdal Musa'nın Sırrı



KALKEDON

ERDOĞAN ÇINAR

ERDOĞAN ÇINAR

ALEVİLİĞİN KAYIP BİN YILI

(325-1325)

Yolcu ateşte yanmak ile yol yanmaz.

Divriği kalesinden, Arguvan dağlarından koparıp, prangalar altında yollara sürüldüler. Balkan dağlarında, Bosna'da, Dalmasya'da, Kuzey İtalya'da uzun ve saçlı gurbetler yaşadılar. Güney Fransa'da Montsegur efsanesini yazdılar. Katolik Haçlı ordularına ve engizisyon cellatlarına karşı ödünsüz direnişin sembolü olarak insanlığa mal oldular...

Aleviler acıyı yaşarken tarihi değiştirdiler...

ALEVİLİĞİN KAYIP BİN YILI

KAL KEDON

KAL KEDON

ERDOĞAN ÇINAR

BAHÇE BİZİM GÜL BİZDEDİR

ESKİ ÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E ALEVİLİK

Alevilik pirine, ocağına ikrar ile bağlanmış taliplerin oluşturduğu bir 'yeminli yurttaşlar topluluğu' mudur yoksa bünyesinde ilahi sırlar saklayan bir 'gizem okulu' mu?

"Ma Ana" kimdir? Aleviler kendilerini neden 'Millete Ma ' olarak tanımlıyorlar? Erken Hıristiyanlar Bakire Mary'den doğan Tanrının oğlu İsa hikayesini Karacahöyük Dergahı'ndan mı kopyaladılar?

'Ehli Beyt' sözcüğünün 'Alevi ince yolu' içindeki sırlanmış anlamı nedir? Ürgüp, Göreme, Avanos ve Ihlara Vadisi'ndeki yeraltı şehirlerini ve kaya yerleşimlerini Roma'nın mağdur ettiği Hıristiyanlar mı yoksa Hıristiyanlığın zulmünden kaçan Karacahöyük Dergahı'nın talipleri mi inşa ettiler?

Hacı Bektaş Veli Dergahı, Seyit Battal Gazi Dergahı'nın kolonisi miydi? Battal Gazi Dokuzuncu yüzyılda Divriği'de bir Alevi devleti kurdu mu? Babai katliamı Katolik Kilisesi tarafından tasarlanmış bir soykırım girişimi miydi? Selçuklular bu kanlı operasyonda taşeronluk mu yaptılar?

Osmanlı Devleti kuruluşunda Alevi miydi?

İflah olmaz bir Alevi düşmanı olan Şah İsmail 'tebdil-i kıyafet' ederek Alevi erkanı içine nasıl girdi?

Bu kitabın yapraklarını çevirirken; mahsur kaldıkları kuytu karanlıkları delerek teker, teker gün yüzüne çıkan Alevi gerçekleri ile tanışacaksınız.

Bu satırların arasında gezinirken, bu toprakların en eski uygarlığının, sonsuzluğun dehlizinde, sanki hiç varolmamış gibi, yitip gitmemek için gösterdiği soylu direnişe tanıklık edeceksiniz.

Göğsünüz kabaracak.

Aleviliğin uzun sürmüş onurlu ve hüznü macerasını ak kağıtlar üzerinden ilk kez okuyacaksınız...

Bir ulu ışık düşecek üstünüze, içiniz aydınlanacak.



FİYATI: 10 YTL